

Univerzita Karlova v Praze
Přírodovědecká fakulta
katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Jan Skála

**REGIONÁLNÍ IDENTITA PERIFERNÍCH
ÚZEMÍ NA PŘÍKLADU OBVODU OBCE
S ROZŠÍŘENOU PŮSOBNOSTÍ SUŠICE**

Diplomová práce

Praha 2007

Vedoucí diplomové práce: RNDr. Pavel Chromý, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci s názvem „*Regionální identita periferních území na příkladu obvodu obce s rozšířenou působností Sušice*“ vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Sušici 8.4.2007

Handwritten signature of Jan Skála in black ink.

Tato práce vznikla v rámci řešení grantového projektu „*Geografická diferenciacie regionální identity obyvatel v Česku v období vstupu České republiky do EU*“. Autor děkuje Grantové agentuře Univerzity Karlovy za podporu. Poděkování patří také všem, kteří mi pomohli dokončit tuto práci. Zejména chci poděkovat **RNDr. Pavlu Chromému** za odborné vedení, cenné rady i veškerý čas, který mi při zpracování diplomové práce věnoval.

Obsah

Obsah	4
Úvod.....	9
1 Teoreticko-metodologické rámce výzkumu	13
1.1 Studium regionální identity.....	13
1.1.1 Vymezení a diskuze základních pojmů.....	13
1.1.2 Konstrukce individuální a kolektivní identity.....	19
1.1.3 Zdroje identity.....	21
1.1.4 Změny a zánik identity.....	23
1.2 Regionální identita v širších souvislostech.....	23
1.2.1 Regionální identita pohledem různých vědních disciplín.....	23
1.2.2 Regionální identita a polarizace prostoru	27
1.2.3 Regionální identita a druhé bydlení	31
1.2.4 Regionální identita pohraničí.....	32
1.3 Studium polarizace prostoru na mikroregionální úrovni s důrazem na hodnocení periferního postavení Sušicka	38
2 Geografická charakteristika a historický vývoj modelového území.....	43
2.1 Vymezení modelového území.....	43
2.2 Fyzickogeografická charakteristika území	44
2.3 Fyzickogeografické předpoklady rozvoje ORP Sušice.....	46
2.4 Vývoj územní správy	47
2.5 Demografický potenciál území	51
2.5.1 Vývoj počtu a koncentrace obyvatel.....	52
2.5.2 Vývoj domovního fondu	54
2.5.3 Přirozený a mechanický pohyb obyvatelstva.....	56
2.5.4 Struktura obyvatelstva dle místa narození	57
2.5.5 Věková struktura obyvatelstva.....	58
2.5.6 Vzdělanostní struktura obyvatel	60
2.5.7 Ekonomická aktivita obyvatel.....	61
2.6 Socioekonomická integrita modelového území	63
2.6.1 Pracovní trh.....	67
2.6.2 Struktura osídlení	68
2.7 Hlavní historickogeografické aspekty vývoje území ORP Sušice.....	71
2.8 Šumava a Předšumaví jako kulturní oblast.....	74
3 Terénní šetření	77
3.1 Metodika terénního šetření	77
3.2 Struktura výběrového souboru respondentů	79
3.3 Výsledky terénního šetření	81
3.3.1 Subjektivní prostorové vymezení regionu	81
3.3.2 Subjektivní hodnocení polohy regionu	83
3.3.3 Identifikace s prostorem – hierarchická struktura.....	85
3.3.4 Symboly regionu.....	88
3.3.5 Jedinečnost území jako zdroj regionální identity.....	89
3.3.6 Indikace regionální sounáležitosti prostřednictvím nepřímých ukazatelů... 93	
3.3.6.1 Pocit hrdosti jako základ lokální identity.....	93
3.3.6.2 Stabilita (mobilita) obyvatelstva	97
3.3.6.3 Současná situace a perspektiva rozvoje v subjektivním vnímání	100

4	Možnosti aplikace konceptu regionální identity	102
4.1	Regionální identita jako nástroj regionálního plánování	102
4.2	Regionální identita v managementu cestovního ruchu	104
4.3	Regionální identita ve vzdělávání	106
	Závěr	108
	Seznam literatury:	112
	Ostatní prameny	118
	Abstract	119

Seznam tabulek

Tabulka 1: Charakteristiky rozmístění obyvatelstva v rámci obvodu ORP Sušice, 1869–2006 (vybrané roky).....	54
Tabulka 2: Přirozený pohyb obyvatelstva v obvodu ORP Sušice v letech 1991–2003.....	56
Tabulka 3: Hodnocení regionálního významu vybraných center obvodů obcí s pověřeným obecním úřadem dle údajů z roku 2001.....	66
Tabulka 4: Srovnání struktury výběrového souboru a skutečné populace modelového území dle vybraných charakteristik.....	80
Tabulka 5: Srovnání průměrného hodnocení polohy regionu mezi soubory pohraničních a vnitrozemských obcí, (1 – pozitivní, 5 – negativní).....	84
Tabulka 6: Hierarchická kategorizace odpovědí respondentů na otázku „Jak nazýváte území (oblast), ve které žijete?“.....	86
Tabulka 7: Hierarchická struktura regionální identity – odpovědi na otázku „Cítím se být obyvatelem naší/našeho...“.....	87
Tabulka 8: Míra souhlasu s vybranými tvrzeními podle věkových skupin.....	92
Tabulka 9: Hlavní překážky rozvoje přeshraniční spolupráce dle výsledků empirického šetření.....	92
Tabulka 10: Pocit hrdosti na vybrané prvky regionu, srovnání pohraničí, vnitrozemí a města Sušice.....	96
Tabulka 11: Hodnocení pocitů pýchy na vybrané atributy regionální identity v závislosti na místě bydliště respondenta.....	96
Tabulka 12: Struktura respondentů dle místa narození a zdrojové oblasti přistěhování.....	97
Tabulka 13: Struktura odpovědí na otázku „Mohly by se problémy a nevýhod regionu stát důvodem k přestěhování do jiné oblasti“ (dle věku a místa bydliště respondenta).....	98
Tabulka 14: Test χ^2 o nezávislosti míry potencionální emigrace na místě bydliště, resp. věku respondentů.....	98
Tabulka 15: Hlavní pouta respondentů k území.....	99
Tabulka 16: Intenzita vlivu vybraných středisek dle výsledků empirického šetření.....	99
Tabulka 17: Zájem obyvatel o dění a problémy regionů různých hierarchických úrovní.....	100

Seznam grafů

Graf 1: Vývoj počtu obyvatel v ORP Sušice a vybraných městech (vybrané roky).....	54
Graf 2: Retrospektivní vývoj počtu domů v ORP Sušice	55
Graf 3: Vzdělanostní struktura obyvatel obvodu ORP Sušice v roce 2001 ve srovnání s Plzeňským krajem	61
Graf 4: Srovnání struktury ekonomické aktivity obyvatel v obvodu ORP Sušice a Plzeňském kraji v letech 1991 a 2001.....	62
Graf 5: Struktura vyjížděky za prací v rámci pracovního mikroregionu Sušice.....	65
Graf 6: Vývoj struktury osídlení ORP Sušice.....	69
Graf 7: Struktura odpovědí respondentů na otázku: „Na prvním místě se cítím být obyvatelem ...“	86
Graf 8: Srovnání struktury symbolů ve vnitrozemí a pohraničí	89
Graf 9: Míra souhlasu s vybranými tvrzeními	91
Graf 10: Struktura odpovědí na otázku „Za předpokladu nutnosti stěhování bych byl/byla ochoten/na se přestěhovat... .“	98

Seznam obrázků

Obr. 1: Formování kognitivního obrazu místa.....	20
Obr. 2: Koncept regionální identity a žitého prostoru	25
Obr. 3: Schéma regionálních vazeb a dopravní dostupnost ORP Sušice v širších souvislostech	44
Obr. 4: Příslušnost obcí na území ORP Sušice k politickým okresům (1868–1949)	48
Obr. 5: Příslušnost obcí na území ORP Sušice k soudním okresům (1868–1949).....	49
Obr. 6: Okresy na území obcí obvodu ORP Sušice v letech 1949–1960	50
Obr. 7: Hustota zalidnění v obcích na území ORP Sušice dle údajů k 1.1.2006.....	52
Obr. 8: Index vývoje počtu obyvatel obcí na území ORP Sušice 2006/1930.....	53
Obr. 9: Index vývoje počtu domů v ORP Sušice mezi lety 1930 a 2001	56
Obr. 10: Podíl obyvatel narozených v místě trvalého bydliště na celkovém počtu obyvatel v roce 2001 v jednotlivých obcích obvodu ORP Sušice.....	58
Obr. 11: Průměrný věk obyvatel jednotlivých obcí v obvodu ORP Sušice k 31.12.2004...59	
Obr. 12: Index stáří za obce v ORP Sušice k 31.12. 2004	60
Obr. 13: Podíl ekonomicky aktivních obyvatel ve službách v obcích v obvodu ORP Sušice (2001).....	62
Obr. 14: Srovnání vymezení pracovních mikroregionů a obvodů obcí s rozšířenou působností Plzeňského kraje a intenzita spjatosti obcí s jádrem pracovního mikroregionu.....	64
Obr. 15: Registrovaná míra nezaměstnanosti v obvodu ORP Sušice (2001)	68
Obr. 16: Změna počtu obyvatel mezi rokem 1991 a 2006.....	70
Obr. 17: Podíl českého a německého obyvatelstva na území dnešních obcí ORP Sušice dle údajů z roku 1930.....	72

Úvod

Socioekonomická transformace po roce 1989 se projevuje prostorově diferenciací území, respektive návratem k přirozeným regionálním disparitám – proto se v posledních letech stala otázka polarizace prostoru velmi aktuální. Výzkum polarizace prostoru se soustředí na vymezení periferních oblastí na různých hierarchických úrovních, pochopení podmíněnosti vzniku center a periferií a podchycení vývojových změn a dynamičnosti diferenciaci prostoru. Výzkumy polarizace prostoru ukazují na komplexní podmíněnost tohoto fenoménu (Havlíček, Chromý, Jančák, Marada 2005).

Je nezbytné vzít v úvahu, že konkrétní stav určité územní jednotky je výslednicí působení jak vnitřních, tak vnějších faktorů (Brabec 2002). V literatuře je možné nalézt rozdělení faktorů polarizace prostoru na objektivní (poloha, fyzickogeografické, ekonomické, sociodemografické, politické faktory) a subjektivní (chování aktérů uvnitř regionu, subjektivní vnímání regionu, míra regionální identity, subjektivní vnímání perifernosti aj.). Výzkum může být limitován nedostatkem objektivních dat, a to především na nižších hierarchických úrovních. Řada výzkumů se proto doplňuje nebo zakládá na analýze subjektivní reality v daném území (Havlíček, Chromý, Jančák, Marada 2005).

Polarizace prostoru je proces dynamický, a vznik center a periferií není nezvratný a trvalý. „Zaostávání“ lze mírnit či zvrátit aktivitou aktérů uvnitř území. Význam pojmů centralita a perifernost nelze chápat jako absolutní, nýbrž může být v čase proměnný, odvozený spíše od reakcí a rozhodnutí lidí než od „objektivních“ vnějších faktorů (Brabec 2002). Proto je velmi důležité analyzovat subjektivní vnímání regionu aktéry, povědomí o možnostech a problémech regionu, dále hodnotit míru územní identity obyvatel, ochotu podílet se na rozvoji regionu apod. Pro úspěšný rozvoj regionu je důležitá přítomnost klíčových osobností, participace lokálních zájmových skupin a také pozitivní náhled obyvatelstva na region. Pasivita místních aktérů může vést k předávání či prohlubování „břemene“ perifernosti.

Obce, města a regiony nesou, a do budoucna i ponесou, čím dál tím větší odpovědnost za harmonický sociální a ekonomický rozvoj svého správního území a za vytváření příznivých životních podmínek pro své obyvatele (Ježek, Dokoupil, Matušková 2005). Jedním z důležitých nástrojů je využití endogenního potenciálu regionu, tj. přírodních zdrojů, hospodářského, sociálního či kulturního kapitálu. Důležitá je přitom role místních

aktérů a místních zájmových skupin (obyvatelé, podnikatelé, politici). „Předpokladem endogenní strategie je, že se na region nepohlíží primárně jako na územně-administrativní celek, ale jako na celek, jehož integritu vytvářejí, vedle ekonomických a sociálních vazeb, také společná kultura a historie, regionální identita a společné zájmy všech aktérů rozvoje regionálního rozvoje.“ (Ježek, Dokoupil, Matušková 2005, s. 6).

Centrum a periferie jsou dichotomické, částečně se překrývající pojmy, které jsou zakotvené v myšlení a představách subjektů, popř. aktérů (Heintel 1998 cit. v Havlíček, Chromý, Jančák, Marada 2005, s. 8). Budoucí výzkum v oblasti polarizace prostoru by se měl tedy koncentrovat především na roli lidského kapitálu v regionálním rozvoji periferních území a výzkum marginalizace prostoru by se měl také zaměřit na řádově nižší úroveň, a to především na mikroregionální.

Pro výzkum byl zvolen obvod obce s rozšířenou působností Sušice (dále jen obvod ORP Sušice) jako reprezentativní území mikroregionální úrovně (jádro a jeho zázemí), vykazující řadu lokálních specifik (historické, polohové, fyzickogeografické, ekonomické, sociodemografické). Volba modelového území byla ovlivněna také vlastní zkušeností, znalostí prostředí a specifičností území (státní hranice, krajská hranice, limitace přírodními podmínkami a přítomností chráněných území).

Hlavním cílem této práce je nastínění vnímání subjektivní reality v periferním mikroregionu, a to na příkladu obvodu obce s rozšířenou působností Sušice. Práce přináší náhled vnitřní percepce stavu regionu z pohledu aktérů uvnitř. Dále bude analyzován vliv polarizace prostoru na formování regionální identity a diskutován možný vliv regionální identity na vývoj marginality území (cílem je zjistit hlavní pouta obyvatel k perifernímu území, dále problémy regionu z pohledu obyvatel a jejich možný vliv na stabilitu současné populace regionu).

Dále je cílem práce zhodnotit integritu modelového území na bázi objektivních a subjektivních charakteristik a popsat mentální reflexi obvodu ORP Sušice v myslích obyvatel, tj. zhodnotit míru sounáležitosti s „malým okresem“ a regionální procesy v rámci malého okresu.

Řešení stanovených cílů se opíralo o následující hypotézy:

1) *Lze předpokládat, že regionální identita bude vykazovat difference v rámci modelového území, jednak ve smyslu dichotomie mezi pohraniční a vnitrozemskou částí modelového území a jednak mezi centrem Sušice a „ostatními“ oblastmi. V oblasti*

„dosídleného“ pohraničí lze předpokládat silnou sounáležitost především s přírodními prvky (hory, lesy) a absenci symboliky vycházející z kontinuity tradic předchozích generací.

2) Lze předpokládat, že obyvatelé modelového území vnímají své území jako periferní prostor, přesto existují silná pouta k danému prostoru.

3) Lze předpokládat, že občané budou vnímat rozvoj cestovního ruchu jako vhodnou strategii rozvoje regionu.

4) Lze předpokládat, že obce na hranici obvodu ORP Sušice, především při hranici s dalšími regionálními „konkurenčními“ centry (Klatovy, Horažďovice) budou vykazovat vysokou afinitu právě k těmto centrům, což relativizuje vazby na Sušici, a tudíž i regionální vědomí obyvatel bude ve vztahu k ORP Sušice a jejímu přirozenému centru slabší.

Předkládaná práce je členěna na 4 kapitoly.

První kapitola obsahuje přehled a diskuzi literatury zaměřené na obecné otázky regionální identity a na problematiku periferních oblastí v regionálním pohledu. V kontextu prostudované literatury jsou diskutována teoretická východiska práce a možné přístupy ke studiu zvolené problematiky. Kapitola obsahuje také přehled prací a studií hodnotících perifernost zájmové oblasti (důraz bude kladen na literaturu zabývající se hodnocením polarizace prostoru na mikroregionální úrovni, ale nebudou opomenuty ani práce hodnotící perifernost modelového území v kontextu širším – okres Klatovy, Plzeňský kraj, ČR). Pozornost bude zaměřena i na literaturu o problematice pohraničí a regionální identity pohraničí.

Cílem druhé kapitoly je popsat a zhodnotit modelové území na bázi „objektivních“ dat. Analyzujeme přírodní fyzickogeografické a socioekonomické podmínky modelového území a porovnááme je na různých hierarchických úrovních (v rámci Plzeňského kraje, ČR). Z vývojového hlediska budou hodnoceny vývoj administrativního členění území a historicko-geografické procesy, které mohly ovlivnit polarizaci prostoru a formování regionální identity.

Třetí kapitola přináší metodiku a vlastní výsledky terénního šetření. V kapitole bude vyhodnoceno a interpretováno anketární šetření. Cílem je „objektivizovat“ subjektivní výpovědi aktérů a vyvodit obecnější závěry. Současně budou také verifikovány hypotézy stanovené v úvodu.

Čtvrtá kapitola diskutuje možnosti využití konceptu regionální identity v regionálním plánování, managementu cestovního ruchu či v oblasti geografického vzdělávání.

1 Teoreticko-metodologické rámce výzkumu

Literaturu a teoretické koncepty, která se staly východiskem a teoreticko-metodologickým rámcem této diplomové práce, lze členit do několika skupin. První skupinu tvoří práce zabývající se obecně problematikou regionální identity. Koncept identity pohledem odborné literatury z různých vědních oborů rozebírá druhá část této kapitoly a zároveň rozebírá vztah regionální identity k polarizaci prostoru, druhému bydlení, regionálnímu plánování. Třetí skupina zahrnuje publikace studující periferní oblasti na mikroregionální úrovni se zaměřením na výzkum polarizace prostoru modelového území či jeho okolí. Tato část slouží k hodnocení perifernosti zájmového mikroregionu a identifikaci hlavních socio-prostorových marginalit v modelové oblasti.

1.1 Studium regionální identity

1.1.1 Vymezení a diskuze základních pojmů

Pojem identita vychází z latinského *identicus* znamenající totožný, stejný. S pojmem identita pracuje celá řada vědních oborů (psychologie, sociologie, geografie, etnologie, kulturologie aj.), proto pojem identita má mnoho různých významů. Zapojením do konkrétního vztahu (regionální, biografická, kulturní identita apod.) specifikujeme obsah a význam obecného a abstraktního pojmu identita.

Literatura nabízí poměrně široké spektrum různých definic identity. Výběr několika definic nastiňuje složitost a komplexnost pojmu identita a pluralitu jeho významu v závislosti na výzkumném záměru. Například Kostecký, Nedomová (1996) přináší psychologicko-sociologický pohled na fenomén identity: „Slovo identita ve spojení s názory a pocity člověka vyjadřuje jednak shodnost, jednotu, harmonii, nezaměnitelnost, konstantnost nerozpornost a nekонтрастnost osobnosti, jednak přijetí motivů, aspirací, hodnot a ideálů od jiných lidí, ztotožnění se s nimi. Její součástí je také poznání sebe sama v jiných zároveň s poznáním odlišností jiných skupin lidí.“ (Kostecký, Nedomová 1996, s. 7). Rak (2001) definuje identitu jako výraz přirozené lidské potřeby příslušnosti k vyšším celkům vystupňované někdy až k touze splynutí s ním. Tato definice je obecnějšího charakteru a Rak (2001) dále nabízí i klasifikaci identity. Rozlišuje identitu na:

- a) příslušnost k určitému území, politickému celku (stát, vlast, region, obce),
- b) příslušnost k určité etnické (jazykové) skupině,
- c) příslušnost k určité ideologii (náboženské, politické),
- d) příslušnost k určité sociální skupině,
- e) příslušnost stavovská, profesní.

Identita člověka v sobě zahrnuje širokou škálu různých aspektů, přičemž důležitou součástí identity člověka je i aspekt prostorový (aspekt teritoriality). Člověku podobně jako jiným živočichům je přirozená teritorialita, potřeba vymezovat si svůj životní prostor. Zároveň je člověk tvor společenský a k životu a ke své identifikaci potřebuje i společnost, která ho obklopuje. Proto člověk své „teritorium“ vymezuje nejen ve vztahu k sobě, ale i k ostatním jednotlivcům, skupinám, společenstvím¹. Jednotlivec si poté vytváří vztah nejen k určitému „teritoriu“, ale i ke skupině lidí, obývajících tento prostor. Člověk si tedy vytváří přirozené vazby nejen na regiony (oblasti či obecně území), ale také na různé sociální skupiny, a to na různých hierarchických úrovních (od osobní, přes lokální, širší regionální, národní, mezinárodní až po globální), tuto vícerozměrnost identity připomíná celá řada autorů (Huntigton 2001; Chromý 2003b; Knight 1982; Rak 2001; Rose 1995; Vencálek 1998; Zich 2003a). Dále je třeba zdůraznit, že identifikace s územím či sociální skupinou na různých hierarchických stupních se vzájemně nevyklučují, tj. člověk si vytváří více různých identit.

Pojem identita se velmi často spojuje s otázkou vnímání místa (tzv. konceptu sense of place), tj. způsob jakým vnímáme skrze smysly naše prostředí (Tuan 1997). Rose (1995) uvádí, že význam míst si utváří jedinec vlastními pocity, ale i prostřednictvím pocitů skupiny jedinců. Identita se pak vytváří významem místa jako prostředí, do kterého jedinec nebo skupina patří (přirozená potřeba patřit někam) a ve kterém se cítí spokojeně a bezpečně. „Být člověkem znamená znát své místo“ (Releph cit. v Rose 1995, s. 89). Rose také popisuje proces identifikace s místem v kontrastu s jinými místy nebo skupinami. Vlastní význam místa si člověk utváří také na základě odlišnosti, cizosti jiných („the Others“) (Rose 1995; Eisenstadt, Giesen 1995; Kostelecký, Nedomová 1996; Graham 2000).

¹ Extrémním příkladem mohou být pouliční gangy, které si vymezují teritorium své působnosti a vytvářejí uzavřenou společnost založenou na společném zájmu, důvěře mezi sebou apod. Taková společenství také jasně vymezují pravidla zahrnutí a naopak vyloučení z účasti ve společenství.

Názory na difference mezi pojmy region a místo se mezi geografy liší. Například Paasi (1986) spojuje koncept místa s životní historií jedince, zatímco region s kolektivní historií území. Region chápe jako institucionální konstrukt s dlouhodobým intervalem existence a jistou inercií v socioprostorových strukturách, zatímco význam místa je zakotven v mentálním prostoru jedince a je limitován životní historií jedince. Jak uvádí Chromý (2003b), geografové obvykle tyto pojmy nerozlišují. Rovněž Lygård (1997) neklade důraz na rozdíl ve slovech, pojmech, ale důležité je podle něj rozlišit individuální životní historii jedince a kolektivní historii reprodukovanou prostřednictvím institucí a kolektivních významů a symbolů – otázka terminologie je druhotná.

Místo je tedy chápáno jako individuální kategorie, vycházející z každodenní zkušenosti a života člověka. Místo nemá stanovené měřítko, přesto ho často intuitivně vnímáme a spojujeme s lokálním měřítkem. Region má kolektivní rozměr, lze ho chápat jako dílčí geografický systém, který zastupuje historické a institucionální zkušenosti, neboť jeho existence je dlouhodobá, utvářená historickým procesem (Chromý 2003b).

Zásadní pohled na regionální identitu přináší finský geograf Paasi (1986) ve své dnes již „klasické“ studii *„The institutionalization of regions: a theoretical framework for understanding the emergence of regions and the constitution of regional identity“*. Paasi (1986, 2001) zdůrazňuje dynamičnost regionálních prostorových struktur a zabývá se procesem vzniku regionu, vytváření funkčních rolí regionu, transformací regionů a zánikem regionu. Během procesu vzniku regionu, tzv. institucionalizace, získává region regionální identitu, přičemž Paasi zdůrazňuje, že tato identita nemůže být redukována na pouhé regionální vědomí obyvatel, ale region získává také určitou identitu – tzv. identita regionu nebo image regionu. Jinými slovy je třeba rozlišovat mezi pojmy regionální identita ve smyslu regionálního vědomí obyvatel a regionální identita ve smyslu identita regionu. Měli bychom důsledně rozlišovat následující pojmy.

Regionální identita jednotlivce – nebo také regionální vědomí (povědomí) jedince – vztah jedince k regionu a mentální reflexe regionu v mysli a paměti jedince. „Zároveň také způsob interiorizace a prožívání tohoto prostoru prostřednictvím sociálních vazeb“ (Zich 2003a). Jedná se tedy o subjektivní pocity jedince a jeho vztah k regionu a sociálnímu prostředí regionu. Zdrojem identity je potom vnitřní prostředí jedince, paměť jednotlivce a každodenní zkušenosti jednotlivce.

Kolektivní regionální identita, regionální vědomí – vzniká nalezením atributů podobnosti či totožnosti mezi regionální identitou více jednotlivců, nalezením společných znaků, symbolů, kterými mohou být podobná hodnotová orientace, společná kontinuální existence, společný kulturní odkaz, společné budoucí vize, cíle a aspirace atd. Nalezením těchto atributů podobnosti se může vytvářet harmonie v konání a chování větší skupiny lidí, sdílející společné území, kulturní odkaz, historii území a budoucnost území. Zdrojem identity poté je kolektivní paměť, sociální interakce v komunitě apod.

Regionální identita ve smyslu identita regionu – jak upozorňuje Paasi (1986), regionální identitu nelze chápat pouze jako regionální vědomí obyvatel. Identitu regionu lze tedy chápat jako obraz regionu, který vnímají nejen jeho vlastní obyvatelé, ale i lidé žijící mimo region.

Formování regionální identity je součástí procesu vzniku regionů, který Paasi (1986) nazývá institucionalizace regionu. „Institucionalizace regionu je socioprostorový proces, během něhož vzniká prostorová jednotka jako část prostorové struktury společnosti a stává se viditelnou a jasně identifikovatelnou v různých sférách sociální praxe a sociálního povědomí.“ (Paasi cit. v Chromý 2003b, s. 168).² Takto ustanovený region je pak snadno identifikovatelný v různých sférách sociální praxe a sociálního vědomí uvnitř regionu i mimo region (Paasi 2000). V procesu institucionalizace lze rozlišit určité fáze, přičemž jejich pořadí není pevně určené a mohou probíhat i současně (Paasi 1986):

- 1) nabývání prostorového tvaru,
- 2) vytváření symbolického „tvaru“, symbolické formy regionu,
- 3) formování institucí regionu,
- 4) zakotvení regionu v prostorových strukturách a vědomí obyvatel.

Ad 1) Během prostorového formování regionu získává region hranice. Hranice mají dvojitý charakter, fungují k odlišení těch, kteří do regionu patří a zároveň také těch, kteří do regionu nepatří. Hranice musíme hledat nejen v prostorových strukturách, ale také ve společnosti a společenském vědomí (Chromý 2003b).

² K vytvoření identity regionu není vždy nutné, aby regiony prošly celým procesem institucionalizace. Existují územní celky s výraznou identitou a nikdy nezavršily proces institucionalizace, příkladem mohou být tradiční kulturní oblasti v Česku (Chromý 2003). Samostatnou kapitolou je poté identita místa, řada míst nese přirozeně tzv. *genius loci*, i když i zde lze najít podobné procesy formování, chybí aspekt nabývání prostorového tvaru a tvorby institucí, ale velmi silný může být aspekt symbolického tvaru. Proto je užitečné spojovat proces institucionalizace pouze s regiony.

Ad 2) Důležitou součástí procesu institucionalizace je také formování symbolické tvaru regionu tj. symboliky regionu. Klíčovou roli zde hraje pojmenování, jméno regionu, ať už v politických, akademických debatách nebo každodenních rozmluvách. Součástí formování symbolického tvaru regionu je také vytváření teritoriální symboliky (znaky, vlajky atd.). Symbolika regionu často čerpá jednak z paměti území tj. jeho historie a nebo vzniká na bázi současné reality regionu. Regionální symboly jsou často založeny na regionálních, kulturních zdrojích a jsou hojně využívány k prezentaci území.

Ad 3) Pro utváření regionu, reprodukci jeho regionální identity a regionální symboliky hrají důležitou roli instituce a organizace (politické, ekonomické, kulturní). Instituce slouží k vytváření a udržování regionální identity, prezentaci kulturních nebo ekonomických specifíků. Důležitou roli hrají také informačně-vzdělávací instituce (školy, regionální média, regionální muzea apod.).

Ad 4) Vrcholem tohoto procesu je zakotvení regionu v prostorových regionálních strukturách a ve vědomí společnosti nejen uvnitř regionu, ale také ve vědomí komunit okolních. V případě národního státu je vrcholnou fází procesu institucionalizace uznání suverenity státu, a na regionální úrovni se tak děje získáním autonomního postavení v regionálních strukturách a ustanovením administrativní role regionu.

V naší odborné literatuře se tématikou regionální identity zabývá kniha „*Protisměry územní identity*“ (Vencálek 1998). Ukazuje, že poznání regionu nevede jen přes studium objektivních charakteristik („jazykem“ Vencálka racionálních produktů lidské činnosti), ale také analýzou subjektivních (iracionálních) projevů obyvatel daného území. Jinými slovy jednotlivá území nejsou jen souborem fyzickogeografických a socioekonomických objektů, ale území je také životním prostorem pro lidi s vnitřními individuálními charakteristikami, které lze těžko objektivizovat, statisticky vyhodnotit a převést do jazyka exaktních věd. Právě územní identita je odrazem vnitřního prostředí jedince, postojů, myšlení a hodnot, které přijímáme od jiných a ztotožňujeme se s nimi. Vencálek definuje územní identitu jako „nezaměnitelnost, jednotu, shodnost a především pak harmonii v chování souboru obyvatel daného území v konkrétním čase“. Pro naše hodnocení regionální identity modelového území byl převzat motiv rozdělení na racionální (objektivní) a iracionální (subjektivní) složky území. Pomocí dostupných statistických dat jsme nejprve hodnotili racionální předpoklady pro formování regionální identity,

následovalo terénní šetření, jehož cílem bylo podchytit iracionální (subjektivní) prvky regionální identity modelového území.

Jak upozorňuje Zich (2003a), z historického hlediska se pojem identita objevuje především v souvislosti s národní identitou, zejména pak ve spojení s národním obrozením. Snaha řešit otázky národní identity a problematika národní povahy má v našem prostředí dlouhou tradici (viz např. Kostecký, Nedomová 1996; Havelka 2002). Avšak i v současnosti je národní identita velmi silný fenomén, jednak díky existenci plně institucionalizovaných národních států a jednak také díky existenci národů, jejichž národní identita nebyla plně uspokojena vytvořením suverénního území či autonomního území apod. Proto je otázka národních identit zajímavá nejen z hlediska historie, ale i současné geografie a geopolitiky.

Zároveň v současnosti čelí národní identity tlaku globalizace a často také integračním snahám o vytváření transnacionálních identit. Otázky národní identity jsou v souvislosti s pokračující integrací Evropy a vytvářením evropské identity opět velmi aktuální. Můžeme jmenovat například Evropskou komisí realizovaný projekt Eurobarometr, který je zaměřen na výzkum vztahu obyvatel k Evropské unii (EU) a veřejného mínění o EU v jednotlivých zemích EU. Součástí výzkumu je i hodnocení spjatosti obyvatel s Evropou, domovským státem, regionem případně i obcí, což umožňuje zajímavá srovnání. V dokumentu Standard Eurobarometer 45 (1996)³ jsou obsaženy mimo jiné i výsledky šetření, týkající se identity v zemích EU (v tehdejších 15 členských zemích). Respondenti odpovídali na otázku, zda se cítí být především občany EU, svého státu nebo regionu. Většina dotázaných (v souhrnu všech 15 členských zemí) se identifikuje na prvním místě se svým státem (61 %), poté se svým regionem (22 %) a s Evropskou unií (16 %). Je patrné, že výrazně dominuje stále národní identita a formování evropské identity je často provázáno obavami ze ztráty regionální a národní identity. Například podle dokumentu Standard Eurobarometer 64 (2005) si 14 % respondentů Evropskou unii osobně spojuje se ztrátou kulturní identity.⁴ Dokonce jak upozorňuje Průcha (2004), u řady národů se projevují obavy a skepse

³ K dispozici jsou tyto dokumenty i v elektronické podobě na internetových stránkách Evropské komise: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb_arch_en.htm

⁴ Strukturu odpovědí respondentů lze najít v elektronické podobě projektu Eurobarometr na internetové stránce http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb64/eb64_en.pdf str. 41. Pro zajímavost lze uvést, že 50 % respondentů uvedlo, že EU pro ně osobně znamená možnost volného cestování, studia a zaměstnání v rámci EU, pro 38 % respondentů znamená EU společnou měnu Euro apod.

z identity sjednocené Evropy ,a tudíž nepovažují národní identitu slučitelnou s identitou evropskou.⁵

Rak (2001) upozorňuje, že nerealizace a popírání partikulárních, lokálních, místních identit by mohla vyvolávat negativní vztah k hierarchicky vyšším identitám (státní, národní, případně evropské). Proto prosazování hierarchicky vyšších územních identit by nemělo popírat či narušovat identitu na nižších hierarchických stupních.

1.1.2 Konstrukce individuální a kolektivní identity

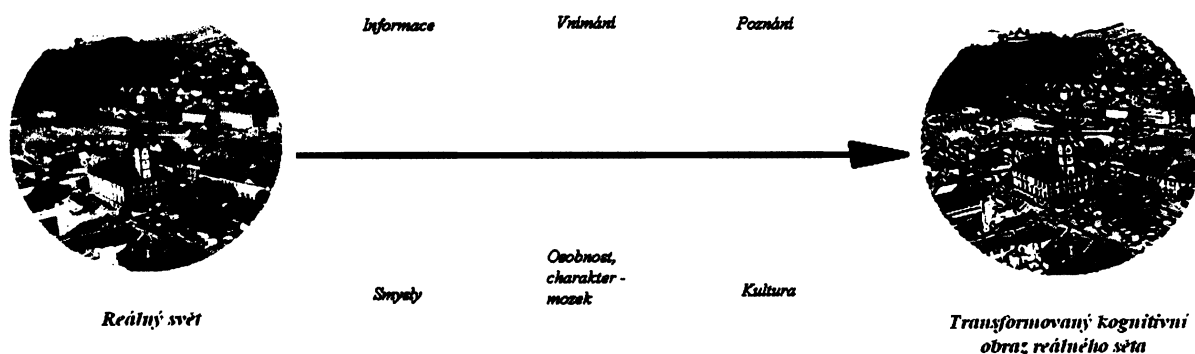
„Identita je odrazem postojů, myšlení, hodnot, všech fenoménů podílejících se na formování nás samých“ (Vencálek 1998, s. 82). To znamená, že identita se formuje ve vnitřním prostředí člověka. Každý jedinec si vytváří vlastní sebeidentitu – hledá vlastní „Já“. V průběhu života si jedinec utváří svoji vlastní identitu ve světle autobiografických zkušeností, na základě vlastních zkušeností akceptuje jedinec určité hodnoty, cíle, významy apod. V literatuře se setkáváme také s pojmem tzv. biografické identity (Alheit 2003; Zich 2003a), což je koncept identity založený na spojení různých identifikačních momentů (situací) během života jedince a výsledkem je vědomí sounáležitosti s nějakým sociálním celkem, hodnotami, územím, ideou nebo sebou samým (Zich 2003a). Hodnoty, postoje jedince jsou výsledkem životní praxe, tj. jsou prověřovány každodenní realitou, a tím se potvrzují nebo vyvracejí (Giddens 1991). K nalezení vlastní sebeidentity potřebuje jedinec i společnost – okolí, ve kterém najde potvrzení své existence, pocit, že někam patří a něco znamená. Proto identita jedince nabývá smyslu a významu pouze v interakci se společností, v interakci existence jedince s bytím „druhých“.

Sociální skupina se skládá z jednotlivců s vlastní identitou. V případě shody či podobnosti identit jedinců můžeme hovořit o tzv. kolektivní identitě. Stejně jako identitu jednotlivce nelze oddělit od sociálního kontextu, kolektivní identitu nelze izolovat od personální identity. Symbolicky se konstruují a definují atributy „podobnosti“ mezi příslušníky sociální skupiny (Einstadt, Giesen 1995). Konstruování sociální kolektivnosti vyžaduje důvěru a solidaritu mezi členy a zároveň vědomí „podobnosti“ mezi členy skupiny v kontrastu k cizosti, odlišnosti, rozdílnosti druhých (Einstadt, Giesen 1995). Zároveň vytváření kolektivní identity konstruuje sociální hranice a vytváření hranic s

⁵ Například Kumar ve svém díle *Britain, England and Europe* (Británie, Anglie a Evropa – Protikladné kultury) vysvětluje, že z historických, náboženských, ale i polohových („ostrované“) příčin je britská resp. anglická identita neslučitelná s identitou evropskou (Kumar cit.v Průcha 2004).

sebou nese zahrnování členů (tzv. in-groups) a ostatních (out-groups). Další etapou vytváření kolektivní identity je vytváření symbolických kódů rozlišování, které mohou být založené na prostorové, časové nebo kulturní dimenzi (Einstadt, Giesen 1995). Jádrem těchto symbolických kódů je rozlišení „my“ a „ti druzí“, přičemž kategorie cizosti a podobnosti je postavena jako abstraktní vztah, nevztahující se na konkrétní osobu, ale na určitou kategorii lidí s všeobecným charakterem (Simmel cit. v Szlachticová 2003, s. 140). Symbolické kódy rozlišování dělí Einstadt a Giesen (1995) na prvobytný kód a občanský kód odlišnosti a hovoří i o tzv. kulturním kódu. Prvobytný kód je založen na atributech podobnosti jako rasa, etnicita, pohlaví, věk atd. Občanský kód zahrnuje tradice, místní obyčeje, vzorce chování a institucionální mechanismy. Vědomí kolektivní identity založené na občanském kódu a členství v takové komunitě znamená zapojit se do místních praktik a institucionálního uspořádání a osvojovat si místní obyčeje a způsoby chování. Regionální identitu lze dle rozdělení Einstadta a Giesena chápat jako kolektivní identitu založenou na občanském kódu rozlišování, přičemž v případě regionální identity je prostorově vyřešena otázka rozdělení „my a oni“, neboť regiony mají jednoznačně vymezené administrativní hranice, tudíž jsou přesně vymezeny in-groups (trvalí obyvatelé regionu) a out-groups (ostatní žijící mimo region). Rozlišovacím kódem lze chápat už i samotnou příslušnost k regionálním celkům, zapojení do regionálních institucionálních mechanismů (např. docházka do školy v místě bydliště nebo v okolí, zaměstnání, příslušnost k obci a obecnímu úřadu aj.).

Obr. 1: Formování kognitivního obrazu místa

Zdroj: Knox, Marston (1998) dle Gollege, Simpson (1987)

Kolektivní regionální identita se tedy formuje jednak na pozadí každodenního života v prostředí regionu, jednak také prostřednictvím širších kulturních vzorců, které jsou výsledkem kontinuity společenské praxe v čase v daném území. Identita je tedy ovlivňována přímými autentickými zkušenostmi, ale také zprostředkovanými zkušenostmi předchozích generací.⁶ Jak ukazuje obr.1, člověk si vytváří obraz reálného světa jednak přímo prostřednictvím svých smyslů, prostřednictvím své osobnosti (hodnoty, postoje, zkušenosti) i prostřednictvím kulturně děděných hodnot a kulturních vzorů. Výsledkem je transformace obrazu skutečného místa v kognitivní obraz, který je uložený v mysli jedince. Kognitivním poznáváním jednotlivých míst si jedinec utváří mentální mapu, která představuje individuální, mentální model prostoru, ve kterém se jedinec pohybuje.

1.1.3 Zdroje identity

Jak jsme v minulém odstavci naznačili, zdroje identity pramení jednak z aktuální existence jedince v prostoru a čase, jednak z odkazů existence generací předchozích. „Identita je tedy vytvářena především z faktů lidské paměti. Identitu umožňuje schopnost zapamatovat si, třídít a znovu si vybavit určité informace.“ (Vencálek 1998 s. 83). Důležitá je schopnost nejen zapamatování si a vybavení si těchto informací, ale také kontextu, smyslu a významu těchto informací, událostí apod. (Werlen cit. v Lynggard 1997). Můžeme rozlišit paměť individuální a kolektivní. Kolektivní paměť uchovává určité společenské jevy, zážitky a události. Naše individuální jednání je velmi často opřené o zkušenosti kulturně zprostředkované, předávané po generace, tj. o zkušenosti uložené v kolektivní paměti (Havelka 2002). Pro udržení této kolektivní, historické paměti jsou důležité „obřady“ ve smyslu udržování a uchovávání tradic a místních zvyků, udržování svátků,

⁶ Zajímavou otázkou je způsob předávání kulturních vzorců, kulturních znaků. Člověk je schopen zapamatovat a znovu si vybavit získané informace. Je tedy schopen učení. Kulturně předávané znaky se většinou „dělí“ právě učením (napodobování jiných lidí, přejímání poznatků a hodnot od ostatních apod.). Dawkins (1998) pojmenoval jednotku kulturně předávané informace jako tzv. mem. Nosičem memů je nervová soustava člověka, avšak existují i tzv. externí nosiče (knihy, multimediální nosiče, elektronické paměťové zařízení). Memy se mohou předávat a šířit v populaci napodobováním a učením, a to vertikálně (na potomky) i horizontálně (mezi členy populace či sociální skupiny). Zároveň memy nejsou statické a vyvíjí se (např. zdaleka ne všechny informace přejímáme v absolutní podobě, získanou informaci vyhodnocujeme optikou svých zkušeností a získaný mem poté můžeme v pozmeněné podobě předávat dále). Mem chápe Dawkins jako nakažlivý informační vzor infikující lidskou mysl a měnící její chování, přičemž nakažená mysl v důsledku této změny daný vzor propaguje dále. Memy se mohou šířit hudbou, filmy, knihami, vzděláním, komunikací apod. Paměť resp. schopnost učení je prvkem, díky němuž vstřebáváme memy. Memy jsou tedy vzorce chování, základní životní zvyky, názory, hodnoty a postoje, ale také například móda, melodie, symboly, které se mezi jedinci šíří a jedinec je přijímá a socializuje si je, nebo je odmítá. Z pohledu memetiky by bylo možné i na regionální identitu nahlížet jako na komplex memů, které se předávají mezi jedinci obývající určité společné území.

připomínání určitých osobností, událostí, míst atd. (Einstadt, Giesen 1995). Vědomí kontinuity existence na určitém místě po několik generací zesiluje pouta k danému místu, podobně vazba nějaké významné osobnosti či události k místu poskytuje místu náboj a může dávat obyvatelům či návštěvníkům tohoto místa pocity hrdosti. Také například díla významných osobností (spisovatelů, malířů, hudebníků, vědců, vynálezců) patří k duchovním hodnotám a zvláštnostem každé krajiny a jejich poznání umožňuje pocítit hlubší sounáležitost s tímto prostorem.

Nesmíme zapomenout, že identita je zakotvena ve vnitřním prostředí jedince, v jeho pocitech a ve způsobu, jakým vnímá okolí, přičemž zvnějšku ji lze vnímat a porozumět jí prostřednictvím jejích projevů. Tedy ani individuální a kolektivní paměť se nenachází mimo vědomí jedince či vědomí více jedinců a lze ji opět vnímat prostřednictvím projevů (udržování tradic, držení svátků, připomínání událostí, péče o významná místa, péče o odkaz významných osobností, zájem o dění v regionu, ochota podílet se na rozvoji regionu či obce apod.).

Další zdroje či podněty pro identifikaci člověka s územím lze hledat i v estetických hodnotách určitého území. Krása přírodního prostředí, krajiny nebo udržované historické památky jsou mocnými stimuly pro identifikaci, a tak posilují pouta k území. Podobně může vztah k určitému území pramenit z identifikace s určitou sociální skupinou (například rodinou, skupinou přátel, spolupracovníků atd.), ve které se jedinec cítí spokojeně nebo která mu přináší užitek⁷. Územní identita tedy může pramenit z estetických, emocionálních či utilitárních pout nejen k území, ale i komunitě v daném území žijící.

Úspěšnost regionu (např. ekonomická či mocensko-politická) se také může významně podílet na formování identity. Prosperita regionu, pocity účasti obyvatelstva na této prosperitě a spokojenost obyvatel mohou významně posilovat územní identitu. Ale jak uvádí Vencálek (1998), i nespokojenost se stavem území může být stimulem pro identitu a motivací k aktivní nápravě stavu věcí. Vencálek zavádí pojem tzv. kreativní antiidentity, tj. pocitu nespokojenosti pramenícího ze zodpovědnosti a spoluúčasti. Tato nespokojenost je

⁷ Bačová (cit. v Průcha 2004) dělí základ identity na primordiální a instrumentální. „Primordiálním základem identity se rozumí to, co pochází z daností sociální existence člověka (příbuzenské vztahy, mateřský jazyk, sousedé, lidé stejného národa a rasy, zvyky a tradice aj.). Instrumentální základ identity je dán příslušností jedince k těm společenstvím, kterým mu přinášejí užitek, praktické výhody (převážně ekonomické a politické). Instrumentální identita je založena racionálně, jedinec chápe společnost jako instrument na dosahování cílů.“ (Bačová cit. v Průcha 2004, s. 121).

zdrojem aktivní účasti při rozvoji a zlepšování situace v území.

Zdroje identity mají různý stupeň přirozenosti a spontánnosti. Některé se vytvářejí přirozeně, spontánně a prakticky nevědomě, jiné mohou být méně přirozené, utvářené a živené uměle. Avšak jak upozorňuje Rak (2001), identitu nelze člověku vnutit, je možné jen vytvářet podmínky pro její utváření a zrání.

1.1.4 Změny a zánik identity

Podobně jako paměť napomáhá formování identity, antagonistický proces zapomínání může vést ke změnám nebo dokonce zániku identity. Přejímání kulturních vzorů v současném globalizovaném světě může oslabovat lokální specifika a místní tradice. Neudržování některých tradic, zvyků, nepřipomínání určitých událostí může vést k zapomnění a identita se může měnit novými podněty.

K velkým změnám identity může docházet změnou nebo ztrátou nositelů identity. Ztráta mezičlánku v kolektivní paměti, nezáměr o odkaz předchozích obyvatel může vést k deformacím identity, popřípadě ke ztrátě původní identity a vytváření identity nové. Například odsun německého obyvatelstva po 2. světové válce znamenal likvidaci dosavadních sociálních vazeb v pohraničí, včetně zániku kulturních tradic, náboženských zvyklostí a etnografických specifíků (Kastner 1999). Zároveň docházelo postupně k vytváření identity nové. Nové obyvatelstvo si přinášelo heterogenní sociální a kulturní hodnoty, zkušenosti, které byly v dynamických procesech občanského soužití vzájemně konfrontovány a měněny v nový sociokulturní systém (Kastner 1999). Daněk (2002) hovoří o vytváření nové identity dosídlených obyvatel „přetavováním“ původních identit jednotlivých skupin obyvatel.

1.2 Regionální identita v širších souvislostech

1.2.1 Regionální identita pohledem různých vědních disciplín

Vývoj myšlení v sociálních vědách, posun paradigmat sociálních věd a nové trendy v regionální geografii vyžadují nové vědecké přístupy a nástroje. Do popředí se dostávají především interdisciplinární a metavědecké přístupy, které překonávají úzce rezortní oborové chápání vytvořené ve vědních oborech specifickým vývojem věd v minulých stoletích (Vencálek 1998). Komplexnější přístup k řešení geografických problémů proto

vede k překonávání hranic mezi vědními obory a do geografie pronikají vlivy dalších společenských věd (sociologie, historie, etnografie, psychologie aj.). Difúze vědeckých přístupů z jiných sociálních věd přináší do geografie nová témata a vytváří nový pojmový aparát, geografii dříve neznámý.

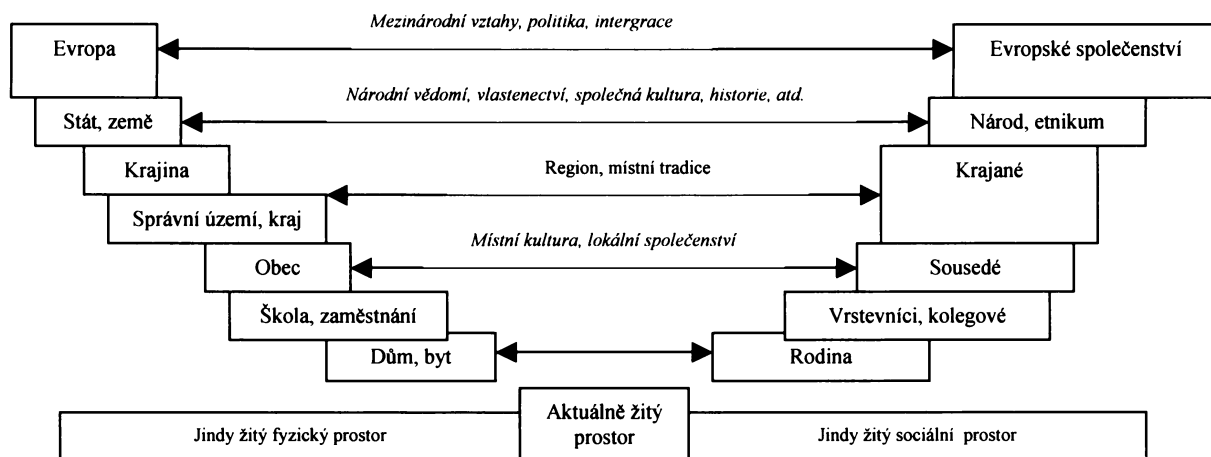
Otázky identity a formování identity zasahují výrazně také do oblasti psychologických věd. Psychologickým tématem je vytváření sebeidentity, vlastní identity, vlastního „Já“, hledání smyslu své existence a hledání svého postavení ve světě. Giddens (1991) chápe sebeidentitu jako projekci sebe sama ve světle souvislostí a zkušeností vlastní biografické historie. Psychologicko-sociologické otázky konstrukce identity, a především identity kolektivní, řeší Eisenstadt a Giesen (1995). Dle nich je ústředním motivem tvorby kolektivní identity vytvoření atributů podobnosti v kontrastu k cizosti, odlišnosti, rozdílnosti druhých.

Přirozené lidské potřeby lze dle teorie Maslowa uspořádat do hierarchického systému (Čáp, Mareš 2001). Mezi elementární potřeby patří i sociální potřeby a potřeby bezpečí, které lze dát do souvislosti s přirozenou potřebou člověka „patřit někam“, tedy i s regionální identitou, neboť regionální identita je projevem vztahu jedince a jeho prostředí (fyzického i sociálního), který jedinci dává pocit bezpečí a uspokojuje jeho sociální potřeby. Prostřednictvím sociální skupiny je jedinec hodnocen (přičemž je hodnocen na základě sociokulturních regulativů zakotvených v kolektivním vědomí) a zároveň mu prostředí regionu nabízí možnosti uplatnění a seberealizace. Člověk potřebuje „někam“ patřit a příslušnost k větším celkům, jejichž trvání přesahuje čas lidského života, pomáhá k uvědomění kontinuity vlastní osobnosti (Rak 2001). Regionální identita je tedy součástí přirozených potřeb člověka.

V sociologické literatuře se v souvislosti s územní identitou často mluví o tzv. žitém prostoru (Pargač, Tomandl 1997; Spalová 2000; Zich, Roubal, Spalová 2003; Zich 2003a) Spalová (Spalová cit. v Kováčová 2003, s. 94) tento prostor vnitřně diferencuje na fyzický prostor (prostor praxe, identifikace a symbolický prostor), prostor komunikace (tj. socioprostorovou síť partnerů v komunikaci) a mentální prostor (prostor, ve kterém se jedinec pohybuje, aniž by měnil místo pobytu). Jinou hierarchicky zaměřenou strukturaci pojmu žitý prostor nabízí Zich (2003a) – schéma (Obr. 2) naznačuje složitost pojmu regionální identita, její dva základní aspekty (strukturovány z pohledu komplexnosti územních a sociálních celků) a zároveň ukazuje propojení obou aspektů prostřednictvím

určitých teoretických (duchovních) koncepcí, ideologií a skupinového vědomí (Zich 2003a). Zich rozlišuje několik aspektů regionální identity – aspekt vztahu k fyzickému prostředí tzv. žitému prostoru, aspekt sociální (integrace do sociálního prostředí), ale také etnický aspekt (problematika národní identity zesílená v oblastech pohraničí) a hovoří i o tzv. generačním aspektu regionální identity (generační rozdíly ve vazbě na sociální prostředí a území).

Obr. 2: Koncept regionální identity a žitého prostoru

Zdroj: Zich (2003a)

V neposlední řadě se s pojmem identita setkáváme v kulturní geografii, etnografii a folkloristice. Identita člověka je kulturně podmíněný konstrukt a v procesu enkulturace se člověk ztotožňuje s určitou kulturou. V literatuře se setkáváme s pojmem kulturní identita, kterou lze chápat jako ztotožnění se nejen s kulturou, ale také s kulturní oblastí. Hranice jednotlivých kulturních oblastí nejsou zcela přesně vymezené a velmi často neodpovídají administrativnímu členění, přesto jsou některé kulturní oblasti hluboce zakořeněné v myslích lidí. Jak upozorňuje Chromý (2003b), formování regionální identity není plně závislé na procesu institucionalizace regionu, tradiční kulturní oblasti Česka disponují silným regionálním vědomím, přestože jejich institucionalizace nebyla završena. (např. Chodsko, Valašsko – zde je třeba připomenout úspěšný projekt regionálního marketingu v podobě „Regionu Valašské království“ – blíže viz Rumpel 2001). Také některé regiony, které v procesu dynamické transformace regionálních struktur ztratily svoje postavení, jsou stále zakotvené v myslích některých jedinců (Chromý 2003b).⁸ Obdobný zahraniční

⁸ Takovým příkladem z okolí modelového území by mohlo být Prácheňsko, Prácheňský kraj v době zlaté éry sahal od hranic s Bavorskem k Přibrami, Písku a Prachaticím (viz Dvořák 2003). Přestože Prácheňský kraj dávno neexistuje, symboliku názvu Prácheň užívá řada institucí např. Prácheňské muzeum v Písku, Rádio

příklad uvádí Zástěra (2001) ve své knize „*Kulturní identita jihu USA*“. Upozorňuje, že ačkoliv Jih jako region již dávno neexistuje, najdeme v každodenním životě americké společnosti symboly, které odkazují na kulturu tohoto již dávno zaniklého regionu. Ukazuje se, že hranice a vymezení území nemusí nabývat konkrétní, fyzické podoby, ale mohou být zakotveny ve vědomí lidí a mohou být tvořeny neviditelnými liniemi kulturními a symbolickými (Chromý 2003b). Jako typický atribut, resp. projev, specifické kulturní identity prezentuje Zástěra (2001) hudbu. Podobně jako Chromý (2003b) i Zástěra (2001) vyzdvihuje roli regionálních organizací a institucí (např. regionální tisk, regionální univerzity atd.).

Oring (1994) ve svém folkloristicky zaměřeném článku „*Arts, Artifacts and Artificies of Identity*“ tvrdí, že identita člověka (zahrnující různé aspekty včetně teritoriálního) je zakotvena ve vnitřním prostředí jedince a může být vnímána a pochopena prostřednictvím jejích projevů – artefaktů, které mohou nabývat různou podobu (materiální, verbální, vzorce chování apod.). Koncept identity vnímá Oring (1994) jako velmi důležitý pro definování folklóru. Podobně jako Zástěra (2001) využívá k demonstraci kulturní identity hudbu, především lidové písně jako projev identity předků (lidové písně vznikaly v běhu každodenního života lidí a jsou obrazem způsobu života předchozích generací). Roli regionální literatury, regionálních písní, regionálních tanců či filmové tvorby pro utváření kolektivní identity zdůrazňuje také Chromý (2003b). Podobně jako v procesu formování osobní identity hraje klíčovou roli paměť jedince, při vytváření kultury a kulturní identity a identity obecně je třeba kulturní, kolektivní paměti (Vencálek 1998). Ztrátou kontinuity kolektivní paměti, dochází k deformaci identity procesem zapomínání. Právě hmotné i nehmotné artefakty mohou být poté připomínkou dřívějších identit. Aspekty utváření lokální kulturní identity demonstruje na příkladu českého venkova například Zemánek (2003a, 2003b).

Z hlediska krajinné ekologie a enviromentální geografie je důležitým tématem identifikace člověka s krajinou a krajinný ráz jako výsledek aktivních projevů této identifikace. Identita krajiny je pak chápána jako vlastnost krajiny, která vzniká spolupůsobením výrazného charakteru krajiny a čitelných stop kulturního a historického vývoje krajiny (Vorel 2004), tvářnost (rázovitost, ráz, charakter) krajiny je tedy výsledkem staletého vývoje a vizuální obraz krajiny je tvořen znaky, které mají význam nejen

Prácheň, Horažďovický pěvecký sbor Prácheň, Strakonický dětský folklorní soubor Prácheňáček, Skautský oddíl Prácheň, Občanské sdružení Prácheň apod.

estetický v krajině scéně, ale představují i skryté významy duchovní, historické a kulturní (Vorel 2005). Kulturní krajina a její paměť poskytuje řadu „dat“, ze kterých lze usoudit mnoho o socio-ekologickém chování společnosti (Mikšíček 2005). Vztah mezi vývojem krajiny a formováním regionální identity diskutuje Chromý (2003a), kde na příkladu České Kanady ukazuje především, jak změny využití krajiny ovlivnily potenciál pro formování regionální identity, resp. identity regionu.

1.2.2 Regionální identita a polarizace prostoru

Polarizace prostoru, tj. vytváření center a periferií, je výsledkem nerovnoměrného vývoje společnosti a je ovlivněna řadou faktorů (fyzickogeografické, geometrické, ekonomické, ekologické, politické nebo kulturní povahy). V následující kapitole nás bude zajímat především vliv kulturních aspektů (tedy i regionální identity) na formování asymetrie mezi regionálními a sociálními systémy.

„Centrum je privilegované místo prostoru, soustřeďující rozhodující nástroje a zdroje řídicí moci a kontroly (sídlo ústředních politických, hospodářských, kulturních aj. institucí).“ (Chromý 2003b; Chromý, Janů 2003). Ekonomická, politická, kulturní dominance dává centru impulsy pro formování silné identity. Centrum zároveň pružněji reaguje na změny ve světě, snáze přijímá inovace, rychleji se vyvíjí jeho společnost a přijímá nové impulsy, a proto v procesu modernizace vystupovalo centrum jako její hlavní nositel, zatímco periferní oblasti inklinovaly ke konzervativním postojům (Chromý 2003b). Centra také vykazují vyšší stabilitu v prostorových, regionálních strukturách, proto mají centrální regiony v procesu regionální transformace větší inercií, tudíž při potencionálních změnách regionálního členění se s velkou pravděpodobností stanou znovu centrálními oblastmi⁹. Periferní regiony mohou oscilovat mezi závislostí na různých centrech a centrálních regionech, přičemž tyto změny orientace mohou ovlivňovat regionální identitu periferních území. Centra tedy mají ve srovnání s periferními regiony dlouhodobý prostor pro formování regionální identity založené na nezávislosti a nadřazenosti.

Naproti tomu periferní, marginální regiony lze chápat jako mocensko-politicky neprivilegované a centrálním oblastem podřízená území (Chromý 2003b). Tato politická,

⁹ Je nezbytné zmínit, že i centrální regiony vykazují v historicko-vývojovém hledisku dynamiku, kdy se mění význam a vliv těchto center. Typickým příkladem může být kolísání významu středisek založených na těžbě nerostných surovin (např. Kutná Hora, Jáchymov, Stříbro nebo v modelovém regionu Kašperské Hory).

mocenská, často i ekonomická závislost ovšem neznamená, že periferie nedisponují regionální identitou. Naopak jak uvádí Chromý (2003b), každá periferie disponuje územní identitou (přínejmenším opak centra). V periferních oblastech často převážily specifické, k centru doplňkové funkce (například rekreační, ochrana přírodních celků aj.), které se mohou podílet na formování specifické identity území.

Často při vymezení center a periferie není možné zohlednit všechny faktory a některé si mohou ve výsledcích protičit (Marada, Havlíček 2004). Vymezení periferních (marginálních) regionů není tedy absolutní, většinou se jedná o vymezení na základě jednoho popřípadě několika hledisek. Perifernost z hlediska jednoho faktoru (např. ekonomického) neznamená perifernost v kontextu jiného parametru (např. ekologického). Jak upozorňují Bartoš, Kušová, Těšitel (1998), i marginální oblasti mohou mít „nemarginální“ parametry. Regionální identita periferních (marginálních) oblastí bývá často založena na nemarginálních parametrech (příkladem může být opět Šumava, kde zdrojem identifikace je mimo jiné zachovalá příroda a kvalita životního prostředí). Zde je prostor pro rozvoj území založeného na využití vnitřního potenciálu. Podobně Stockmann (2005) ukazuje na konkrétním příkladu mikroregionu Moravské Kopanice, jak specifika partikulární identity využít v managementu periferního území.

Vnímání perifernosti je individuálně podmíněné, pohled na stav území se může lišit mezi jedinci, kteří žijí v marginálním území (vnitřní vnímání perifernosti) a jedinci žijícími mimo toto území (vnější vnímání perifernosti) (Schmidt 1998). Lidé žijící v určitém území vnímají své území optikou osobních a kulturních hodnot, které se mohou v komunitách předávat po generace, a zároveň lidé v území „dělí“ stav území po předchozích generacích. Právě vnitřní vnímání perifernosti a postoj obyvatel ke stavu území významně usměrňují chování a jednání jedinců a sociálních skupin uvnitř území (Schmidt 1998).

Podle Schmidtové (1998) interní percepce perifernosti může generovat dva odlišné postoje: pozitivní (optimistický) a negativní (pesimistický). Tyto odlišné postoje mohou mít také odlišný vliv na chování a potenciální změny stavu území.

Pozitivní (optimistický) interní postoj lokálních aktérů k marginalitě potencionálně produkuje změny prostřednictvím aktivity účastníků. Optimistické aspirace jedinců v území mohou být důležitým psychosociálním stimulem pro překonání překážek rozvoje v území.

Naopak negativní (pesimistický) postoj k marginálnímu prostoru vede k nezájmu a neaktivitě prohlubující marginalitu, která je poté předávána jako dědictví dále. Vyhnout se tomuto břemenu, znamená opustit území (Bartoš, Kušová, Těšitel 1998). Negativním postojem marginální stav stagnuje nebo se prohlubuje, a prohlubuje se tím i závislost na centrálních oblastech (Schmidt 1998). Negativní postoj pramení z negativních emocí, které mohou vyvolávat neúspěchy, nenaplnění idejí, ztráta motivace, negativní emoční klima ve společnosti (závist, nenávisť apod.). „Ztráta nadějí vyvolává bezmocnost a vede k odcizení, stahování se do ústraní a oslabování rozvoje identity s územím. ... Naděje v území je nezbytnou součástí aktivních přístupů k naplňování aspirací osob, lokálních, ale i širších souborů obyvatel regionů“ (Vencálek 1998, s. 34–35).

Silná regionální, lokální identita založená na odpovědnosti za území vytváří pozitivní emoční klima a je zdrojem motivace k aktivitě. „Poctivý, pracovitý a tvořivý způsob lidí k jakékoliv aktivitě, vycházející z úcty člověka k sobě samému, ale i z úcty k druhým lidem, respektive k jimi vytvořeným materiálním i nemateriálním hodnotám, spolu se vztahem k prostoru, v němž člověk žije, může přinést neobyčejné množství efektů v nejrozmanitějších oblastech lidského života.“ (Vencálek 1998, s. 93) Překonávání překážek rozvoje závisí na širším sociokulturním kontextu. Ochota ke spoluúčasti na rozvoji území do jisté míry závisí na tradicích kooperace jedinců v komunitě, důvěry a pozitivního emočního klimatu. Emoční klima založené na důvěře mezi členy komunity zvyšuje výkonnost společnosti (Raagma 1998). Význam tedy má zděděný sociální kapitál komunity, například také podnikatelské tradice v území. Zdravý podnikatelský duch může být důležitým socio-ekonomickým faktorem proměny území, což velmi názorně demonstruje Vencálek (1998) na příkladu Zlínska s tradičním podnikatelským duchem, pramenícím z odkazu Tomáše Bati.

Kromě interního postoje aktérů k marginálnímu prostoru hovoří Schmidtová (1998) o externím postoji, tj. postoji lidí žijících mimo dané marginální území. Tento externí postoj lze chápat jako vnější identitu marginálního regionu a velmi často více koreluje s objektivní realitou, i přesto zůstává subjektivním postojem.¹⁰ Externí postoj může opět nabývat negativní a pozitivní podoby. Negativní znamená distancování se od marginálních oblastí, stranění se těchto oblastí a sociálních skupin obývajících je (Schmidt 1998).

¹⁰ Externí pohled může být například výrazně ovlivněn mediálním obrazem území, tradičními stereotypy o určitém území, přičemž realita v území může být velmi odlišná.

Pozitivní postoj znamená tendence k integraci a podpoře marginálních oblastí zvnějšku a generuje impulsy pro překonání překážek rozvoje. Schmidtová (1998) hovoří o třetím postoji – indiferentním, tj. nezájem o marginální území, který má podobně jako negativní postoj segregační důsledky a marginální oblasti jsou odkázané na rozvoj na základě svého vlastního potenciálu.

Kuldová (2005) píše, že nutným předpokladem pro identifikaci obyvatel s územím (spjatost s územím, komunitou a zapojení do společenských, politických, ekonomických a jiných struktur) je dlouhodobý pobyt jedince v území. Periferní oblasti velmi často vykazují vyšší míru emigrace (avšak jak upozorňuje Marada (2001), tento proces se nemusí řídit pouze jedním prostorovým vzorcem, v procesu hrají roli další faktory prostorové mobility obyvatel jako například urbanizace, suburbanizace apod.). Vyšší mobilita a flexibilita obyvatelstva je důsledkem společensko-ekonomické transformace a je atributem moderní společnosti.¹¹ V periferních oblastech je mobilita zesílena nedostatkem možností pro seberealizaci a centrální oblasti „odsávají“ obyvatelstvo z periferních oblastí. Avšak to neznamená, že by se tím oslabovala regionální vědomí obyvatel, kteří zůstávají. Regionální vědomí je oslabováno u jedinců, kteří odcházejí, neboť migrací za prací, studiem či zábavou si vytvářejí vazby na jiná místa a lokality, a tím se mohou relativizovat vazby na původní místo.¹² Ostatní obyvatelé zůstávají buď ze setrvačnosti a neochoty ke stěhování nebo díky spokojenosti s prostředím. Obyvatelstvo, které zůstává, má velmi často zájem o dění v regionu, je ochotno participovat na rozvoji regionu, disponuje silným regionálním vědomím (Havlíček, Matušková 2002). Naopak ekonomicky atraktivní oblastí přilákají mnoho lidí, kteří přicházejí z utilitárních důvodů a nevytvářejí si emocionální vazby na dané území a v případě, že se změní ekonomický status území tak tato nezakořeněná populace území opouští, což vede k rapidnímu úpadku území (Raagma 1998).

¹¹ Transformace ekonomiky a modernita přináší zvýšené nároky na flexibilitu a mobilitu pracovních sil, tyto atributy moderní doby mohou zeslabovat hloubku regionální identity a mohou přinášet absenci hlubších vazeb k území, přesto územní identita nebude zanikat díky přirozené lidské potřebě „někam patřit“. Právě pocit sounáležitosti s nějakým místem, územím, i po opuštění tohoto území, tendence vracet se k územním kořenům může vytvářet protipól moderním tendencím a tlakům (Zich 2003a). Podobně Huntigton (2001) tvrdí, že v současném rozdrobeném světě dochází ke konfrontaci individuálních identit z různými trendy – modernizací, nacionalizací, globalizací, návratem ke kořenům.

¹²Vytváření vazeb mimo rodiště posouvá rodný region do pozice „vzpomínkového“ nebo „odpočinkového“ prostoru (Zich 2003a). Původní region se pak často stává cílem druhého bydlení. To je typické velmi často pro periferní oblasti s ekologickými nemarginálními faktory.

1.2.3 Regionální identita a druhé bydlení

Problematika regionální identity a periferních území vykazuje neopomenutelné souvislosti k druhému bydlení (DB). Změna funkcí některých lokalit z obytné na rekreační ovlivnila „tvář“, identitu řady lokalit. Nutno podotknout, že rozvoj rekreačních funkcí mnohdy zabránil fyzickému zániku některých sídel. Rozvoj objektů DB je dle Fialové a Vágnera (2005) významným prvkem nejen zázemí velkých aglomerací, ale také periferií – pohraničních, i vnitřních (Fialová 2001). DB stabilizuje sídelní soustavu periferních oblastí, napomáhá utváření identity lokality, jak ve smyslu pozitivním (udržováním krajiny a architektonických hodnot objektů), tak i ve smyslu negativním (chatové lokality ekologicky i esteticky narušující krajinu) (Fialová, Vágner 2005). Subjekty DB disponují určitým regionálním nebo lokálním vědomím, pramenícím z dlouhodobé zkušeností a aktivity v určité lokalitě. Jak upozorňuje Vágner (2003), prvotním atraktantem a impulsem pro identifikaci subjektů DB je fyzické prostředí dané lokality, identifikace s místní komunitou (rekreantů nebo trvalých obyvatel) či lokální samosprávou bývá až druhotná. Identifikace s daným místem může být také dána generační kontinuitou rekreace v dané lokalitě a identifikace je pak zakotvena v hlubokých citových poutech (biografické vzpomínky atd.) Vágner (2003). Silné regionální vědomí subjektů DB zakotvené v aktivním a zodpovědném přístupu k dané lokalitě je jistě pro území přínosem a chalupáři vystupují často v roli iniciátorů identifikace s územím (Chromý 2003a). Avšak Vágner (2003) upozorňuje, že identifikace s místní komunitou může být značně problematická, vztah k ostatním rekreantům a především trvalým obyvatelům často vede k dichotomii „my“ a „oni“.

Rozvoj druhého bydlení a „rekreantského hnutí“ měl podle Mikšíčka (2005) podíl na zachování domovního fondu pohraničí a především původního lidového a architektonického rázu některých lokalit. Tvrdí, že se lišil přístup k architektonickému odkazu budov, opuštěných po odsunu českých Němců, mezi novými osídlenci a mezi těmi, kteří získané budovy užívali k rekreaci. Noví osídlenci typické stavby horského pohraničí (často prostého charakteru) modernizovali a přetvářeli dle zvyků zdrojové oblasti, ze které imigrovali. Řada chalupářů a rekreantů naopak chalupy nemodernizovala, často velmi citlivě zachovávala původní vzhled i další artefakty lidové tvorby (nářadí, nástroje, starožitný nábytek aj.) (Scheybal cit. v Mikšíček 2005).

1.2.4 Regionální identita pohraničí

Pohraniční území se v rámci naší republiky vyznačuje poměrně specifickými vlastnostmi (geometrická perifernost, specifické klimaticko-orografické a socio-kulturní podmínky). Podle Havlíčka (2004) je samotné exaktní vymezení pojmu pohraničí problematické, neboť vymezení hraničního prostoru závisí na výběru kritérií. Havlíček (2004) také navrhuje metodiku vymezení pohraničí na příkladu Česka, přičemž toto vymezení vychází z předpokladu, že za pohraničí je považováno území, které:

- a) kontinuálně navazuje na hraniční linii,
- b) vykazuje vazby přes hranici se sousedním státem,
- c) je dostupné pro denní přeshraniční dojížděku za prací,
- d) nabízí speciální služby pro obyvatele z druhé strany hranice,
- e) **vykazuje identifikaci jeho obyvatel s příhraničním prostorem jako takovým.**

Havlíček upozorňuje, že právě subjektivní vymezení na základě identifikace zainteresovaných obyvatel bude v budoucnu hrát stále větší roli (také v souvislosti s problematikou nově vznikající přeshraniční identity a potencionální identifikací obyvatel s přeshraničními celky a společenstvími).

Havlíček, Marada (2004) vysvětlují souvislosti mezi pojmy periferie a pohraničí. Autoři tvrdí, že velká většina hranic vznikala v periferních oblastech mezi jednotlivými centry politických útvarů, a tím bylo pohraničí polohově determinováno již v době svého vzniku, a proto pohraničí vykazuje ze své polohové podstaty charakteristiky geometrické periferie. Havlíček a Marada používají pojem příhraniční periferie, jejichž původ lze hledat v historii, geografických podmínkách a charakteru hranice resp. hraničního efektu. Autoři konstatují, že v oblasti pohraničí je stále znatelný vliv polohové determinace, a proto se v pohraničí ve srovnání s vnitrozemím vyskytuje větší koncentrace periferních oblastí, což demonstruje řada prací diskutujících vliv periferní a příhraniční polohy na rozvoj území v různých částech českého pohraničí (Mikšátková 2004; Stockmann 2003; Vaishar, Zapletalová 2005; Zeman 2001).

Proces formování a proměny regionální identity pohraničí a důsledky tohoto procesu na polarizaci prostoru analyzuje Kuldová (2004, 2005, 2006). Kuldová (2005, 2006) ukazuje, že kulturně podmíněné jevy, jako například regionální identitu, lze do jisté míry hodnotit kvantitativními charakteristikami obyvatelstva, osídlení, hospodářství apod. Avšak sama

autorka naznačuje, že kvantitativní metody je třeba vhodně kombinovat s kvalitativním výzkumem (terénní šetření, řízené rozhovory, analýza biografických vyprávění), neboť analýza subjektivních pocitů a příběhů může odhalit souvislosti, které zůstanou při hodnocení kvantitativních dat skryty. Zich (2003a) ukazuje, jak hodnotit subjektivní pocity jedinců (biografická vyprávění) a odhaluje otázky, na které se při kvalitativním hodnocení regionální identity zaměřit.

Identita pohraničí a identifikace obyvatel s pohraničím vykazuje různá specifika. Za hlavní specifika regionální identity v pohraničí (se zaměřením na česko-bavorský úsek) lze považovat:

- a) Specifické fyzickogeografické podmínky jako „lokalizační“ předpoklad regionální identity – zachovalost životního prostředí, horské prostředí, lesnatost, rozsáhlá chráněná území.
- b) Rozsáhlé etnické přesuny po roce 1945 (resp. 1938) – tj. útěk Čechů po roce 1938, vysídlení českých Němců, dosídlení původně převážně německého pohraničí, což znamenalo změnu nositelů identity a proměnu symbolů a jejich významu.
- c) Změna funkce území pohraničních oblastí – z dřívější strategicko-obranné na funkci rekreační a ekologickou.
- d) Heterogenita ve vnitřní identifikaci a percepci pohraničí mezi jeho obyvateli.
- e) Negativní obraz pohraničí v médiích a utváření stereotypů o pohraničí.
- f) Citlivě vnímaná otázka národní identity, ve smyslu vztahu k sousednímu národu, existence národních stereotypů, často zvýšená animozita obyvatel.
- g) Formování transnacionální identity prostřednictvím přeshraniční spolupráce.

V následující části se budeme zabývat jednotlivými body podrobněji.

ad a) Výjimečný přírodní potenciál česko-bavorského pohraničí (obzvláště v oblasti Šumavy) a svéráznost šumavské krajiny jsou hlavními pilíři regionálního vědomí obyvatel a identity zdejší oblasti.¹³ Extrémní přírodní podmínky, které v minulosti limitovaly kulturní využití této oblasti, nepřístupnost hraničního prostoru pro roce 1948 a legislativní ochrana v podobě zřízení Chráněné krajinné oblasti Šumava a Národního parku Šumava jsou klíčovými faktory, které se podílely na zachování přírodních hodnot této oblasti.

¹³ Nejlépe se o tom můžeme přesvědčit v době, kdy hrozí narušení tohoto krajinného rázu, kdy nejen lokální subjekty a veřejnost, ale i lidé z vnějšku mobilizují kvůli zachování zdejší krajiny (typickým příkladem může být pokus o obnovení těžby zlata v Kašperských Horách).

ad b) Rozsáhlé etnické přesuny po roce 1945 (resp. 1938) znamenaly hluboké změny regionální identity. Došlo k velkým změnám nositelů regionální identity, občanská společnost se formovala prakticky od základu znovu ze zbytků tamní populace a nově přichozího obyvatelstva, přičemž proces formování společnosti byl bržděn sociální a kulturní heterogenitou komunity (Kastner 1999). Identifikaci obyvatel s územím limitují faktory, jako je absence historického vědomí, podrobného, dlouhodobého obrazu událostí, zkušeností předchozích generací s životem v prostředí Šumavy, změna symbolů a jejich významu (Zich, Houžvička, Jeřábek, Kastner 1996). Přerušení kontinuity kolektivní paměti vedlo k narušení reprodukce regionálního vědomí a dalo prostor k utváření nové regionální identity.

Výsledky analýzy Nedomové (1995) ukazují, že generace současných obyvatel původně dosídlených měst (Teplíce, Český Krumlov) jsou v nich již „doma“ a tvoří ve své většině normálně fungující komunitu, která se poměrně málo liší od komunit vnitrozemských měst. Regionální identita obyvatel sledovaných měst je z větší míry výsledkem jiných faktorů než těch, které bezprostředně souvisí s událostmi po 2. světové válce, avšak sama autorka upozorňuje, že vybraná města nemohou být reprezentativním vzorkem heterogenního pohraničí. Naopak Kuldová (2005), Zich (2003a), Chromý, Janů (2003) ukazují, že i v současné společnosti jsou patrné důsledky změn po 2. světové válce a dichotomie regionální identity dosídleného pohraničí a vnitrozemí je stále patrná. Avšak jak píše Zich (2003b), nástup třetí generace nových osídlenců postupně přinesl stabilizaci regionální identifikace a postupné vytváření stabilizovaných lokálních sociálních vazeb. Rozdíly regionální identity „vnitrozemí vs. pohraničí“ lze očekávat také v rámci vybraného modelového území, kde je dichotomie pohraničí vs. vnitrozemí umocněna odlišnostmi fyzickogeografického prostředí.

Změna nositelů identity a zároveň nedostatečnost dosídlení (horské a podhorské oblasti, a tedy i Sušicko, byly méně atraktivní pro nové dosídlence – Slezák (1978)) se zákonitě projevil i v identitě regionu a tvářnosti krajiny. Za hlavní příčiny lze považovat následující fakta:

- 1) Nové obyvatelstvo se svými kulturními vzory a hodnotami bylo konfrontováno s hmotnými artefakty kultury původního obyvatelstva. (Kastner 1999). Nezájem o odkaz původních obyvatel, náboženská laxnost, spojování původních tradic

s němectvím – to vše vedlo k chátrání či záměrné likvidaci artefaktů původního osídlení.

- 2) Uzavření příhraničního prostoru a vytvoření ochranného hraničního pásma znamenalo definitivní zánik některých sídel, velké změny v krajině a změny funkce celého území do budoucna.
- 3) Socializace a kolektivizace zemědělství vedla ke ztrátě individuálních podnikatelských zájmů a k likvidaci drobného místního podnikání, zvýšila emigraci a vyliďňování především pohraničního venkova (Kastner 1999), a to vedlo k velkým zásahům do rázu krajiny.¹⁴

ad c) V průběhu středověkých kolonizací se i tato poměrně nedostupná krajina postupně zkulturnila a sloužila jako prostor pro život a obživu. Od středověku byla také významná tranzitní funkce pohraničí (Zlatá stezka, Vintířova stezka). Události po druhé světové válce přinesly zásadní změny funkce krajiny, dominantní se stala obranná a strategická funkce pohraničí (silně živena byla identita ochránců hranic). Po roce 1989 se mění funkce pohraničních oblastí znovu, především se obnovuje jejich tranzitní funkce a sílí funkce rekreační a ekologická.

ad d) Identifikace zainteresovaných aktérů s příhraničním prostorem a subjektivní vymezení pohraničí jeho obyvateli často nekoreluje se snahami objektivního vymezení pohraničí (i když i vlastní objektivní vymezení pohraničí je pluralitní povahy a existují různé způsoby vymezení pohraničí) (Havlíček 2004; Havlíček, Matušková 1998; Jeřábek 2001).

ad e) Obraz pohraničí v médiích vyznívá spíše negativně. Pohraničí bývá často spojováno s nelegálními přechody hranic, nelegálním pohybem zboží, prostitutí a pouličními prodejci. Oblast Šumavy bývá v médiích také velmi často spojována s kontroverzní těžbou dřeva. Poměrně negativní emoce může evokovat také ideologicky

¹⁴ Socializace měla také velké důsledky na formování regionálního vědomí obyvatelstva, znamenala formalizaci společenského života a unifikaci životního stylu. Tyto procesy probíhaly plošně po celém tehdejší Československu, avšak ve fragilním prostředí vyvíjející se občanské společnosti pohraničí znamenaly tyto procesy závažné komplikace ve formování sounáležitosti nových obyvatel s územím (Kastner 1996). Procesy formalizace společenského života, podobně jako procesy centralizace státní správy, posilovaly především identity na nejnižších stupních – lokálním a individuálním. Únik do prostředí rodiny a přátel, bezprostředního okolí, omezení občanských a veřejných aktivit vede k individualizaci životního stylu (Kastner 1999). Také Rak (2001) upozorňuje na význam rodinné identity a oslabení prožitků skupinové národní identity, což demonstruje příkladem, že státními svátky, které obyvatelé skutečně prožívají, jsou Vánoce a Dušičky.

laděný obraz pohraniční Šumavy v totalitní filmové tvorbě z období komunistické diktatury (heroizace ochránců hranic – například film „*Král Šumavy*“).

ad f) Zájmová oblast leží v blízkosti státní hranice, tj. v oblasti, kde se střetávají různé národy a odlišné kulturní vzorce. Historický, sociální, kulturní i ekonomický distanc mezi Čechy a Němci může být zdrojem stereotypů. Otázky komplikovaných historických českoněmeckých vztahů jsou doposud v paměti či povědomí některých obyvatel. Pohraniční oblasti mohou vykazovat vyšší míru animozity, která je často živena sociálně psychologickými předsudky emotivního rázu, které lze považovat za součást historického dědictví.

Hranice nejen odděluje komunity na obou stranách, ale pomáhá vymezit i identitu těchto komunit. V případě česko-bavorské hranice rozlišuje hranice českou a německou komunitu, tedy ve smyslu „my“ a „oni“ (Zich 2003b). Právě prostorová blízkost a kontakt komunit rozdělených hranicemi umožňuje vzájemné porovnání. V tomto rozlišení a srovnání národních charakterů hrají důležitou roli tzv. stereotypy, tj. výpovědi hodnotící vlastní národ a jiné národy.¹⁵ Lehtonen (cit. v Průcha 2004, s. 132) rozlišuje 4 druhy národních stereotypů:

- a) jednoduchý autostereotyp – na základě výpovědi „*Podle našeho názoru jsme my (náš národ)...*“,
- b) projektovaný autostereotyp – „*Myslíme si, že oni (příslušníci konkrétního cizího národa) nás považují za...*“,
- c) projektovaný heterostereotyp – „*Podle našeho názoru si oni (příslušníci konkrétního cizího národa) o sobě myslí, že jsou...*“,
- d) jednoduchý heterostereotyp – „*Myslíme si o nich (příslušnících konkrétního cizího národa), že jsou...*“.

Tyto stereotypy mohou být podmíněné historickým vývojem, biografickými zkušenostmi jednotlivců a kolektivní pamětí, mohou někdy nabývat formu určitých předsudků a tyto předsudky mohou být brzdou nejen přeshraniční spolupráce, ale i při formování transnacionální identity. Na druhou stranu nedávné výzkumy ukazují, že „praktická zkušenost ze setkávání s Němci v pohraničí měla za následek menší míru obav a předsudků, ale také ve větší míře toleranci k „jinakosti“ sousedů. Názory obyvatel

¹⁵ Blíže viz např. Drabinová D.(1999); Lehtonen J.(1992); Zich F.(1996).

vnitrozemí se jeví konzervativnější ve smyslu přetrvávajícího obrazu Němce jako protivníka“ (www.borderland.cz).

Obdobné stereotypy lze pozorovat také na regionální úrovni. Zde probíhá hledání identity uvědoměním si své odlišnosti od jiných, resp. nalezením svých specifik v kontrastu s jinými. Velmi často se na regionální úrovni můžeme setkat s jednoduchým heterostereotypem (například stereotypy o „Pražácích“, „Ostravácích“ nebo často zmiňovaná vstřícnost lidí na Moravě aj.). Tyto stereotypy mohou být výsledkem odlišných životních stylů, hodnot a cílů mezi vysoce urbanizovanými regiony a venkovskými regiony. Význam mají také odlišné kulturní tradice a obyčeje. Neméně zajímavou roli hrají také specifické formy jazyka (nářečí, dialekty, dialektické prvky). Určité stereotypy lze nalézt také ve vztahu k pohraničí – pohraničí bývá velmi často spojováno s pojmem periferie.¹⁶ Také obraz pohraničí v médiích vyznívá poměrně negativně.

ad g) Významným atributem regionální identity v pohraničí je snaha vytvářet transnacionální identitu prostřednictvím přeshraniční spolupráce. Integrace Česka do EU postupně napomáhá postupnému oslabování významu českých státních hranic, čímž dává prostor pro přeshraniční spolupráci určovanou společnými problémy a oboustrannými zájmy států, regionů, subjektů na obou stranách hranice. Přeshraniční spolupráce začíná zesílením kontaktů mezi občany na obou stranách hranice (v podobě např. ekonomického turismu, pohybu pracovní síly, osobních kontaktů). Spolupráce může zahrnovat neformální, právně nezávazné výměny názorů a zkušeností nejen mezi občany, ale i institucemi (např. spolupráce škol, partnerství měst apod.) a při nalezení společných zájmů může vyústit ve formální, právně závaznou spolupráci a institucionalizaci přeshraniční spolupráce (např. prostřednictvím euroregionů). Zich (2003b) hodnotí současný stav přeshraniční spolupráce na česko-německé hranici jako kvantitativně i kvalitativně nedostatečně komplexní s absencí dostatečně rozvětvené a konzistentní sítě sociální vztahů, což může být výsledkem bariér vycházejících z asymetričnosti ekonomického, sociálního, ale také kulturního kapitálu (např. asymetrie jazykových znalostí češtiny a němčiny, různá míra tradicionalismu české a německé společnosti v pohraničí atd.). Přes stále rostoucí intenzitu přeshraničních vazeb nelze hovořit o přeshraničním společenství a transnacionální identitě, ale spíše o koexistenci české a německé komunity, resp. dvou významně se lišících národních identit.

¹⁶ Jak uvádí Havlíček, Marada (2004), v prostředí českého pohraničí lze opravdu sledovat větší koncentraci periferních oblastí díky geometrické perifernosti těchto oblastí.

Schabhüser (cit. v Jeřábek 2004, s. 76.) napsal o pohraničních regionech, že „z jejich okrajové polohy na národní úrovni stoupají k vnitřní poloze v rámci jednotné Evropy, přičemž regionální spolupráce přes hranice je jak posiluje, tak vytváří vlastní identitu.“ Pojem euroregion je pro většinu obyvatel zatím pojmem poměrně abstraktním (Zich 2003a), a proto je i identifikace obyvatel s takovými územními celky problematická. Existuje však řada konkrétních projektů, které formují povědomí obyvatel o euroregionech a mohou přispět k vyšší identifikaci obyvatel s euroregiony. Příkladem je řada projektů v rámci euroregionů v oblasti kultury, dopravy, školství, turistického ruchu nebo životního prostředí (Andělová 2002; Bohuslav 2004; Hendrych 2003). Důležitým elementem jsou také projekty informačně-vzdělávací (např. dvojjazyčná učebnice „*Šumava bez hranic*“ nebo „*Atlas Euroregionu Nisa*“).

1.3 Studium polarizace prostoru na mikroregionální úrovni s důrazem na hodnocení periferního postavení Sušicka

Jak píše Brabec (2002), problematika periferních oblastí dostává v naší literatuře rozsáhlejší řešitelský prostor až od konce 90. let 20. století. Marada (2001) se pokusil vymezit na základě vybraných ukazatelů periferní regiony na okresní tedy mezoregionální úrovni. Dle Jančáka (2001) je třeba zohlednit silnou vnitřní diferenciaci mezoregionálních jednotek a zaměřit se na hodnocení periferních oblastí na mikroregionální úrovni. V tomto ohledu je třeba zdůraznit význam studie Musila (1988), který pro vymezení periferních oblastí použil tzv. generelové jednotky¹⁷. Tato práce stále slouží ke kvalitní lokalizaci hlavních periferních zón na mikroregionální úrovni, výtky směřují snad jen k nezachycení pohraničních periferií z důvodu nevhodné konstrukce generelových jednotek v pohraničí, neboť jsou většinou sloučeny s obslužným centrem ve vnitrozemí (Ryšavý cit. ve Vanduchová 2001, s. 30).

Grantový projekt „Perspektivy vývoje periferních oblastí České Republiky zpracovaný kolektivem autorů pod vedením V. Jančáka studuje periferní oblasti pomocí tzv. case studies, kde jsou podrobnému výzkumu podrobena modelová území na mikroregionální úrovni. Výzkum využíval mimo jiné terénní šetření, dotazníková šetření ve čtyřech modelových územích, které reprezentují oblasti s různými geografickými podmínkami a

¹⁷ Generelové jednotky zavedl v roce 1979 Terplan v projektu „Územně technické podklady pro řešení soustavy územně správních jednotek základního stupně“. Generelové jednotky téměř korespondují se spádovými územími pozdějších středisek oblastního významu. (Brabec 2002)

historickým vývojem – Moravské Kopanice, Jemnicko, Českokrumlovsko a Třemšínsko (blíže viz Jančák 2001).

Na vágnost v subjektivním vnímání pojmu marginalita upozorňuje příspěvek Cullena a Pretese (1998). Autoři ukazují, jak zásadně se může lišit subjektivní vnímání významu a příčin marginality mezi oslovenými geografy v Severní Americe. Z výzkumu vyplývá, že vědci zabývající se otázkou polarizace prostoru v Severní Americe se velmi liší v pojmenování hlavních atributů marginality, pojmenování hlavních příčin a možnostech řešení marginality.

Zajímavý je také mírně pesimistický pohled severoamerických odborníků na otázky řešení marginality. Mezi odborníky není jednoznačný souhlas, že rozvoj technologií a informačních technologií apod. je způsob, jak překonat determinaci marginálních území. V kontrastu k tomuto pohledu autoři uvádějí příklady prací, které tvrdí, že rozvoj technologií nebo cestovního ruchu je možností řešení problému marginality. Uvádějí např. práci Zurricka (1992), která naznačuje, že marginální území mohou být atraktivní pro turismus díky svojí specifičnosti a alternativnosti (k urbánním, centrálním, nemarginálním „civilizovaným“ územím).¹⁸ Za zmínku stojí také neutrální postoj severoamerických odborníků k otázce, zda dotčené subjekty marginálního území se považují za součást marginálního území, což naznačuje určité pochybnosti odborníků, jak vnímají marginalitu území jeho obyvatele. Článek ukazuje, že problematika marginálních (periferních) regionů je velmi komplexní a faktory subjektivního vnímání těchto území (ať z pohledu vnějšího, nezaujatého pozorovatele nebo zainteresovaného aktéra) vhodně doplňují výzkum marginálních území.

Brabec (2002) nastiňuje potencionální oblasti koncentrace periferních zón Plzeňského kraje. Z výzkumu vyplývají dva typy periferních oblastí Plzeňského kraje – vnější periferie (podél státní hranice) a vnitřní periferie (podél okresních případně krajských hranic), objevují se také periferie v zázemí větších měst (hlavně Plzeňské aglomerace viz např. také Kopp 2005a).

¹⁸ Podobnou tematikou se zabývá např. také Kneafsey M. (2000) nebo také Bartoš M., Kušová D., Těšitel J. (1998). Zajímavé téma pro budoucí výzkum nabízí druhý jmenovaný článek. Jeho autoři upozorňují, že „turistický průmysl v dnešní době má tendence k tomu, že svým vlastním rozvojem ničí přírodní a kulturní zdroje, na nichž je jeho další existence závislá“. Otázkou tedy je, zda masivní rozvoj cestovního ruchu, by neznamenal ztrátu genia loci a tudíž i přitažlivosti, následně pak ztrátu zájmu turistů vedoucí k úpadku a tedy prohloubení původní marginality.

Proporční rozmístění regionálních středisek Klatovy (Klatovy, Sušice, Horažďovice) neumožňuje s výjimkou Plánicka zformování rozsáhlejšího periferního prostoru a periferní oblasti jsou mozaikovitě rozprostřeny v rámci okresu. Brabec také analyzuje, zda dochází ke koncentraci vnitřních periferií podél administrativních hranic (okresní, krajské). Z práce vyplývá, že poloha na krajské či okresní hranice s velkou pravděpodobností indikuje i zvýšený stupeň perifernosti.

V rámci modelového území ORP Sušice lze pozorovat zvýšenou perifernost obcí podél současné hranice ORP Sušice a ORP Klatovy (Velhartice, Mokrosuky, Kolinec, Hlavňovice), tato oblast je zaznamenána jako periferní i v „klasické“ studii Musila (1988) jako součást souvislého pásu periferních území ležících od Spálenopoříčska až k Prášilsku. Druhá zóna zvýšené perifernosti se nachází mezi centrem Sušicí a hranicí Plzeňského a Jihočeského kraje (Nezdice, Strašín, Žihobce, Frymburk). Třetí oblast koncentrace periferních území lze sledovat podél hranice ORP Sušice a ORP Horažďovice (tato zóna dle výpočtu Brabce zaznamenala mezi lety 1991 a 2001 značné prohloubení perifernosti, především obce Budětice, Nezamyslice, méně pak Žichovice nebo Rabí). Naopak nejméně periferní je hodnoceno centrum Sušice (i když s nárůstem perifernosti mezi lety 1991 a 2001), dále pak některé obce v zázemí Sušice jako například Dlouhá Ves, těžící z blízkosti centra a poloze na významné komunikaci, která vede do šumavských center cestovního ruchu. Právě tato centra díky rozkvětu turismu patří také k nejlépe hodnoceným z hlediska perifernosti (Horská Kvilda, Srní, avšak na druhou stranu mezi značně periferní patří stále Prášily, Modrava, tedy území ležící v Národním parku Šumava a přilehající bezprostředně ke státní hranici).

Sušicko vystupuje v pozici periferního území také v publikaci „*Rozvojový potenciál Plzeňského kraje*“ (Dokoupil, Matušková a kol. 2005). Z hodnocení různých fyzickogeografických i socioekonomických aspektů rozvoje Plzeňského kraje vyplývá řada faktorů, které řadí Sušicko mezi periferní území (otázka dopravní dostupnosti, situace na trhu práce, sociálně demografická struktura obyvatel, infrastrukturní problémy, fyzickogeografické limity území atd.).

Na problematiku rozvoje periferních území založeném na turismu je zaměřen článek Bartoše, Kušové a Těšitele (1998) „*Cestovní ruch jako rozvojový faktor marginálních území (na příkladě Šumavy)*“. Článek nejprve definuje marginální území a zároveň

poukazuje, že i marginální oblasti mohou disponovat nemarginálními parametry, což je názorně demonstrováno na příkladu Šumavy.

Marginální parametry Šumavy a šumavského podhůří:

- geografická poloha (vyšší nadmořská výška, drsnější klima, špatná dostupnost, vzdálenost od zpracovatelských center aj.),
- snižování produkční funkce zemědělství,
- nazakořeněnost populace, fenomén „pohraničí“
- problematická sociálně demografická struktura obyvatel včetně nižší kvalifikace, nedostatek podnikatelských osobností,
- nedostatek pracovních příležitostí,
- nedostatečná infrastruktura a služby,
- nedostatek investic a finančních prostředků,
- existence rozsáhlých chráněných území limitujících hospodářské aktivity.

Nemarginální parametry Šumavy a šumavského podhůří:

- zachovalá příroda a zdravé životní prostředí,
- menší hustota osídlení a existence tzv. opuštěných území (do roku 1989 nepřístupných),
- „lehká“ zaostalost jako atraktor cestovního ruchu.

Zdroj: Bartoš, Kušová, Těšitel (1998)

Příspěvek ukazuje, že Šumava (a především Železnorudsko, Sušicko, Vimpersko a okolí Lipenské přehrady) má dostatek územních předpokladů pro rozvoj cestovního ruchu, důležité je dle autorů doplnit tyto lokalizační předpoklady také realizačními, podnikatelsko-ekonomickými předpoklady. Potom se může stát rozvoj cestovního ruchu založený na využití vnitřních nemarginálních parametrů nástrojem k překonávání socio-ekonomické marginality. Zároveň autoři na bázi terénního výzkumu (rozhovory s klíčovými osobnostmi a dotazníky) přinášejí obraz veřejného mínění o možnostech a potencionálních strategiích rozvoje území. Většina respondentů a dotázaných vidí budoucnost právě v rozvoji podnikání v oblasti turistiky, autoři vidí také pozitivně akcent veřejnosti na využití šumavských specifik v podnikatelské aktivitě (umělecká řemesla s motivy Šumavy, nakladatelská činnost zaměřená na šumavskou tematiku aj.). Analýza odpovědí respondentů také ukazuje, že veřejnost si je vědoma výhod i nevýhod rozvoje cestovního ruchu a také omezené únosnosti zdejšího území (odmítání masového turismu z důvodu možné devastace přírodních a kulturních hodnot území). Podle autorů by neuvážený management území mohl vést také k nezvládnutí přílivu kapitálu (především

zahraničního) do „volného“ prostoru a živelnému rozvoji krátkodobých aktivit. Výsledkem by byla pravděpodobně komercializace spojená s devastací přírodních a kulturních hodnot, ztráta genia loci a narušení identity území.

2 Geografická charakteristika a historický vývoj modelového území

Tato kapitola se zabývá geografickou charakteristikou zájmového území na základě „objektivních“ statistických dat. Cílem kapitoly je jednak postihnout fyzickogeografická a socioekonomická specifika zájmového území, jednak zhodnotit postavení modelového území v rámci okresu Klatovy i v rámci Plzeňského kraje. Tato kapitola dále zachycuje klíčové historické procesy, které výrazně ovlivnily vývoj regionu a mohly participovat na polarizaci prostoru a formování regionální identity.

2.1 Vymezení modelového území

Zkoumaným modelovým územím je obvod obce s rozšířenou působností (ORP) Sušice.

Základní geografickou charakteristikou regionu je jeho poloha. Správní obvod ORP Sušice se nachází na jihu Plzeňského kraje. Jeho území se nachází jak při státní hranici, tak při krajské hranici. Na jihozápadě sousedí s Německem (resp. se spolkovou zemí Bavorsko), na východě pak s Jihočeským krajem. V rámci Plzeňského kraje sousedí na západě a severozápadě s obvodem ORP Klatovy a na severu s obvodem ORP Plánice a obvodem ORP Horažďovice. Od roku 1989 poloha podél hranic nabývá nový rozměr, neboť se nabízí možnost přeshraniční spolupráce. Od roku 1993 je okres Klatovy (tedy i obvod ORP Sušice) součástí Euroregionu Šumava – Bayerischer Wald – Mühlviertel.

Obvod ORP Sušice zaujímá celkovou plochu 780,56 km², což je v rámci České republiky i Plzeňského kraje hodnota nadprůměrná (průměrná velikost „malých okresů“ ČR je 383 km², průměrná velikost „malých okresů“ Plzeňského kraje 504 km²).

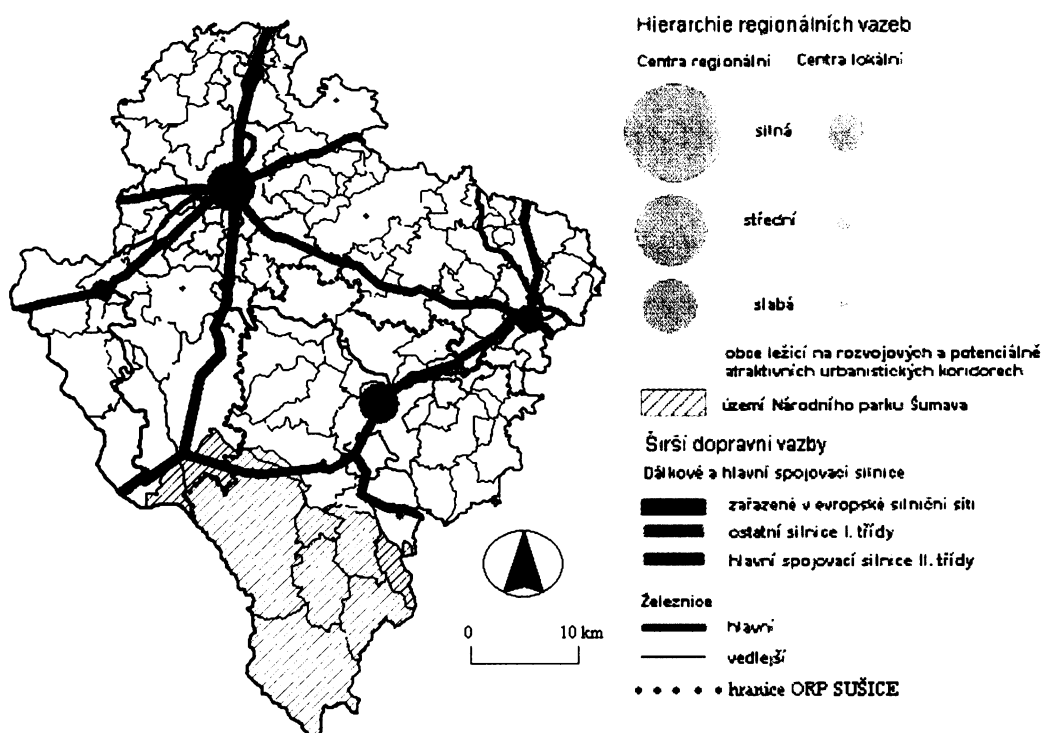
Obvod ORP Sušice zahrnuje 30 obcí, z nichž dvě (Sušice a Kašperské Hory) jsou obcemi s pověřenými obecními úřady.

Centrum obvodu ORP leží 30 km jihovýchodně od okresního města Klatovy, krajské město Plzeň je vzdáleno 70 km.

Z obrázku č. 4 je patrné, že hlavní potencionální rozvojové osy míjí správní obvod ORP Sušice. Centrum Sušice neleží ani na hlavních silničních, ani na významnějších železničních tazích, čímž je význam Sušice v rámci okresu i kraje snížen ve srovnání s dalšími regionálními centry. Významná rozvojová osa podél silnice I/27 z Plzně přes

Klatovy do Železné Rudy (a dále přes Deggendorf do Mnichova) rovněž správní obvod ORP Sušice neprotíná. Z obrázku jsou čitelné příčiny dopravní odlehlosti oblasti – „zelená bariéra“ v podobě Národního parku (NP) a Chráněné krajinné oblasti (CHKO) Šumava limituje možnost přímého spojení s Německem, tudíž i možnost vzniku významnějšího dopravního tahu. Podobná situace je i u železnice, kdy vlakové spojení se Sušicí zajišťuje železniční trať (trať č. 185 – Horažďovice předměstí – Horažďovice – Sušice – Klatovy – Domažlice). Tato trať má lokální význam a na významnější tahy se napojuje v Horažďovicích předměstí (Plzeň – České Budějovice) a v Klatovech (Klatovy – Plzeň).

Obr. 3: Schéma regionálních vazeb a dopravní dostupnost ORP Sušice v širších souvislostech

Zdroj: Upraveno dle www.iri.cz/vuc/klatovy

2.2 Fyzickogeografická charakteristika území

Přírodní složky krajiny a krajina jako výsledek soužití mezi člověkem a přírodou hrají velkou roli při formování regionální identity obyvatel. Krajina se stává symbolem, a tím i prostředkem k identifikaci (Chromý 2003). Zároveň je identifikace s určitým územím často zesilována příslušností k přírodním celkům (především geomorfologickým). V případě zájmového regionu je pro utváření regionální identity zásadní příslušnost k Šumavské

subprovincii (viz např. tradiční spor měst Klatovy, Sušice a dalších o titul „Brána Šumavy“).

Geomorfologicky patří oblast do Šumavské subprovincie a v jejím rámci do Šumavské hornatiny. Šumavská hornatina zasahuje do území ORP Sušice dvěma celky Šumava a Šumavské podhůří. Z toho vyplývá i charakter krajiny – oblast je výrazně kopcovitá a rozčleněná erozí řek. Tento specifický ráz krajiny může být jedním z faktorů při formování regionální identity (ve smyslu uvědomění si jedinečnosti a odlišnosti zdejší krajiny ve srovnání s jinými oblastmi). Nadmořská výška se postupně směrem z vnitrozemí zvyšuje, vrchovinný reliéf Šumavského podhůří přechází postupně v pohraniční horský celek. Nejvyšším vrcholem správního obvodu ORP Sušice je příhraniční Blatný vrch (1367 m n. m.) v jihovýchodní části Šumavské vrchoviny a nejvyšším vrcholem Sušické části Šumavského předhůří je Javorník (1065 m n. m.)¹⁹. Řada vrcholů je přirozenou dominantou krajiny, sloužily jako orientační body v krajině a často se stávaly symboly pro místní obyvatele (jako např. Svatobor, Prácheň, Javorník). V historii vznikaly na některých vrcholech hrady a hradiště (např. keltská hradiště na Sedlu a Popelné, hrady Kašperk, Velhartice, Rabí) a dnes jsou tyto relikty v krajině symboly daného území, a jsou proto často využívány k prezentaci území. Podobně je tomu i s některými významnými rozhlednami na vrcholech hor (Svatobor, Poledník, Javorník).

Podle klimatické regionalizace patří jižní část správního obvodu do chladné oblasti a severní část do mírně teplé oblasti. Průměrná roční teplota v Sušici je asi 7,2°C. Na území ORP Sušice najdeme i nejdeštivější místo Šumavy Březník s průměrnými ročními srážkami 1438 mm. Pro jaro a podzim jsou typické extrémní srážkové úhrny a s tím spojené povodně. V zimním období jsou typickým klimatickým jevem inverzní stavy. Znalost místních přírodních podmínek a ročních klimatických cyklů se vytváří dlouhodobým pobytem v místě a některé typické projevy klimatu se mohou stát součástí identity regionu.

Územím prochází hranice evropského rozvodí – území spadá z velké části do úmoří Severního moře, pouze malá část v blízkosti hranic je odvodňována do Dunaje, a patří tak k úmoří Černého moře. Většinu zájmového území odvodňuje řeka Otava, vznikající na Čenkově Pile soutokem Vydry a Křemelné. Řeka Otava je také jedním ze základů zdejší identity nejen z historického (první osídlení podél Otavy, rýžování zlata, plavení dřeva,

¹⁹ V roce 1939 probíhala těsně za rozhlednou hranice tehdejšího Protektorátu Čechy a Morava a Javorník se tak stal nejvyšší horou Čech.

název města Sušice), ale i současného hlediska (přírodní atraktivita řeky a jejího údolí, možnosti využití pro vodácký cestovní ruch atd.). Při hodnocení hydrologického potenciálu území nesmíme zapomenout na šumavská rašeliniště, představující přirozenou zásobárnu vody v krajině, mající značnou retenční schopnost a poskytující vhodné podmínky pro přežití nesmírně cenných specifických společenstev. Rašeliniště najdeme především v jižní, hornatější části správního obvodu, kde tvoří rozsáhlé plochy v nadmořských výškách 1 000–1 100 m n.m. Rašeliniště jsou také typickými částmi krajiny Šumavy a tzv. šumavské slatě jsou jedním ze symbolů Šumavy, váže se k nim řada pověstí, objevují se v regionální literatuře a lze předpokládat, že jsou jedním ze symbolů území.

Z hlediska geologické stavby je tato oblast součástí Moldanubika, konkrétně tzv. jednotvárné série s monotónním petrografickým složením z pararul a migmatitu a tzv. pestré série Moldanubika, která je tvořena kromě dominantních pararul četnými vložkami pestrého spektra hornin (vápence, amfibolity, erlany atd.). Pestrost okolního horninového podloží skýtá i pestré surovinové zdroje.

2.3 Fyzickogeografické předpoklady rozvoje ORP Sušice

V minulosti významně ovlivnily rozvoj regionu ložiska nerostných surovin. V regionu najdeme řadu měst založených u ložisek nerostných zdrojů a největší rozkvět a význam těchto sídel často korespondoval s dobou využívání těchto ložisek. Typickým příkladem jsou Kašperské Hory, Hartmanice, Hory Matky Boží, založené v blízkosti zlatonosných ložisek. Tyto lokální surovinové zdroje mohou i do budoucna být předpokladem k rozvoji, ale zde se střetávají protichůdné faktory možného rozvoje – ložiska nerostných surovin versus kvalita životního prostředí (viz odpor veřejnosti a místních subjektů k průzkumu a obnově těžby zlata v Kašperských Horách společností TVX Bohemia důlní). V současnosti se tyto lokality nacházejí v CHKO Šumava nebo v její blízkosti a využívání těchto zdrojů nekoresponduje s lokálními rozvojovými strategiemi zaměřenými především na cestovní ruch. Dnes je hornická minulost využívána především k prezentaci území a jeho historie (hornické naučné stezky v okolí Kašperských Hor nebo Hor Matky Boží). Kromě rudních surovin se v oblasti využívaly a ještě dnes využívají nerudní ložiska (v minulosti těžba křemene pro sklářské účely, těžba vápence pro výrobu vápna a těžba kamene na štěrk). Vápencové lomy a kamenolomy byly soustředěny především v severní části správního obvodu mezi Sušicí a Horažďovicemi, kde využití těchto zdrojů není tak

výrazně limitováno ochranou životního prostředí. V provozu je dnes pouze moderní vápenka ve Velkých Hydčicích (leží již v obvodu ORP Horažďovice), jejíž otevření v 70. let znamenalo postupný zánik menších provozoven v Sušici, Žichovicích, Rabí aj.

Významnou součástí přírodního potenciálu modelového území jsou lesní porosty. Vliv lesů na vývoj území byl a je nesporný, ať už jako hospodářského lesa s produkční funkcí (lesnictví a zpracování dřeva má v regionu dlouhou tradici), nebo ochranného lesa s mnoha funkcemi (protierozní, klimatické funkce, ochrana půd, retence, ochrana biodiverzity, rekreace). Lesní porosty zabírají 54,8 % plochy správního obvodu ORP, což je nejvíce v Plzeňském kraji.²⁰ Právě rozsáhlé lesy lze vnímat jako specifický znak modelového území a jeden z klíčových předpokladů pro utváření regionální identity

Díky přítomnosti NP Šumava, CHKO Šumava a celé řady dalších chráněných území na různých hierarchických úrovních (dle plochy i stupně ochrany) nelze, i přes řadu problémů (kúrovcové kalamity, kontroverzní těžba dřeva, rostoucí vliv turistiky aj.), pochybovat o stabilitě zdejší krajiny a kvalitě životního prostředí. Poloha ORP Sušice zahrnující šumavský hřeben, Šumavské pláně i Šumavské podhůří znamená vysoký přírodní a krajinný potenciál území. K tomu přispěla téměř padesátiletá relativní uzavřenost příhraničního prostoru, díky níž byla zachována řada cenných lokalit. O zachovalosti životního prostředí a krajinného rázu svědčí nejen existence NP a CHKO Šumava, ale také tři přírodní parky na území ORP Sušice, zřízené za účelem ochrany krajinného rázu a vytvářející sekundární ochranou zónu NP Šumava.

2.4 Vývoj územní správy

Chromý (2003b) uvádí, že v Čechách docházelo k identifikaci spíše na základě příslušnosti k historickým správním jednotkám, zatímco na Moravě se jednalo především o identifikaci s historickou zemí, resp. s folklorními regiony. Regionální identita se tedy v Čechách utváří na bázi vědomí příslušnosti k administrativní jednotce, resp. často spíše k centru této jednotky. Proto při hodnocení formování regionální identity nemůžeme opomenout současné, ale i bývalé správní rozdělení zájmové oblasti.

Analýza historického vývoje a kontinuity (či naopak nespojitosti) administrativního členění území vnáší vývojový pohled na předpoklady pro formování regionální identity. Lze předpokládat, že administrativní jednotky se stabilitou v regionálním členění vykazují

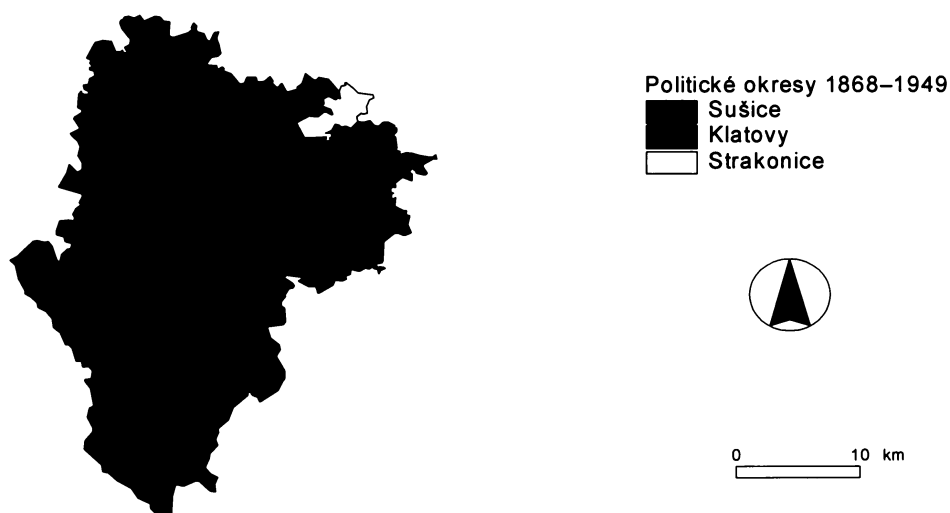
²⁰ Průměrná lesnatost obcí s rozšířenou působností Plzeňského kraje je 38,6 % (www.czso.cz).

také setrvačnost v lidských myslích a regionální identita takových jednotek je dále reprodukována a předávána vertikálně i horizontálně v populaci dané jednotky. Časté územně správní reformy a změny vymezení administrativních jednotek mohou mít vliv na integritu regionu. Hampl (1996) upozorňuje, že ačkoliv teritoriální administrativa má velký vliv na formování sídelního systému a také na vytváření regionální a lokální sounáležitosti, nelze vliv historického administrativního členění na regionalizaci přeceňovat a je třeba brát v úvahu řadu dalších faktorů.

Z důvodů výše uvedených bude dále analyzován historický vývoj územního členění od roku 1850 do současnosti.

V roce 1850 se místo původních panství staly základní jednotkou územního členění tzv. politické okresy (Jeleček 2000). Vymezení politického okresu Sušice v letech 1868–1949 bylo velmi blízké dnešnímu vymezení ORP Sušice, zahrnovalo však navíc Železnou Rudu a také Stachy a Nicov. Naopak Rabí a Kolinec, které jsou dnes součástí ORP Sušice, patřily pod sousední politické okresy Strakonice a Klatovy.

Obr. 4: Příslušnost obcí na území ORP Sušice k politickým okresům (1868–1949)

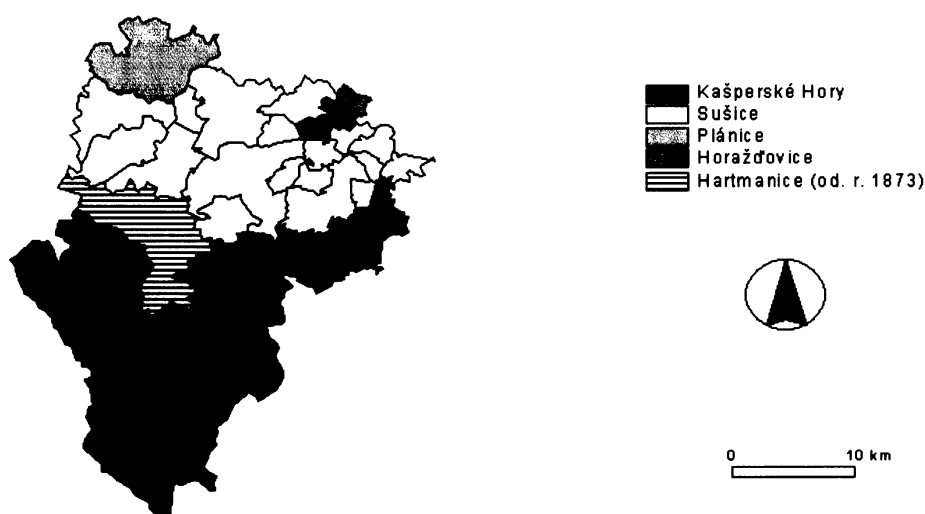

Zdroj: <http://mujweb.cz/www/obce/sprava/KT.HTM>

Kromě politických okresů (obr. 5) existovaly i soudní okresy (dále jen SO) vymezené na základě příslušnosti k jednotlivým okresním soudům. Na území dnešního ORP Sušice zasahovaly v letech 1868–1949 čtyři soudní okresy – Horažďovice, Kašperské Hory,

Plánice a Sušice (resp. pět, neboť od roku 1873 fungoval i soudní okres Hartmanice). Územní vymezení SO v rámci dnešního ORP Sušice přehledně ukazuje obr. 6. SO Horažďovice a Plánice zasahovaly do dnešního území okrajově. Naopak SO Hartmanice ležel celý na území dnešního ORP Sušice, a SO Kašperské Hory dokonce obcemi Nicov a Stachy přesahoval do dnešního okresu Prachatice, a tím i do dnešního Jihočeského kraje. Také Železnorudsko, které je dnes součástí obvodu ORP Klatovy, patřilo do SO Sušice.

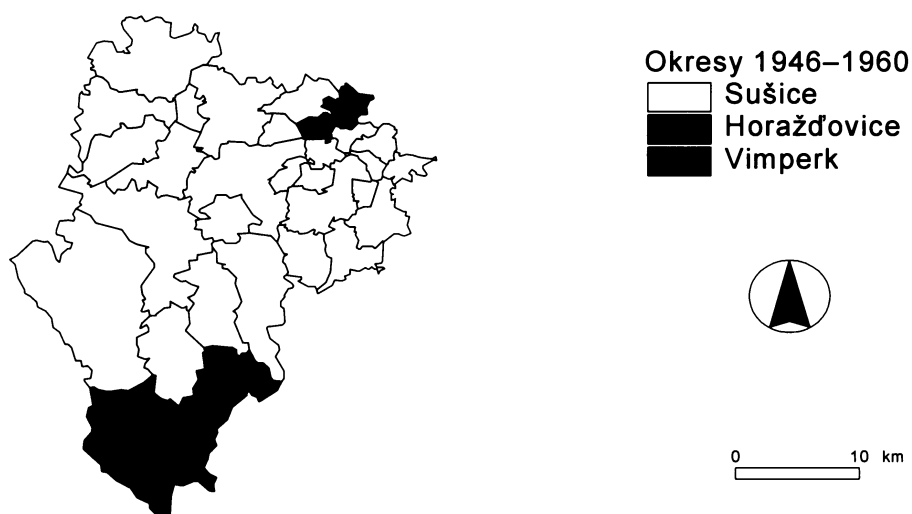
Obr. 5: Příslušnost obcí na území ORP Sušice k soudním okresům (1868–1949)

Zdroj: <http://mujweb.cz/www/obce/sprava/KT.HTM>

K dalším změnám došlo v letech 1949 – 1960, kdy se měnilo vymezení okresů. Z nových okresů zasahovaly na území dnešního obvodu ORP Sušice tři okresy – Sušice, Vimperk, Horažďovice. V tomto administrativním členění území z let 1949 – 1960 lze najít určitou shodnost s poslední reformou v roce 2003, pouze obce Modrava a Horská Kvilda byly v letech 1949 – 1960 součástí okresu Vimperk a obec Rabí byla začleněna do okresu Horažďovice.

Obr. 6: Okresy na území obcí obvodu ORP Sušice v letech 1949–1960

Zdroj: <http://mujweb.cz/www/obce/sprava/KT.HTM>

V roce 1960 došlo k dalším změnám administrativní struktury, které směřovali k větší centralizaci státní správy. Byly vymezeny nové okresy a celé území dnešního ORP Sušice se stalo (a stále je) součástí okresu Klatovy. Vytvoření „velkého“ okresu Klatovy postavilo řadu obcí Sušicka do periferní polohy vůči okresnímu městu a zároveň relativizovalo postavení Sušice jako centra.

K 1.1.2000 se v rámci ČR ustanovilo 14 krajů.

Během poslední reformy veřejné správy na přelomu let 2002/2003 vznikly obvody obcí s rozšířenou působností a přirozená centra regionů byla opět pověřena samosprávou. V roce 2002 zanikly okresní úřady (nikoliv však okresy z roku 1960), a tak jsou okresy pouze územními jednotkami a sídly některých státních orgánů (soudy, policie aj.). Pravomoci okresních úřadů byly přeneseny jednak na krajské úřady, jednak do kompetencí obcí s rozšířenou působností. „Vláda tímto krokem decentralizuje a dekoncentruje státní správu. Decentralizace se týká přenesení kompetencí státní správy na samosprávu a dekoncentrace se týká převedení kompetencí z ústřední na úroveň nižší.“ (Vávra 2003, s. 43). Tím se veřejná správa více přiblížila občanům, avšak teprve praxe ukáže, zda převáží výhody či nevýhody (Burda 2003). Ovšem jak upozorňuje Hampl (1996), administrativní

funkce mají pozitivní vliv na centra samosprávných celků, neboť posilují sounáležitost lokálních komunit. Vytvoření obcí s rozšířenou působností přineslo konkrétně městu Sušici nové funkce a obnovení role města v teritoriální administrativě.

Správní obvod dnešního ORP Sušice se velmi podobá územní struktuře v letech 1949–1960. Vymezení ORP většinou odpovídá přirozeným mikroregionům s centrem a zázemím (Burda 2003), to platí víceméně i pro ORP Sušice. Mírně problematické jsou obce Kolinec a Velhartice (vykazující vazby na Klatovsko), obec Rabí (na hranici vlivu Sušice a Horažďovic) a Frymburk (afinita ke Strakonicku).

Sušicko vykazovalo v minulosti historicko-geografické vazby i na Strakonicko, o čemž svědčí územněsprávní členění před rokem 1850, kdy bylo Sušicko součástí Píseckého (též Prácheňského) kraje. Dnes jsou však tyto vazby minimální ve srovnání se sousedním obvodem ORP Horažďovice, který vykazuje silné vazby na obvod ORP Strakonice (viz Hampl 1987) a kde lze také předpokládat větší setrvačnost identifikace s Prácheňskem, jednak díky blízkosti symbolu tohoto územního celku – vrchu Prácheň, jednak díky tomu, že symboliku Prácheň používá řada institucí nejen v Horažďovicích (Prácheňský pěvecký sbor, v muzeu v Horažďovicích najdeme mimo jiné sbírku lidových artefaktů Prácheňské kulturní oblasti).²¹

Na základě popsaného vývoje administrativních hranic je patrné, že modelové území se dlouhodobě nacházelo na okraji vyšších územních celků a na hranici s dalšími celky. Vývoj administrativního členění také ukazuje, že vymezení dnešního správního obvodu ORP Sušice je velmi blízké administrativnímu členění v letech 1868–1960. Lze rovněž sledovat kontinuitu vymezení Sušicka (mírně problematické jsou některé hraniční obce), která byla narušena v letech 1960–2003.

2.5 Demografický potenciál území

Analýza vybraných charakteristik obyvatelstva je potřebná z několika důvodů – jednak je obyvatelstvo nositelem veškerých sociálně-ekonomických aktivit v daném území (Matušková 2005), jednak jsou obyvatelé nositeli regionální identity, neboť územní

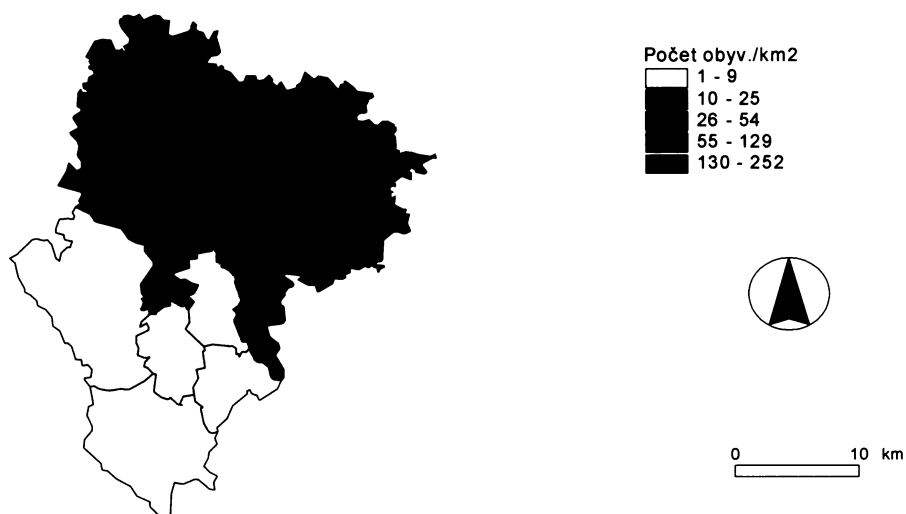
²¹ Sušice naopak vykazovala v rámci Prácheňského kraje specifické, poměrně autonomní postavení, měla totiž statut královského města. Podobně Kašperské Hory a Rejštejn měly statut horních měst. Velmi specifickou oblastí bylo území Královského hvozdu, jehož obyvatelé Králováci měli četné výsady a byli podřízeni pouze králi.

identita je formována a reprodukována místní komunitou. Dále je pro hodnocení míry polarizace prostoru nezbytná znalost prostorového rozmístění obyvatel a tendence vývoje tohoto rozmístění. Analýza demografických aspektů zde slouží nejen k ilustraci stavu populace a charakterizaci modelového území, ale i jako podklad pro výběr reprezentativního vzorku obyvatel pro anketární šetření analyzující regionální identitu obyvatel.

2.5.1 Vývoj počtu a koncentrace obyvatel

V území obvodu ORP Sušice (rozloha 795,4 km²) žilo k 1.1.2006 celkem 25 267 obyvatel. Průměrná hustota zalidnění je 32 obyvatel na km². Ve srovnání s krajským a celostátním průměrem byla tato hodnota velmi nízká (v Plzeňském kraji byla průměrná hustota 73 obyv./km², celostátní průměr činil 129 obyv./km²).

Obr. 7: Hustota zalidnění v obcích na území ORP Sušice dle údajů k 1.1.2006

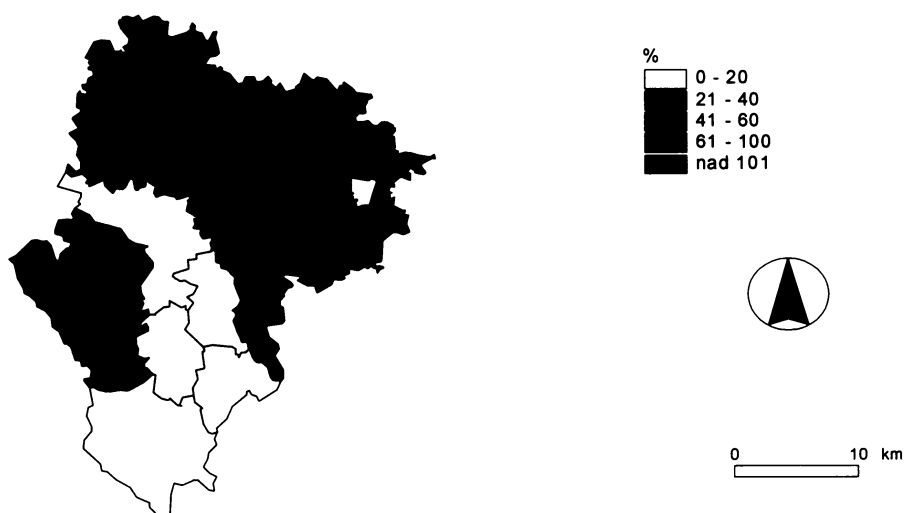

Zdroj: ČSÚ

Obyvatelstvo je rozloženo nerovnoměrně, z mapy hustoty zalidnění území obcí obvodu ORP Sušice (obr. 8) je patrný gradient hustoty od severu k jihu. Tyto disproporce v dnešním osídlení jsou způsobeny jednak rozdílnými přírodními podmínkami (obce v blízkosti hranice zahrnují rozsáhlé, hornaté a lesnaté území), jednak specifickým historickým vývojem (zejména poválečným odsunem německého obyvatelstva a uzavřeností příhraničního prostoru v letech 1948–1989).

Vývoj obyvatelstva modelového území byl odlišný v porovnání s ČR. Zatímco mezi roky 1900 a 2001 stoupl počet obyvatel ČR téměř o čtvrtinu, populace Plzeňského kraje, okresu Klatovy i ORP Sušice se výrazně snížila (v případě kraje o 15 %, okresu o 40 % a v rámci ORP Sušice o 55 %). Poválečný stav obyvatel ORP Sušice (za rok 1950) činil jen 64 % předválečné hodnoty z roku 1930 a počet obyvatel k 1.1.2006 je přibližně poloviční proti počtu obyvatel roku 1930. Důvody lze hledat zejména v poválečném vývoji pohraničních oblastí, např. odsun německého obyvatelstva a vznik „železné opony“. Území dnešního ORP Sušice také migračně ztrácelo ve prospěch silnějších center (Klatovy, Plzeň, Praha). Velmi často se jednalo i o selektivní migraci mladší populace, a tím docházelo také k demografickému stárnutí.

Obr. 8: Index vývoje počtu obyvatel obcí na území ORP Sušice 2006/1930

Zdroj: ČSÚ

Polarizaci prostoru a vývoj územní koncentrace dokumentují ukazatele regionální relativní význam (RRV) a míra heterogenity (H) (definice obou ukazatelů viz Hampl, Gardavský, Kúhnl 1987). Na základě jejich hodnot (viz tab. 1) lze konstatovat, že v modelovém území dochází v čase stále ke koncentraci obyvatel do jádra. Koncentrovaná polovina obyvatel žila v roce 2006 na necelých 10 % plochy, zatímco na začátku sledovaného období na více než čtvrtině plochy území.

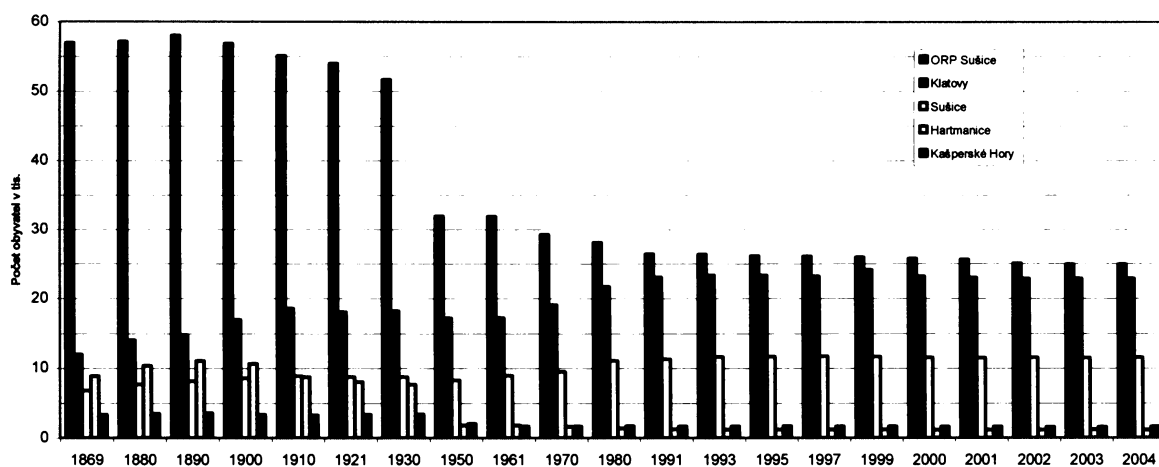
K nejvýraznější polarizaci došlo mezi lety 1939 a 1950 v souvislosti s odsunem německého obyvatelstva. Tehdy poklesla hodnota RRV téměř na poloviční hodnotu a od roku 1950 mírně klesala vlivem rostoucí urbanizace a vylidňování vesnic v zázemí.

Tabulka 1: Charakteristiky rozmístění obyvatelstva v rámci obvodu ORP Sušice, 1869–2006 (vybrané roky)

	1869	1890	1900	1910	1921	1930	1950	1961	1970	1980	1991	2001	2006
H	70,6	75,5	76,0	73,8	73,4	74,6	77,7	79,8	81,6	86,0	90,3	90,4	91,4
RRV	6,6	5,9	5,4	5,0	5,0	4,7	2,8	2,5	2,0	1,5	1,3	1,2	1,2

Zdroj: Vlastní výpočet

Graf 1: Vývoj počtu obyvatel v ORP Sušice a vybraných městech (vybrané roky)

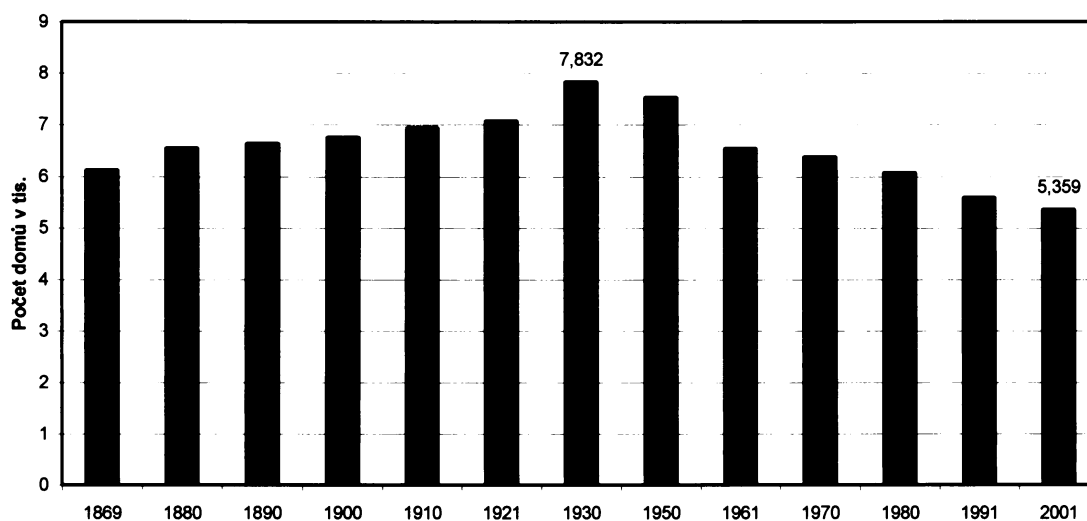
Zdroj: ČSÚ

Graf č. 1 demonstruje, že i přes velký pokles počtu obyvatel celé oblasti vykazuje vlastní středisko Sušice relativní stabilitu počtu obyvatel, což je dáno jednak větší vzdáleností od hranic (a tím menším vlivem zmíněných historických událostí), jednak koncentračními procesy do centra vyrovňavajícími úbytky přirozenou měnou

2.5.2 Vývoj domovního fondu

S vývojem počtu obyvatel souvisí i otázka domovního fondu. Graf č. 2 demonstruje dlouhodobý pokles počtu domů v modelovém regionu v souvislosti se změnami po 2. světové válce.

Graf 2: Retrospektivní vývoj počtu domů v ORP Sušice

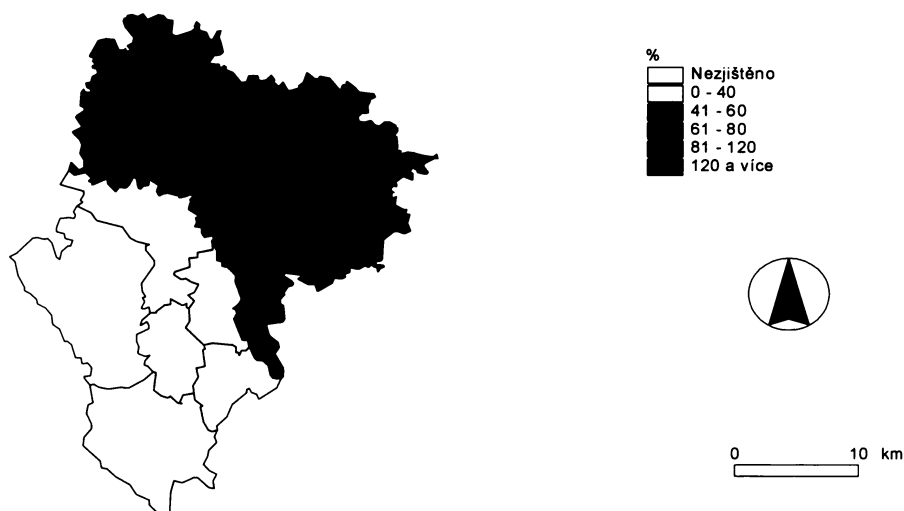
Zdroj: ČSÚ

Pozn. do roku 1950 jsou uvedeny domy celkem, od roku 1961 domy trvale obydlené.

Tyto změny v počtu domů jsou prostorově nerovnoměrné. Vypovídajícím ukazatelem je index vývoje počtu domů v jednotlivých obcích mezi léty 1930 a 2001 (viz obr. 9) – jeho hodnota za celý obvod ORP Sušice činila v roce 2001 téměř 70 % počtu domů z roku 1930. Ovšem již na úrovni správních obvodů obcí s pověřenými obecními úřady (POÚ) lze zaznamenat markantní rozdíl. Ve správním obvodu POÚ Sušice činila hodnota indexu 134 %, zatímco za správní obvod POÚ Kašperské Hory jen 58 %. Tato prostorová diferenciací má historické kořeny v poválečném vývoji oblasti a ve fyzickém zániku řady sídel v pohraničí (viz Kučera 2006). Vliv těchto událostí byl intenzivnější s větší blízkostí státní hranice.

Celkově bylo v roce 2001 v ORP Sušice celkem 7 714 domů, z nichž 69,5 % bylo trvale obydlených a 20,7 % neobydlených sloužících k rekreaci.

Obr. 9: Index vývoje počtu domů v ORP Sušice mezi lety 1930 a 2001

Zdroj: ČSÚ

2.5.3 Přirozený a mechanický pohyb obyvatelstva

Dlouhodobě nepříznivý populační vývoj vedl k negativním změnám demografické struktury, jednak je dnes v území nízký podíl dětí a naopak relativně vysoký podíl osob v poproduktivním věku, jednak se území vyznačuje zápornou přirozenou měnou obyvatel. Modelové území charakterizuje také nízká přitažlivost oblasti pro obyvatele, tj. relativně vysoká míra emigrace. Celý obvod ORP Sušice tak vykazuje úbytek obyvatel, na kterém se podílí pasivní přirozená měna obyvatel i záporné saldo migrace.

Tabulka 2: Přirozený pohyb obyvatelstva v obvodu ORP Sušice v letech 1991–2003

	Živě narození	Zemřelí	Přirozený přírůstek	Přirozený přírůstek (%)	Migrační saldo (%)
1991	292	399	-107	-4,14	-5,77
1993	324	326	-2	-0,08	3,88
1995	251	303	-52	-2,01	-0,42
1997	210	326	-116	-4,51	1,01
1999	242	279	-37	-1,45	-2,35
2001	206	310	-104	-4,14	0,60
2003	223	332	-109	-4,37	2,16

Zdroj: ČSÚ

Největší přirozené úbytky vykazují malé obce do 150 obyvatel (Bukovník, Domoraz, Modrava ad.), dále obce v blízkosti centra Sušice (Podmokly, Petrovice u Sušice, Nezdice na Šumavě).

ORP Sušice i okres Klatovy jsou úbytkové dlouhodobě, jedním důvodem mohla být i dlouhodobá emigrace z pohraničí, a to především mladší „plodné“ generace v důsledku blízkosti hranic a železné opony.

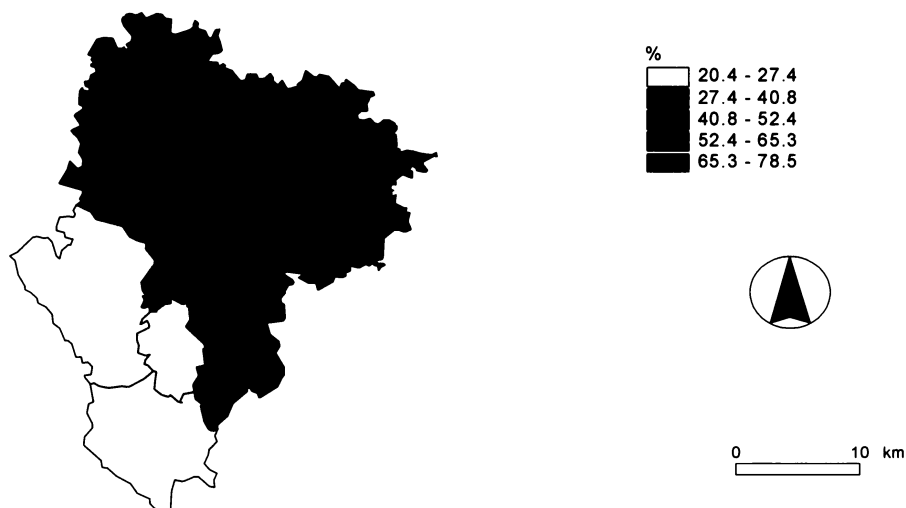
Vyšší míra vnější emigrace může ukazovat i na nižší spjatost občanů s regionem. Analýzy za okres Klatovy ukazují, že mezi nejčastější důvody migrace patří bytová otázka, změna zaměstnání, přiblížení se zaměstnání a sňatky. Tyto důvody poté převáží míru spjatosti člověka s regionem, kde se narodil či dosud žil. Jak ukazuje dotazníkový průzkum mezi studenty středních škol v Sušici, ani v budoucnu se tato situace příliš nezmění. Ze 191 dotazovaných zhruba polovina uvažuje o tom, že by si Sušici zvolila jako místo svého budoucího trvalého bydliště a téměř pětina respondentů by si Sušici rozhodně jako místo trvalého bydliště nevybrala (Ježek, Dokoupil, Matušková 2005).

2.5.4 Struktura obyvatelstva dle místa narození

Pro potřeby tohoto výzkumu je důležitou charakteristikou podíl narozených v místě trvalého bydliště na celkovém počtu obyvatel, neboli stručně řečeno podíl „rodáků“. Předpokládáme, že vztah obyvatel k území se liší mezi „rodáky“ a lidmi, kteří se do území přistěhovali. „Právě rodák, tj. člověk, který žije v místě trvalého pobytu od narození, by měl mít nejvyšší předpoklad pro identifikaci s daným regionem.“ (Kuldová 2005).

Podíl „rodáků“ rozděluje správní obvod na dvě části, pohraniční část obvodu s nízkým počtem narozených v místě trvalého bydliště a severní část s větším podílem rodáků. Avšak při hodnocení podílu rodáků je třeba opatrnosti, je třeba vzít v úvahu typ otázky v rámci šetření, ze které daný údaj pochází. Nejlepším ukazatelem jsou údaje zjišťující bydliště matky v době narození a současné trvalé bydliště (Kuldová 2005, Nedomová 1995). Obce v dřívějším pohraničním pásmu byly prakticky téměř vysídleny a tak dosídlení po roce 1945 je jedna z příčin menšího počtu „rodáků“ v pohraničí. Také otevřením těchto oblastí po roce 1989 se oblast otevřela i pro nové osídlení a rozvoj nových aktivit (turistického ruchu a služeb pro turisty apod.) přilákal řadu nových obyvatel.

Obr. 10: Podíl obyvatel narozených v místě trvalého bydliště na celkovém počtu obyvatel v roce 2001 v jednotlivých obcích obvodu ORP Sušice

Zdroj: ČSÚ

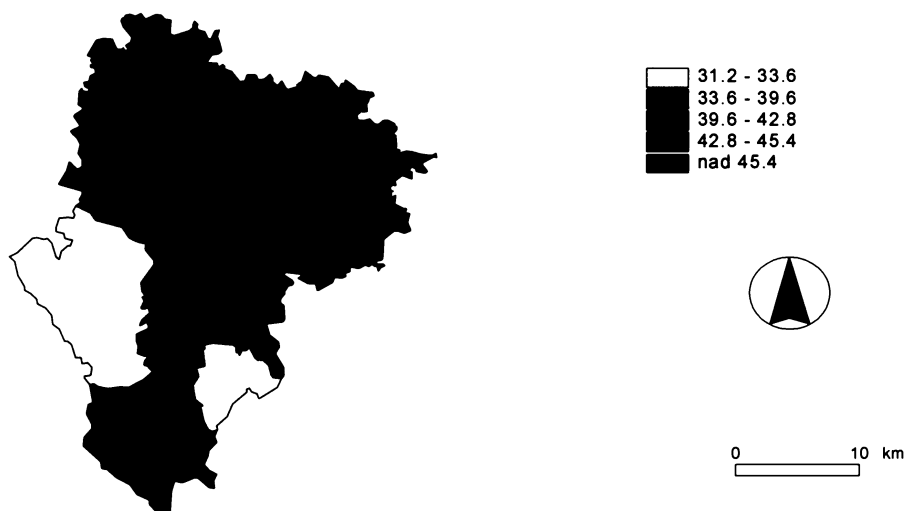
2.5.5 Věková struktura obyvatelstva

Důležitou charakteristikou demografického potenciálu modelové oblasti je věková struktura obyvatelstva.

Průměrný věk obyvatel ORP Sušice byl k 31.12.2004 40,9 let. Nejnižší průměrný věk vykazují obce Horská Kvilda, Srní, Prášily – jedním důvodem je mladší struktura populace jako důsledek poválečného dosídlování těchto oblastí, dalším důvodem může být příliv mladších lidí nacházejících uplatnění ve službách pro turistiku.

Vypovídajícím ukazatelem je index stáří, tj. poměr lidí v poproduktivním (65 a více let) a předproduktivním (méně než 15 let) věku, resp. podíl dětské složky jako perspektivně ekonomicky aktivních a podíl „starých“ lidí jako zatížení veřejných rozpočtů. Celková hodnota indexu stáří v roce 2004 v ORP Sušice činila 113,7 %.

Obr. 11: Průměrný věk obyvatel jednotlivých obcí v obvodu ORP Sušice k 31.12.2004

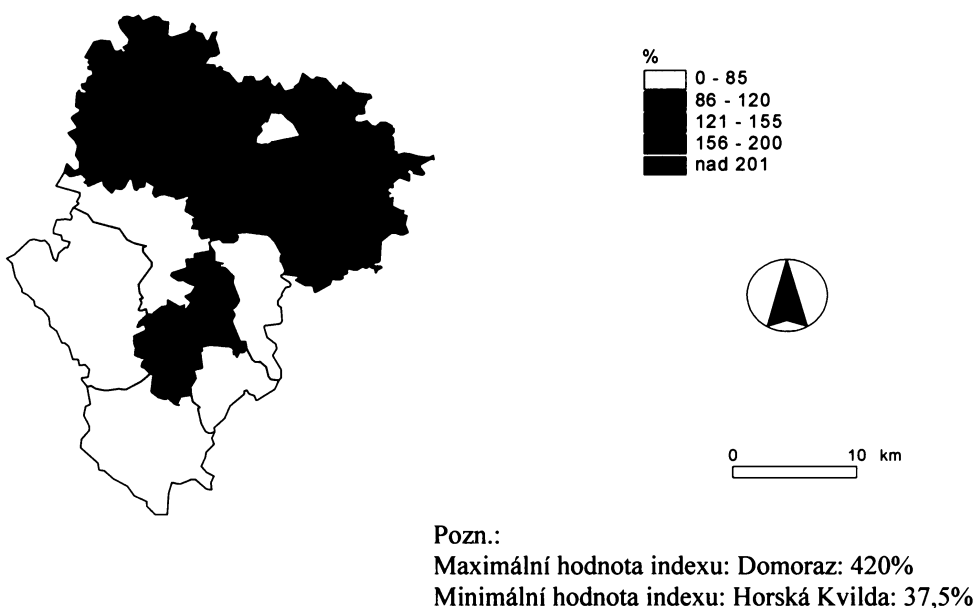

Zdroj: ČSÚ

Mladší populace je v jižní části obvodu ORP Sušice (Horská Kvilda, Prášily, Modrava, Hartmanice). Příčiny současného stavu lze hledat jednak v poválečném dosídlování oblastí a také v rozvoji služeb pro cestovní ruch, v nichž nacházejí stále více uplatnění mladí lidé. Příznivější situaci lze zaznamenat i v některých obcích v těsném zázemí Sušice (Dobršíň, Dlouhá Ves), což souvisí se suburbanizací (stěhování mladých rodin s dětmi atd.).

Nepříznivá věková skladba obyvatelstva se promítá i do různých oblastí života, zejména na venkově. Především v některých malých obcích se vlivem klesajícího počtu dětí stává ekonomicky neudržitelným provoz škol (Matušková 2005), to pak vede k rušení těchto škol, jako například v Petrovicích u Sušice. Celkový úbytek obyvatel dále vede – opět zejména na venkově – k problémům v zabezpečování dalších obslužných funkcí (zdravotnictví, veřejná doprava atd.).

Obr. 12: Index stáří za obce v ORP Sušice k 31.12. 2004

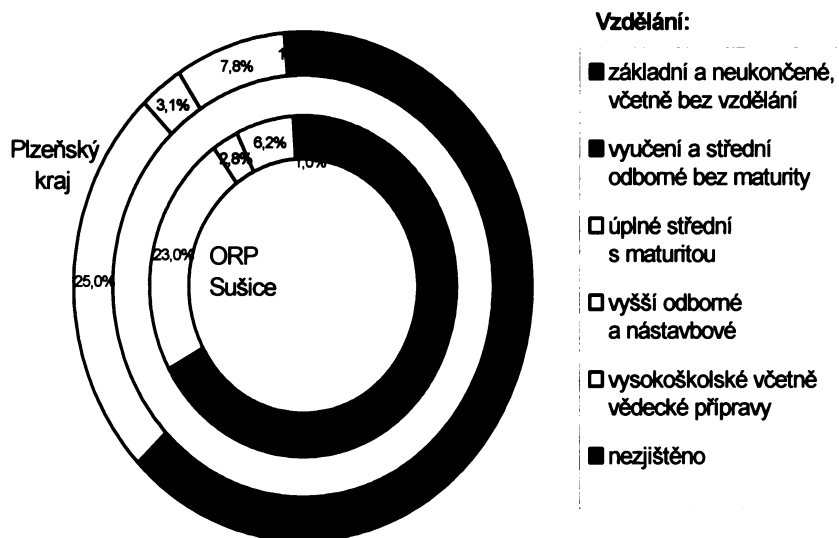

Zdroj: ČSÚ

2.5.6 Vzdělanostní struktura obyvatel

Jedním z klíčových faktorů rozvoje regionu je lidský kapitál, jehož kvalitu lze do jisté míry hodnotit prostřednictvím vzdělanostní struktury obyvatel. Obvod ORP Sušice v roce 2001 vykazovala 6,1 % vysokoškolsky vzdělaných obyvatel (v rámci věkové skupiny patnáctiletých a starších), což je nižší než průměrná hodnota kraje (7,8 %), ale ta je výrazně ovlivněna vysokou hodnotou krajského města. Ve srovnání s ostatními ORP Plzeňského kraje je tento podíl nadprůměrný (vyšší hodnotu vykazují jen Klatovsko a Rokycansko).

Graf 3: Vzdělanostní struktura obyvatel obvodu ORP Sušice v roce 2001 ve srovnání s Plzeňským krajem

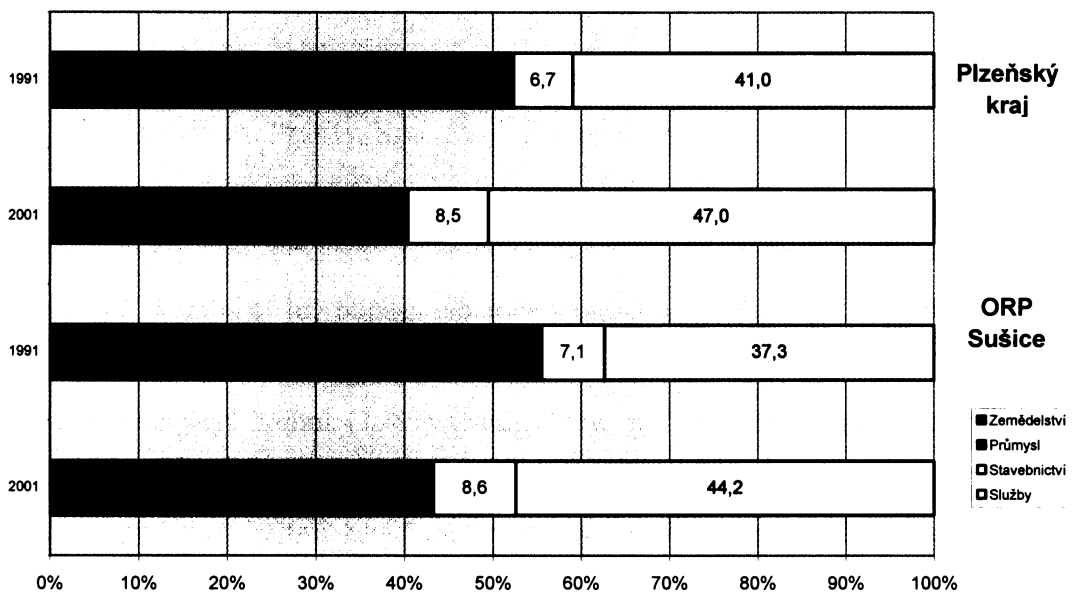
Zdroj: ČSÚ

Vzdělanostní struktura vykazuje významné disproporce v rámci správního obvodu ORP Sušice. Nejvyšší hodnoty vysokoškolsky vzdělaných patnáctiletých a starších obyvatel vykazují obce Horská Kvilda, Prášily (důvodem je nízký počet stálých obyvatel), vyšší hodnoty dále vykazují Sušice a lokální centra Kašperské Hory a Velhartice. Hlavním důvodem jsou jen velmi omezené možnosti uplatnění, které nabízí ostatní oblasti vysokoškolsky vzdělaným.

2.5.7 Ekonomická aktivita obyvatel

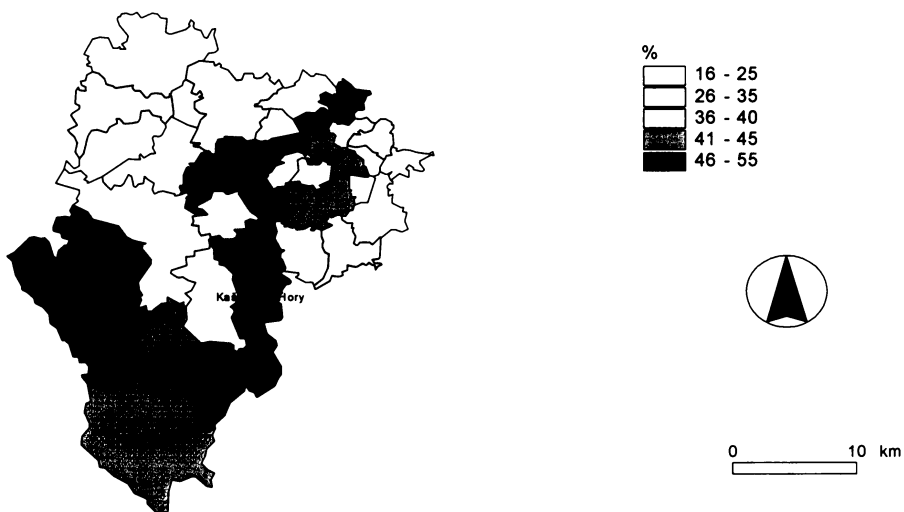
Ekonomická aktivita obyvatel v roce 2001 v ORP Sušice činila 49,6 %, což bylo v daném roce srovnatelné s celostátní hodnotou (46,6 %). Velmi znatelný je pokles ekonomicky aktivních (dále EA) v zemědělství a lesnictví. V roce 1991 zaměstnávalo zemědělství a lesnictví ve správním obvodu ORP Sušice čtvrtinu (25,3 %) EA a v roce 2001 11,7 % EA.

Graf 4: Srovnání struktury ekonomické aktivity obyvatel v obvodu ORP Sušice a Plzeňském kraji v letech 1991 a 2001

Zdroj: ČSÚ

Obr. 13: Podíl ekonomicky aktivních obyvatel ve službách v obcích v obvodu ORP Sušice (2001)

Zdroj: ČSÚ

Kromě poklesu EA v zemědělství se ekonomická restrukturalizace v regionu projevuje rostoucím významem sektoru služeb, který se zde významně orientuje na cestovní ruch.

Nejvyšší zaměstnanost ve službách kromě centra Sušice vykazují jednoznačně oblasti s kvalitními lokalizačními předpoklady pro cestovní ruch, ať už přírodního (NP, CHKO Šumava) nebo kulturně-historického charakteru (hrady Rabí, Kašperk, Velhartice). Nejvyšší zaměstnanost ve službách tedy vykazují kromě jádrového města Sušice také Horská Kvilda, Modrava, Prášíly, Srní, Rabí, Kašperské Hory.

2.6 Socioekonomická integrita modelového území

Cílem této kapitoly je popsat socioekonomické podmínky regionu v kontextu polarizace prostoru a utváření regionální identity.

Hampl, Gardavský, Kühnl (1987) uvádí, že je při určování a vymezení regionů rozhodující funkční, resp. vztahové hledisko – integrační úlohu mají tedy vztahy, resp. procesy mezi prvky a dílčími funkčními systémy (bydliště, pracoviště, služby). Proto z vybraných regionálních procesů (dojížděka za prací, za základními druhy služeb) lze usuzovat na integritu určitého územního celku.

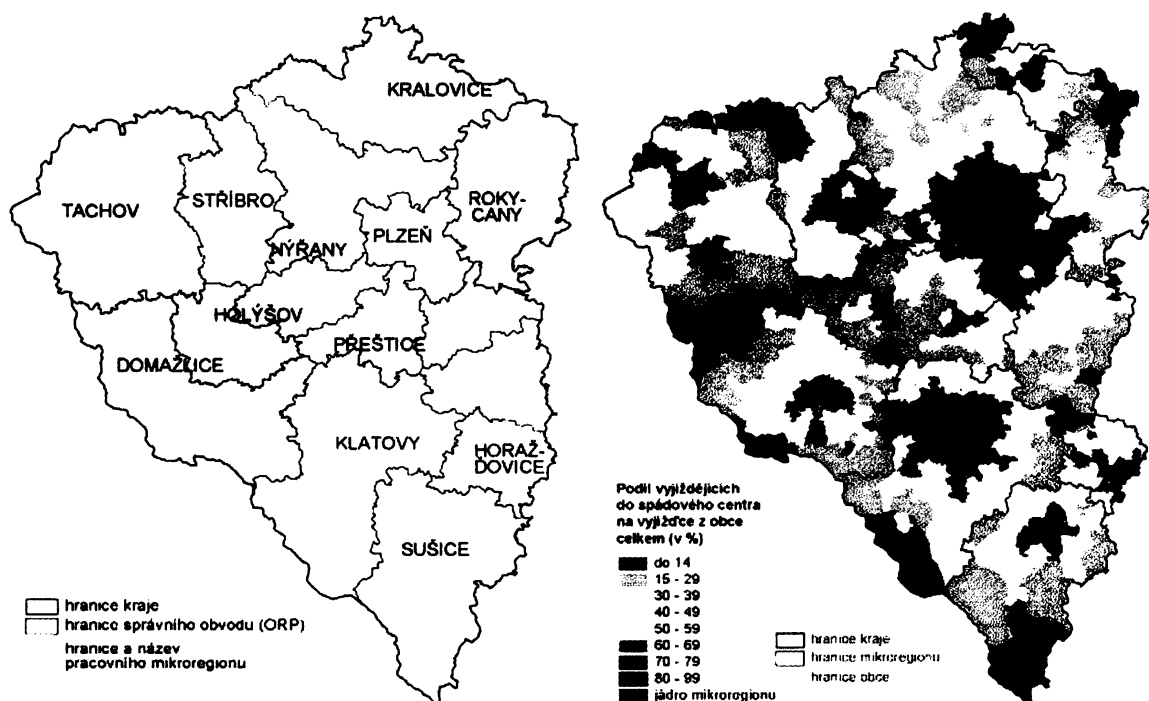
Z celkového počtu 12,2 tis. ekonomicky aktivních vyjízděly za prací v roce 2001 téměř dvě pětiny (39,4 %) ekonomicky aktivních. Dojížděka do zaměstnání je v obvodu ORP Sušice téměř identická jako v rámci ČR (celorepubliková hodnota činí za rok 2001 39,6 % ekonomicky aktivních), zatímco v rámci Plzeňského kraje patří Sušicko spíše k podprůměrným z hlediska dojížděky do zaměstnání na úrovni obvodu ORP.²²

Z obrázku č. 15 je vidět, že pracovní mikroregiony Plzeňského kraje vymezené Českým statistickým úřadem se lokálně liší od regionalizace na správní obvody ORP. Zatímco při vymezení pracovních mikroregionů je základním měřítkem schopnost uspokojit pracovní poptávku obyvatel centra či přilehlých obcí, do současné územně správní struktury se promítají demografické charakteristiky těchto center, úroveň infrastruktury a v neposlední řadě i terénní členitost a dopravní dostupnost okolních měst (ČSÚ 2004). Spádovost obyvatel za prací přirozeně nerespektuje administrativní hranice (Hampl 1996, Terplan 1994, ČSÚ 2004), přesto významný dojížděkový spád do konkurenčního centra může relativizovat vazby na místo bydliště, a tím ovlivňovat sounáležitost s místem bydliště. Vymezení současných „malých okresů“ ve většině případů odpovídá přirozeným mikroregionům s centrem a zázemím (Burda 2003), tudíž jsou

²² Hodnota dojížděky v Plzeňském kraji činila v roce 2001 42,5 % EA a například na Střibřsku musí 76 % EA za prací dojíždět (Matuszková 2005).

v jejich rámci relativně uzavřeny nejintenzivnější regionální procesy, tj. především dojíždka za prací a základními druhy služeb.

Obr. 14: Srovnání vymezení pracovních mikroregionů a obvodů obcí s rozšířenou působností Plzeňského kraje a intenzita spjatosti obcí s jádrem pracovního mikroregionu

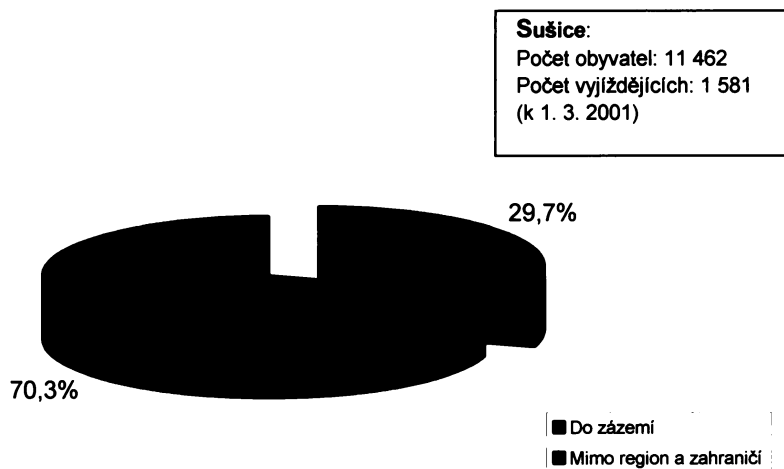

Zdroj: *Dojíždka za prací a do škol a zaměstnání v Plzeňském kraji, 2004, s.39*

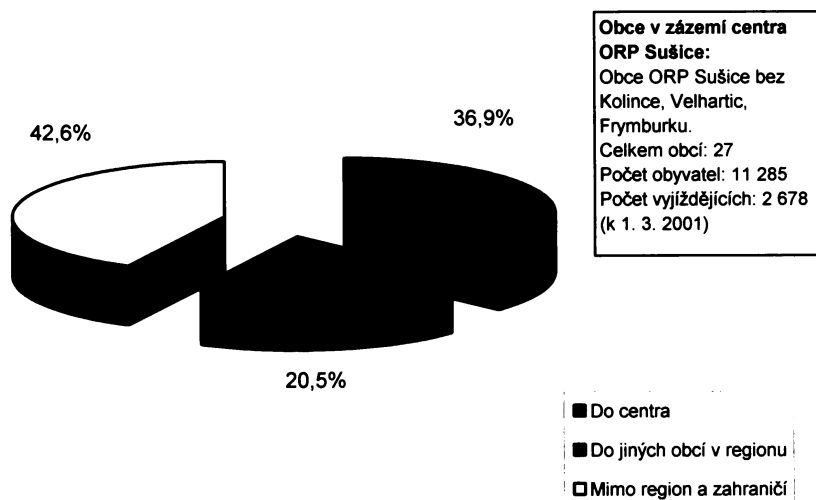
Z hodnocení převládajících dojížděkových spádů v rámci obvodu ORP Sušice lze do určité míry hodnotit organičnost a integritu daného územního celku. Z obrázku č. 15 je patrné, že některé obce na základě dojížděky do zaměstnání přirozeně spádují do sousedních silných center (Klatovy, Horažďovice, Strakonice). Typickým příkladem je Kolinecko či Velharticko vykazující vyšší afinitu (na základě dojížděky do zaměstnání, ale také denní dojížděky do škol) ke Klatovům nebo částečně Prášíly vykazující nezanedbatelnou vyjížděku za prací do Železné Rudy. Podobně obce Frymburk a částečně Soběšice přesahují do pracovního mikroregionu Strakonice, a tím i do Jihočeského kraje. Na hranici vlivu Sušice a Horažďovic se pohybují obce Rabí, Žichovice, Nezamyslice, Budětice (tyto obce spolu se Sušicí tvoří téměř čtvrtinu ze všech dojíždějících za prací do Horažďovic) a naopak dojíždějící z obcí Nalžovské Hory a Horažďovice tvoří nezanedbatelný podíl na dojížděce do Sušice.

Graf 5: Struktura vyjížděky za práci v rámci pracovního mikroregionu Sušice

a: Struktura vyjížděky za práci z centra pracovního mikroregionu Sušice

b: Vyjížděka z obcí v zázemí centra pracovního mikroregionu Sušice

Zdroj: Dojížděka za práci a do škol a zaměstnání v Plzeňském kraji, 2004

V rámci pracovního mikroregionu Sušice vyjíždělo za práci 43 % obyvatel (4,3 tis. lidí), z toho více než polovina vyjíždí za práci mimo region včetně zahraničí. Strukturu vyjížděky a vztah Sušice a zázemí vystihují graf č. 5.

Dle statistik hlavním směrem denní vyjížděky do zaměstnání ze Sušice je město Klatovy, dále pak Horažďovice, případně Železná Ruda, a v rámci obvodu ORP Sušice jsou kromě Sušice nejvýznamnějšími centry dojížděky Kašperské Hory, Dlouhá Ves, Hrádek případně Kolinec (Dojížděka do škol a zaměstnání, 2004).

Pro hodnocení regionálního významu jednotlivých konkurenčních středisek v okolí Sušice byla použito několik ukazatelů: komplexní velikost (dle Hampl 1996), relativní regionální význam (dle Hampl, Gardavský, Kühnl 1987) a také stabilita administrativních center (dle Vávra 2003), lze také přihlídnout k preferencím centra na základě výsledků dotazníkového šetření (otázky č. 29 a 30).

Tabulka 3: Hodnocení regionálního významu vybraných center obvodů obcí s pověřeným obecním úřadem dle údajů z roku 2001

	RRV	KV	1868		1939		1942		1950	1960	2003		Administrativní stabilita
			SO	PO	SO	PO	SO	PO			ORP	PÚ	
Horažďovice	1,14	6,41	1	0	1	0	1	0	2	0	2	1	0,5
Kašperské Hory	0,44	1,46	1	0	1	0	1	2	0	0	0	1	0,4
Klatovy	0,7	28,76	1	2	1	2	1	2	2	2	2	1	1,0
Nýrsko	0,68	4,49	1	0	1	0	1	0	0	0	0	1	0,3
Plánice	0,6	1,18	1	0	1	0	1	0	0	0	0	1	0,3
Sušice	1,0	10,72	1	2	1	2	1	2	2	0	2	1	0,9
Vimperk	1,14	8,5	1	0	1	0	0	0	0	0	2	1	0,3
Strakonice	0,58	28,24	1	2	1	2	1	2	2	2	2	1	1,0
Písek	0,3	32,25	1	2	1	2	1	2	2	2	2	1	1,0
Prachatice	0,97	14,16	1	2	1	2	1	2	2	2	2	1	1,0

Zdroj: vlastní výpočet

Pozn.: RRV – relativní regionální význam (viz Hampl, Gardavský, Kühnl 1987) je definován jako poměr počtu obyvatel zázemí ku počtu obyvatel jádra obvodu obce s pověřeným obecním úřadem dle údajů z roku 2001.

KV – komplexní velikost (viz Hampl 2005) je definována jako třetina součtu podílu obyvatel obvodu pověřeného obecního úřadu na obyvatelstvu ČR a dvojnásobku podílu na pracovních příležitostech ČR k roku 2001.

Administrativní stabilita – (viz Vávra 2003), je definována jako podíl součtu bodů za administrativní funkce ve vybraných obdobích na maximálním možném počtu bodů. Funkce centra soudního okresu a pověřeného obecního úřadu byla hodnocena jedním bodem a funkce centra politického okresu dvěma body (konstruováno dle Janák, Hledíková, Dobeš 2005)

Zájmové území leží v oblasti, kde se částečně střetávají vlivy několika středisek, především Sušice, Klatov, Strakonice a Horažďovic. Projevuje se také vliv Plzně, méně pak Písku²³. Stabilními (tj. s historickou tradicí významných správních center) a významnými regionálními centry se silnou územní spádovostí jsou střediska Strakonice a Klatovy. Menší regionální význam má pak Sušice a Horažďovice, kdy Sušice vykazuje částečně vazby na Klatovy (avšak mezi těmito středisky panovala také zvýšená animozita, neboť Sušice vznikem okresu Klatovy v r. 1960 ztratila statut okresního města, konkurence je také patrná v „tradičním“ sporu o titul „Brána Šumavy“). Horažďovice naopak vykazují silné vazby na Strakonicko.

Z tabulky č. 3 vyplývá, že Sušice má mezi okolními centry stabilizované postavení a Sušicko vytváří autonomní pracovně-obslužný celek v sousedství silných středisek jako jsou Klatovy a Strakonice. Zároveň tvoří nadřazené centrum obvodu Kašperské Hory a silně konkuruje středisku Horažďovice.

Tabulka v příloze 3 zobrazuje komplexní velikost (KV) za jednotlivé obce obvodu ORP Sušice (ukazatel konstruován obdobně jako v tabulce č. 3, s tím rozdílem, že údaje byly relativizovány prostřednictvím podílu obyvatel a pracovních příležitostí v rámci obvodu ORP Sušice a nikoliv celé ČR). Tabulka jednak potvrzuje silnou dominanci jádra obvodu, tj. Sušice, jednak ukazuje, že za další lokální střediska lze považovat obce Kašperské Hory, Kolinec, Hrádek, případně Dlouhou Ves a Hartmanice.

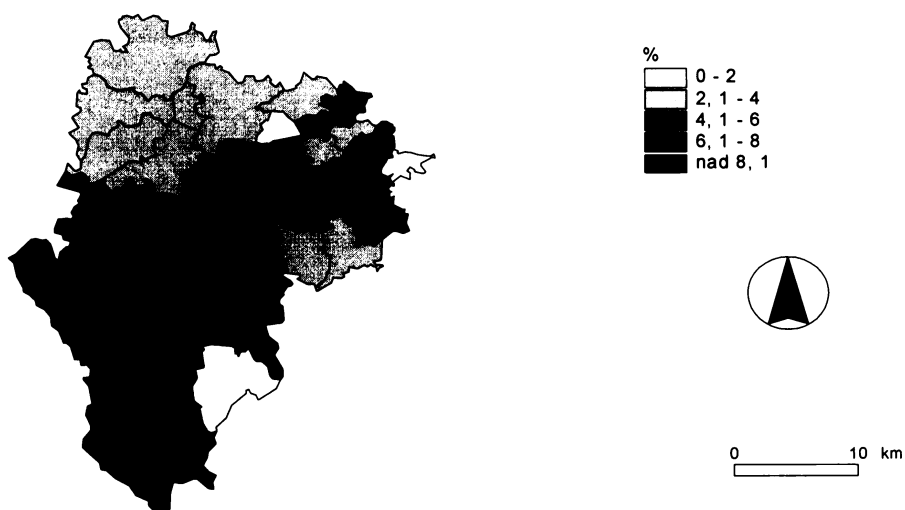
2.6.1 Pracovní trh

Registrovaná míra nezaměstnanosti v roce 2003 činila 11,7 %, přičemž v posledních letech neustále rostla. Obvod ORP Sušice vykazuje ve srovnání s ostatními ORP v rámci kraje nejvyšší míru registrované nezaměstnanosti (průměr kraje činí 7,6 %). Vyšší hodnoty mohou být důsledkem transformace zemědělství či problémů některých regionálně významných zaměstnavatelů (např. problémy Sola Sušice). Zároveň „oblast služeb a cestovního ruchu, kde by jistě mnoho obyvatel našlo uplatnění nemůže nabrat správné tempo“ (Reitspies 2005, s.139).

²³ Jelikož údaje o pracovní dojíždě pocházejí ze Sčítání lidu, domů a bytů v roce 2001, lze částečně zvýšenou dojížděku za práci ze Sušice do Písku vysvětlit faktem, že v roce 1997 byla do Písku přesunuta vojenská posádka ze Sušice. V roce 2004 byla posádka zrušena také v Písku a je pravděpodobné, že to ovlivní dojížděku ze Sušice do Písku.

Nejnepříznivější situace je v jižní části obvodu ORP Sušice v oblasti Hartmanic, Kašperských Hor, Modravy, Prášil. Nejhůře na tom jsou obce ve správním obvodu pověřeného obecního úřadu Kašperské Hory. „V oblasti Kašperských Hor roste nezaměstnanost nepřetržitě od roku 1997. Zaměstnavatelské subjekty nabízí velmi málo pracovních míst (v textilním průmyslu, službách a lesní sezónní práce)“ (Reitspies 2005, s. 139). Oblast Modravy a Prášil vykazuje vysoké míry nezaměstnanosti především vzhledem k nízkému počtu obyvatel, tudíž i několik nezaměstnaných zvýší celkovou míru nezaměstnanosti v obci. Dalším důvodem může být i snižující se dopravní dostupnost těchto odlehlých oblastí, a tím snížení možnosti dojížděky do zaměstnání. Město Kašperské Hory dokonce pro zvýšení dopravní obslužnosti zavedlo vlastní mikrobusovou dopravu pro občany.

Obr. 15: Registrovaná míra nezaměstnanosti v obvodu ORP Sušice (2001)

Zdroj: ČSÚ

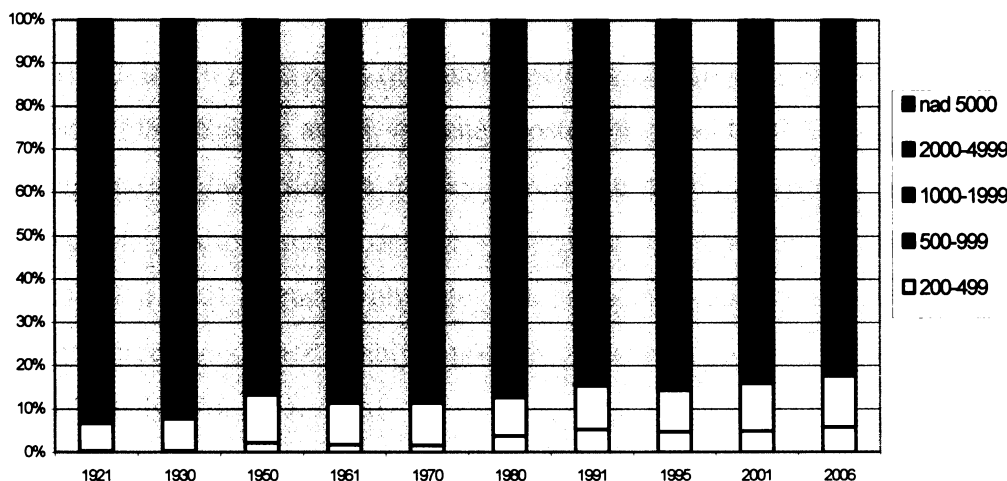
2.6.2 Struktura osídlení

Obvod ORP Sušice zahrnuje 30 obcí, z nichž Sušice a Kašperské Hory jsou obcemi s pověřenými obecními úřady. V rámci ORP Sušice převažují obce s méně než 200 obyvateli, avšak vykazují nejnížší procentuální podíl na celkovém počtu obyvatel. Nejvíce obyvatel žilo k 1. 1. 2006 v obcích velikostní kategorie nad 5000 obyvatel, kam spadá

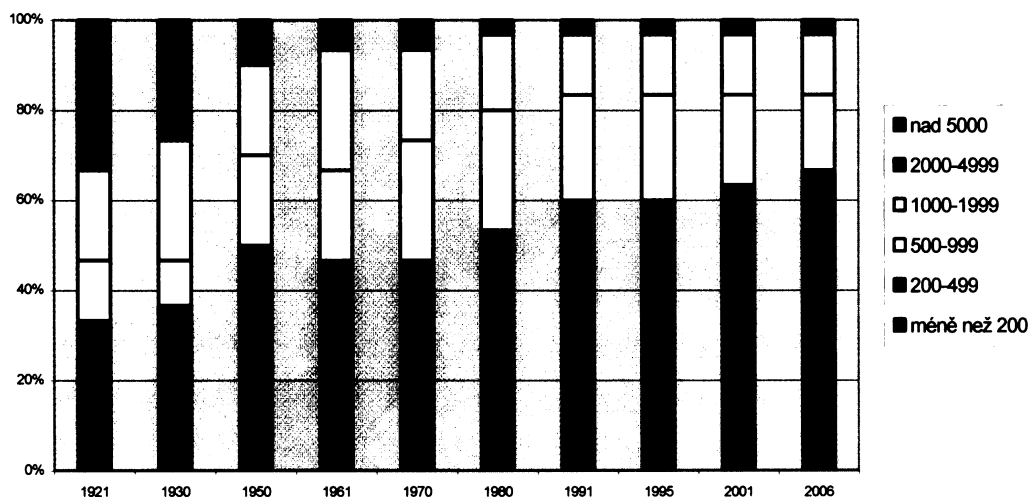
pouze centrum Sušice. V Sušici se koncentruje téměř polovina obyvatel (k 1.1. 2006 v Sušici žilo 45,4 % obyvatel ORP Sušice). Více než pětina obyvatel žila v roce 2006 v obcích ve velikostní kategorii 1 000 – 1 999 obyvatel, kam spadají další lokální centra (Kašperské Hory, Kolinec, Hrádek, Hartmanice).

Graf 6: Vývoj struktury osídlení ORP Sušice

a: Vývoj procentuálního podílu obcí v jednotlivých velikostních kategoriích na celkovém počtu obyvatel ORP Sušice (1921–2006)

b: Vývoj procentuálního zastoupení obcí v jednotlivých velikostních kategoriích (1921–2006)

Zdroj: ČSÚ

Zhodnotíme-li vývoj počtu obyvatel od roku 1869 a najdeme maxima počtu obyvatel jednotlivých obcí v tomto období, zjistíme, že pouze Sušice a Žichovice vykazují maximální počet obyvatel po roce 1930 (obě dokonce v 90. letech 20. století). Z grafu č. 1

nebo z tabulky č. 1 je patrné, jak se v dlouhodobém hledisku posiloval význam města Sušice – relativní nárůst podílu obyvatel v Sušici souvisel i s poklesem podílu obyvatel v ostatních kategoriích. Obyvatelstvo ztratila především sídla v jižních částech regionu v důsledku odsunu německého obyvatelstva a „spuštěním železné opony“, obrovské ztráty zaznamenala sídla v blízkosti státní hranice např. Hartmanice, Srní, Rejštejn, Kašperské Hory.

V roce 1930 spadalo do kategorie sídel s 2 000 – 4 999 obyvateli šest obcí, zatímco v roce 1950 byly v této velikostní kategorii pouze dvě obce.

V posledních letech roste podíl obyvatel žijících v obcích do 200 obyvatel na celkové počtu obyvatel ORP Sušice, avšak výrazněji roste počet těchto obcí. Řada menších obcí vykazuje záporná migrační salda a úbytky přirozenou měrou a postupně se propadají do nižších kategorií. Z kartogramu na obr. 16 vyplývá, že pokud některé menší obce vykázaly mezi roky 1991 a 2001 přírůstek obyvatel, tak se jedná o obce v těsném zázemí Sušice (Dobršín, Budětice) nebo obce s malým počtem obyvatel, zažívající „boom“ v souvislosti s turistikou (Prášíly, Horská Kvilda).

Obr. 16: Změna počtu obyvatel mezi rokem 1991 a 2006

Zdroj: ČSÚ

Stručně lze konstatovat, že dlouhodobě posiluje význam především centra Sušice a změny v zastoupení obcí v ostatních velikostních kategoriích jsou dány jejich přesuny v rámci těchto kategorií v důsledku vnitřní i vnější migrace a populačního vývoje.

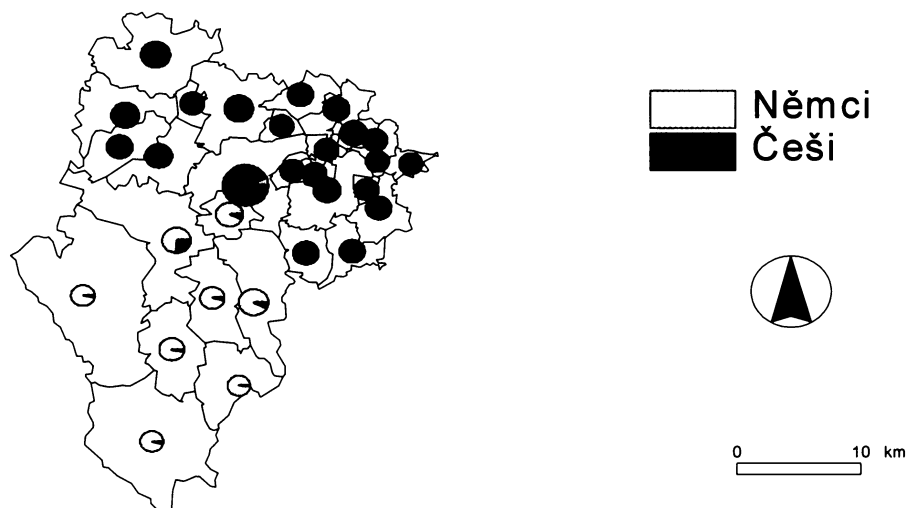
2.7 Hlavní historickogeografické aspekty vývoje území ORP Sušice

Chromý (2003b) uvádí, že při hodnocení polarizace prostoru a formování identity je třeba brát v úvahu kulturně-historické a kulturně-jazykové dimenze. Právě proto se bude tato kapitola zabývat historickogeografickými aspekty a následující kapitola se bude zabývat kulturní dimenzí regionální identity zájmového území.

Za hlavní procesy v poválečném období, které se podílely na polarizaci prostoru a formování regionální identity, lze považovat především odsun německého etnika (nositele územní identity především v hornatých částech Šumavy) a znovuosidlování pohraničí („nezakořeněnost“ obyvatel, odlišná sociální, vzdělanostní, kulturní struktura imigrantů). Vnitřní diferenciaci území ovlivnily dále také vznik pohraničního ochranného pásma, centralizace územní správy a vznik velkého okresu Klatovy v roce 1960, ovšem také zavedení střediskové soustavy osídlení v 70. letech. Nové podmínky přináší transformace po roce 1989, otevření hranic a zpřístupnění příhraničních oblastí. Zmíněné faktory ovlivnily polohu modelového území v širším územním měřítku (v rámci kraje, ČR), ale ovlivnily i vnitřní diferenciaci území. Výše uvedené procesy budou dále podrobněji diskutovány.

Kolonizační procesy v průběhu 12.–18. století výrazně ovlivnily národnostní strukturu obyvatelstva modelového území. Došlo k diferenciaci území na jižní horskou část převážně německy mluvící a podhorskou převážně českou oblast. Diferenciace mezi „německou“ a „českou“ částí území byla víceméně zachována do roku 1938, kdy mezi 1. a 10. říjnem byla německými vojsky zabráná velká část dnešního Sušicka, hranice záboru prakticky odpovídala hranici soudních okresů Hartmanic a Kašperských Hor se soudním okresem Sušice. Následovala vlna emigrace především Čechů ze zabraného území do vnitrozemí. Další změny nastaly po roce 1945, kdy na základě dohody vítězných mocností bylo odsunuto německé obyvatelstvo. Po odsunu, který znamenal odchod více než 3 mil. lidí z celé republiky a rozvrácení prakticky veškerých sociálních, kulturních či náboženských vazeb, dochází až do roku 1952 k hromadnému a spontánnímu znovuosidlování (Chromý 1999). „Odsun německého obyvatelstva a následné dosidlování změnily jak celkovou národnostní strukturu obyvatelstva, tak v konečném důsledku i tvářnost krajiny, neboť staré vazby byly zpřetřhány a bylo na nových osadnících, do jaké míry se dokázali vypořádat s jím neznámou krajinou, nakolik s ní srostli a našli v ní novou identitu“ (Petráš 2003).

Obr. 17: Podíl českého a německého obyvatelstva na území dnešních obcí ORP Sušice dle údajů z roku 1930

Zdroj: Upraveno dle *Statistický lexikon obcí v zemi České 1930*

Znovuosídlené populaci se nikdy nepodařilo nahradit původní obyvatelstvo ani počtem ani „kvalitou“ (Koutný, Vaishar 1999 cit. v Brabec 2002, s. 60). Některé obce byly dosídleny jen částečně národnostně, kulturně, sociálně pestrými skupinami imigrantů, některé obce nebyly dosídleny vůbec. Noví osídlenci vykazovali výrazné migrační saldo, obyvatelstvo se často obměňovalo, neboť noví obyvatelé neměli vztah k místnímu prostředí a často ani zkušenosti s životem v podmínkách horské Šumavy. Proces znovuosídlování probíhal selektivně a velmi pozvolna. Vrcholové části Šumavy zůstaly prakticky neosídleny, příčinou byly přírodní podmínky (horské oblasti, drsné klimatické podmínky, nízká úrodnost půd), neatraktivnost z hlediska zemědělského i průmyslové potenciálu území a také vznikající hraniční prostor.

Uzavření hranic a zpřísnění pohraničního režimu po roce 1948 mělo vliv především na menší sídla v pohraničním pásmu, které podle Petráše (2003) zasahovalo 2–6 km od hranic a v nepřehledném terénu až 10 km do vnitrozemí. Vznikem železné opony pokračoval zánik řady sídel, který začal odsunem německých starousedlíků. Řada dříve živých obcí zpustla a zmizely pro Šumavu tolik typické roztroušené samoty (Petráš 2003).²⁴

²⁴ O zániku obcí blíže viz Kučera (2006).

Nepříznivé důsledky šumavskému osídlení přinesla také nucená kolektivizace zemědělství na počátku 50. let. Znárodněním půdy došlo k dalším emigracím ze Šumavy, především nových osídlenců, jejichž jediným pojátkem ke kraji byla přidělená půda (Valenčík 2003). Ovšem jak uvádí Brabec (2002), kolektivizace v pohraničí probíhala snáze ve srovnání s jinými oblastmi díky absenci emotivního vztahu k půdě po generaci děděné.

Významné změny a procesy, které do budoucna ovlivnily vývoj regionu, jsou spojené také s rokem 1960, kdy se Sušicko stalo součástí „velkého“ okresu Klatovy. Město Klatovy tak posílilo svůj regionální význam.

Dalším krokem ke zvýšení centralizace bylo zavedení střediskové soustavy osídlení počátkem 80. let, která výrazně ovlivnila charakter osídlení. Docházelo ke koncentraci aktivit do omezené skupiny preferovaných sídel. Rozvoj v sídlech nižších kategoriích středisek byl uměle omezován (omezování administrativní funkce, snižovala se občanská vybavenost, investiční aktivita, výstavba ad.). Vlivem této „řízené degradace“ se vylidňovala nejmenší venkovská sídla a jejich existence byla možná pouze díky rekreační funkci (Brabec 2002; Mikšíček 2005; Vágner, Fialová 2005).

Výsledkem vývoje v letech 1938–1989 je na jedné straně prakticky vysídlené pohraničí, minimální stopy po původním osídlení, na druhé straně však izolace pohraničí napomohla uchovat velmi cenné přírodní lokality.

Po roce 1989 dochází k mnoha převratným změnám v souvislosti s transformačními procesy. Za hlavní změny po roce 1989 lze považovat:

- 1) Navrácení majetkových poměrů do stavu před rokem 1949. Majetková situace je často výrazně komplikována rozdělením majetku mezi mnoho dědiců, což limituje využití a správu těchto pozemků.
- 2) Změny ve využití zemědělské půdy. Orná půda se v oblastech nevhodných pro rostlinnou výrobu (především v horských a podhorských oblastech) zatravňovala a zalesňovala. V souvislosti s těmito trendy došlo v modelovém regionu v 90. letech k nárůstu pastvin, trvalých travních porostů a lesů.
- 3) Transformace ekonomiky se v regionu projevila především vzrůstajícím významem sektoru služeb.
- 4) Zákonem č. 367/1990 Sb. byla obnovena samospráva obcí. Přirozenou reakcí na nové podmínky a na nevhodné uplatňování střediskové soustavy před rokem 1989

byla desintegrace obcí. Avšak v ORP Sušice vznikly po roce 1989 pouze tři nové obce (Bukovník, Podmokly, Dobruška), což je ve srovnání s jinými oblastmi především ve vnitrozemí velmi nízká míra desintegrace obcí. To může ukazovat na nižší míru regionální identity obyvatel pohraničí, neboť dosídlení obyvatelé neměli tradici místní samosprávy, a tudíž neusilovali o samostatnost v rozhodování a spravování sídla (Kuldová 2005, 2006).

- 5) Novinkou bylo také otevření dříve nepřístupné části Šumavy v prostoru bývalého hraničního pásma a vojenského újezdu Dobruška.
- 6) Privatizace veřejné dopravy, která vedla k redukci autobusových spojů a zvýšení cen jízdného. To vede obce k participaci na financování veřejné dopravy či dokonce k zavádění vlastní mikrobusevé dopravy.
- 7) Otevření hranic se sousedním Bavorskem umožnilo volný pohyb osob přes hranice a rozvoj přeshraniční spolupráce.

2.8 Šumava a Předšumaví jako kulturní oblast

V oblasti zájmu humánní geografie jsou již dlouho problémy obyvatel komunit, prostorové uspořádání lidí a regionálně specifické formy života (Chromý 2003b). Regionální kulturní specifika jsou významným elementem ovlivňujícím formování územní identity obyvatel. Dále bude proto vymezena šumavská kulturní oblast.

Problematické je již samotné vymezení hranic kulturních oblastí. Šumavská etnografická oblast byla ohraničena samotnými etnografickými celky, na severozápadě Chodskem, na jihovýchodě Doudlebskem a ve střední části Prácheňským (Vondruška 1989). Vymezení dále napomáhají přírodní podmínky a historicko-kulturní souvislosti (česko-německé kulturní prolínání). Je třeba také vzít v úvahu, že rámce prostorového vymezení těchto oblastí se v čase mění. Potíže s vymezením jsou dány jednak i tím, že hranice kulturních oblastí jsou velmi pozvolné a nejednoznačné, jednak tím, že obecně v Čechách nevystupují etnografické regiony tak výrazně, jako například na Moravě.

Kulturní oblast Šumavy a Předšumaví se vyvíjela pozvolna od středověké kolonizace na pozadí každodenního života místních lidí v extrémních přírodních podmínkách horské Šumavy. Život původních obyvatel byl založený na využívání lokálních zdrojů (drobné zemědělství, těžba dřeva, drobná řemesla), právě práce v krajině může být také klíčem a prostředkem k identifikaci obyvatel s krajinou (Tvrdková 2005), navíc zkulturnit

nehostinné podmínky Šumavy byla práce tvrdá a náročná, což mohlo umocňovat vazby k dané půdě. Extrémní přírodní podmínky a odlehlost od „úřadů“ posilovaly vazby v místní komunitě. Díky relativní chudosti kraje a odlehlosti od center obchodu se zachovala po dlouhou dobu řada tradičních řemesel a drobných výrob. Tradiční byla i velká zbožnost místních lidí (zejména německých obyvatel), avšak v myslích lidí zůstala uchována i řada „pohanských“ mýtů a legend.

Velký zásah do podoby kulturní oblasti znamenal vývoj ve 20. století. Emigrací českých obyvatel v roce 1938, odsunem německého obyvatelstva a částečným dosídlením oblast úplně ztratila nebo radikálně obměnila nositele identity, a tím se vytrácely i jejich kulturní artefakty (hmotné i nehmotné).

Po roce 1945 téměř vymizely relikty po „úporném a tvrdém životě místních obyvatel“, kteří místní prales zúrodnili, po léta zde hospodařili a dali oblasti svéráz a svébytnost. Vymizely také tradice, zvyky a tradiční řemesla (dnes je možné se s nimi seznámit jen v muzeích – Muzeum Šumavy v Sušici a Kašperských Horách a na stránkách literatury o Šumavě – odborné literatury i beletrie).

Po roce 1945 došlo také k narušení kulturních tradic „staré“ Šumavy. Významně se proměnila náboženská struktura, a tím i vztah k sakrálním památkám. Změna postihla i jazyk, který byl ochuzen o některé prvky dialektu. Změnou obyvatel se výrazně narušil i vztah ke krajině, „rodné hroudě“, pojmu domov a změnil se také vztah k památkám po původním osídlení. „Noví obyvatelé většinou nejeví zájem o kulturně hmotný odkaz nikoliv předků, ale pouze předchůdců, ke kterému nemají niterný vztah jako původní obyvatelé“ (Zemánek 2003). Tento nezájem se projevil pozvolným, přirozeným chátráním i záměrnou destrukcí (rabováním, ničením zástavby ve vojenských újezdech) reliktních po původním osídlení.

Během 2. poloviny 20. století došlo k významným změnám ve struktuře obyvatel, tzn. nositelů regionální identity. Heterogenita nového osídlení s sebou přináší i různorodost kulturních charakteristik nových obyvatel, kteří do oblasti přináší nové tradice a zvyky ze své zdrojové oblasti. Přerušení dlouhodobých tradic a kontinuity existence vytvořilo prostor pro utváření nových společenství, nových tradic, nové identity. (Chromý 2004, Kastner 1999, Zich 2003b).

Tradice v dosídleném pohraničí mohou být výsledkem křížení reliktních tradic původních obyvatel s tradicemi nově přichozích obyvatel, které se ještě liší v závislosti na

zdrojové oblasti. Některé prvky mohly difundovat ze sousedních regionů ve vnitrozemí, odkud přicházelo velké množství migrantů (Slezák 1978). Otevření hranic se může projevat také přebíráním kulturních vzorů z přeshraničních regionů. Nové prvky do zdejších tradic mohou přinášet také chalupáři, neboť Šumava je významnou cílovou oblastí pro druhé bydlení. Rekreatanti mohou hrát klíčovou roli v obnovování původních tradic a obnově památek původního osídlení (například lidové architektury, sakrálních památek v místě druhého bydlení, artefaktů lidové tvorby atd.).

Absence dlouhodobé kontinuity společnosti ve zdejším území, absence historického, kolektivního vědomí obyvatel dává prostor k hledání identity především v sounáležitosti s nejbližším sociálním okolím (rodina, přátelé) a v kvalitě zdejšího životního prostředí a krajiny. Relativní zachovalost přírody Šumavy lze považovat za pozitivní dědictví poválečného vývoje. Otevření pohraničí nejen pro obyvatele, ale i pro turistiku dává možnost místním obyvatelům využít tohoto dědictví k rozvoji regionu.

Intenzita vlivu událostí po roce 1945 slábla se vzdáleností od státní hranice. Sídla na severu Sušicka nepostihly události spojené s poválečným vysídlováním přímo a místní obyvatelstvo a jejich identita se může opřít mimo jiné o větší zakořeněnost obyvatel danou kontinuitou života několika generací na jednom místě.

3 Terénní šetření

3.1 Metodika terénního šetření

Postmoderní vlivy v geografii v posledních letech přináší také změny ve výzkumných strategiích. Stále častěji se v geografii pracuje s kulturními aspekty, které jsou poměrně obtížně kvantifikovatelné. „Nová regionální geografie“ (Chromý 2003b, s. 134) proto často využívá interdisciplinárních přístupů a kvalitativních metod, běžných např. v sociologii. Předmětem kvalitativního výzkumu je dle Hendla (1997) úsek sociální reality, kterou Schütz (cit. v Hendl 1997, s. 12) definuje jako „souhrn objektů a jevů uvnitř sociálního a kulturního světa, tak jak je prožíván v každodenním myšlení lidí, žijících svůj každodenní život spolu s ostatními lidmi, kteří jsou spojeni mezi sebou a s ním v pestrých vztazích interakce.“ Právě regionální identitu lze vnímat jako součást sociálního a kulturního prostředí regionu, ale také jako součást myšlení jeho obyvatel.

Cílem této kapitoly je popsat hlavní charakteristiky použitých kvalitativních metod výzkumu a zhodnotit vhodnost jejich použití.

Pro terénní šetření byla zvolena metoda dotazování formou rozdávaného a sbíraného dotazníku. Tato metoda umožňuje získat poznatky rychle od velkého množství respondentů a zároveň umožňuje vybrat respondenty tak, aby nejlépe v rámci možností reprezentovali populaci daného regionu, což poskytuje částečně možnost zobecnění výsledků. Zpětně můžeme z výsledků dotazování zjišťovat vzájemný vliv některých proměnných (například postojů a sociálně demografických znaků) (Sirovátka 1996). Na druhou stranu však chybí hlubší analýza postojů, zdůvodnění postojů, které by bylo možné získat přímým kontaktem s dotazovaným.

Výzkum regionální identity (chápané jako „úsek sociální reality“) usiluje o popis a vysvětlení vztahu obyvatel k území, kde žijí. K dosažení tohoto cíle bylo třeba výzkumný problém operacionalizovat, tj. zvolit vhodné ukazatele a znaky, kterými lze tento problém empiricky pozorovat či měřit.

Klíčové je tedy nalezení vhodných ukazatelů a poté formulace takových otázek, které by byly relevantní cílům výzkumu a zároveň byly dostatečně srozumitelné pro respondenty.

Při sestavování dotazníku bylo využito zkušeností z předchozích šetření v rámci grantového projektu „*Geografická diferenciacie regionální identity obyvatel v Česku v období vstupu České republiky do EU*“ (viz Hazuková 2006, Kuldová 2006, Štětinová 2006), a tudíž struktura dotazníku je velmi podobná jako ve výše zmíněných výzkumech, což zaručuje možnost komparace získaných výsledků. Do dotazníku byly přidány některé otázky, konstruované speciálně pro účely této diplomové práce, neboť zohledňují specifika modelového území. Především se jedná o otázky týkající se utváření národních stereotypů, které byly zařazeny z toho důvodu, že se modelový region nachází na hranici s Německem, což může ovlivňovat národní uvědomění obyvatel. Vzorem pro formulaci otázek zjišťujících postoje k Německu byly práce Houžvičky (1996) a Zicha (1996).

Při anketárním šetření byla využita polostandardizovaná forma dotazníku, který zahrnoval uzavřené i otevřené otázky. Uzavřené otázky s fixními kategoriemi možných odpovědí umožňují kvantifikaci zjištěných postojů a otevřené otázky prohlubují, doplňují a vysvětlují zjištěné postoje.

Dotazník obsahuje otázky vztahující se ke zkušenostem a chování obyvatel (např. dojížděka do práce, do školy, za nákupy), otázky vztahující se k pocitům (pocity hrlosti, otázka sounáležitosti s prostorem), dále otázky vztahující se k názorům (objasňují, co si lidé myslí o regionu a jejich obyvatelích) a v neposlední řadě otázky demografické, a identifikační. V dotazníku je zařazena pouze jedna otázka vztahující se ke znalostem (viz otázka č.25), jejíž cílem je zjistit faktickou znalost a povědomí obyvatel o euroregionu, v němž se modelové území nachází. Otázka by měla odhalit předpoklady pro potencionální identifikaci obyvatel s euroregionem Šumava, neboť předpokladem pro identifikaci s územím je znalost názvu a vymezení tohoto území.

Do výsledného dotazníku byly zařazeny otázky, ze kterých lze míru regionální sounáležitosti určit přímo (viz otázky č. 18 a 19 v příloze č. 1), ale také otázky na charakteristiky (indikátory), z nichž lze míru regionální sounáležitosti určit nepřímou (viz např. otázky 8, 13, 15, 17 v příloze č. 1).

Otázky v dotazníku lze tématicky rozdělit do šesti okruhů. První okruh otázek se týká identifikačních charakteristik (pohlaví, věk, vzdělání, místo bydliště). Druhý okruh popisuje individuální životní historii jedince ve vztahu k bydlišti a stabilitě osídlení –tj. ochotu se stěhovat, hlavní pouta k území a v neposlední řadě popisuje prostorovou mobilitu obyvatel v rámci regionu (dojížděka za prací, do školy, za nákupy či kulturou).

Třetí okruh analyzuje regionální identitu (sounáležitost s různými hierarchickými úrovněmi prostoru, pojmenování regionu, symbolika regionu, pocity hrdosti na určité atributy regionu aj.). Ve čtvrtém okruhu otázek respondenti vyjadřovali míru spokojenosti se životem v regionu, pojmenovávali hlavní problémy a potencionální možnosti rozvoje. Pátý soubor se dotýká problematiky utváření stereotypů – jednak ve vztahu k Německu a Němcům, jednak k obyvatelům vlastního regionu a také k obyvatelům „ostatních“ oblastí České republiky. Do posledního okruhu patří otázky, v nichž lidé volně formulovali asociace na vybrané pojmy (Sušice, Kašperské Hory, Hartmanice, pohraničí, Prácheňsko, Šumava, Železná opona) a dále vymezovali prostor, který pokládají za svůj region, se kterým se identifikují. Poslední otázky sloužily také k uvolnění napětí, které se v průběhu dotazování vytváří (viz Metodická příručka Zásady pro přípravu statistických výkazů a dotazníků, 2000).

Respondenti byli pro dotazování vybíráni na základě kombinace náhodného a kvótního výběru podle pohlaví, věku, vzdělání a místa bydliště. Výběrový soubor respondentů tedy vznikl na základě stratifikovaného výběru, kdy byly na bázi dostupných dat o populaci obvodu ORP Sušice stanoveny kvóty základních charakteristik a při snaze dodržet tyto kvóty byli respondenti vybíráni prostřednictvím teritoriálního výběru tak, aby byli zastoupeni respondenti ze všech obcí obvodu ORP Sušice a zároveň tak, aby byl respektován podíl obyvatel jednotlivých obcí na celkovém počtu obvodu ORP Sušice. V případě některých menších obcí (Horská Kvilda, Domoraz, Modrava, Dobruška a další) byl výběrový soubor větší než odpovídá skutečný podíl obyvatel obce na celkové populaci obvodu ORP Sušice (důvodem bylo snížení chyby způsobené náhodností výběru malého počtu respondentů z dané obce). Záměrem bylo získat soubor dotazovaných odpovídající reálné populaci, tak aby bylo možné výběrový soubor považovat za reprezentativní.

3.2 Struktura výběrového souboru respondentů

Cílem následující podkapitoly je zhodnotit míru souhlasnosti výběrového souboru jedinců s reálnou populací modelového území.

Sběr dat proběhl v období leden–březen 2007. Celkem bylo rozdáno 550 dotazníků, z nichž se vyplněných navrátilo 400 (80 % návratnost). Analyzovaný soubor je tedy tvořen 400 respondenty, tj. 1,6 % veškerého obyvatelstva.

Pro potřeby této práce bylo území rozděleno na dva soubory obcí – soubor obcí pohraničních a vnitrozemských. Kritériem rozdělení byla národnostní struktura obyvatel k roku 1930 – obce, které vykazovaly více jak nadpoloviční podíl německého obyvatelstva byly vymezeny jako pohraniční, ostatní jako vnitrozemské. Pro účely této práce je vymezení pohraničí podílem německého obyvatelstva k roku 1930 vhodné, neboť zohledňuje rozdílné předpoklady pohraničních a vnitrozemských obcí na utváření regionální identity (reflektuje historický vliv odsunu německého obyvatelstva a následného dosídlování na regionální identitu pohraničních oblastí).

Soubor pohraničních obcí čítal 8 obcí, ze kterých bylo získáno celkem 99 dotazníků. Jednalo se obce Dlouhá Ves, Hartmanice, Horská Kvilda, Kašperské Hory, Modrava, Prášíly, Rejštejn a Srní.

Soubor vnitrozemských obcí zahrnoval celkem 22 obcí, z nichž bylo získáno celkem 301 dotazníků. Za vnitrozemské jsou v této práci považovány obce Budětice, Bukovník, Čímice, Dobruška, Domoraz, Dražovice, Frymburk, Hlavňovice, Hrádek, Kolinec, Mokrosuky, Nezamyslice, Nezdice na Šumavě, Petrovice u Sušice, Podmokly, Rabí, Soběšice, Strašín, Sušice, Velhartice, Žihobce, Žichovice.

Vzhledem k tomu, že dotazníky byly z velké části distribuovány jednak prostřednictvím škol, jednak prostřednictvím obecních úřadů nebylo možné plně dodržet stanovené kvóty základních charakteristik. Ve výsledném výběrovém souboru je tedy částečně narušena struktura respondentů dle vzdělání a věku. Vzhledem k tomu, že věk i vzdělání významně ovlivňují regionální identitu, utváření národních stereotypů a další postoje nelze výsledný soubor respondentů považovat za plně reprezentativní.

Tabulka 4: Srovnání struktury výběrového souboru a skutečné populace modelového území dle vybraných charakteristik

	Věk			Pohlaví		Vzdělání				Podíl "rodáků"
	0-14	15-64	65 a více	Muži	Ženy	1	2	3	4	
Výběrový vzorek	7,75	83	9,25	48,3	51,8	20,5	25,3	39	15,3	43,3
Obvod ORP Sušice	14,1	69,6	16,3	49,1	50,9	26,7	40,3	23	6,2	57,5

Zdroj: vlastní šetření 2007; ČSÚ

Pozn. 1 = základní vzdělání, 2 = vyučení a střední odborné bez maturity, 3 = úplné střední s maturitou, 4 = vysokoškolské, vyšší odborné a nástavbové

Podíl rodáků = podíl narozených v místě trvalého bydliště

Nejvýraznější narušení kvótních charakteristik lze pozorovat u vzdělání, neboť ve výběrovém souboru je výrazně vyšší podíl středoškolsky a vysokoškolsky vzdělaných a naopak velmi nízký podíl vyučených respondentů. Zároveň lze toto narušení struktury

respondentů vnímat jako přínos, neboť středoškolsky a vysokoškolsky vzdělaní představují často hlavní nositele „kreativních sil“ v regionu a hlavní hybatele vývoje regionu (respondenty byli také představitelé místních samospráv).

Vzhledem k velikosti výsledného souboru (celkem 400 dotazníků, tj. 1,6 % veškerého obyvatelstva obvodu ORP Sušice) a průběhu dotazování nelze výsledný soubor jedinců považovat za reprezentativní, a proto výsledky nelze zobecňovat a je nutné je brát pouze jako dílčí výsledky, které jsou platné pro daný soubor jedinců a lze z nich usuzovat na některé obecnější závěry.

Na základě průběhu sběru dat lze upozornit na některé nedostatky v „dramaturgii“ vlastního dotazníku. Prvním nedostatkem je rozsah dotazníku – pro další výzkum lze doporučit zkrácení dotazníku, a tím ho více zpřístupnit pro respondenty, neboť byl rozsah dotazníku jedním z faktorů odmítání účasti na šetření. Zároveň lze za nedostatek považovat také absenci vysvětlujícího úvodu, který byl částečně zredukován z kapacitních důvodů. Úvod měl respondenta více informovat o cílech výzkumu a zároveň motivovat k vyplnění.

Nepřesná byla také formulace identifikačního údaje o místě bydliště, který měl být jednoznačně definován jako trvalé bydliště a vhodně doplněn kategorií přechodného bydliště, která částečně vypovídá o možných vazbách respondenta na jiné oblasti.

Jako mírně problematické lze také hodnotit řazení otázek v dotazníku, kdy by bylo vhodnější více střídat otázky otevřené a uzavřené s fixními kategoriemi, tedy otázky, kde respondent sám vypisuje a kde dotazovaný „známkuje“. Také k formulaci některých otázek lze mít výhrady. Například otázka č. 16 je spekulativní a vytváří hypotetickou, nereálnou situaci, tj. situaci, kdy by se respondent musel stěhovat. V baterii otázek č. 23 nebyla zařazena v kategoriích možnost „nevím“, což mohlo vytvářet určitý tlak na respondenta. Mnoho respondentů proto na tyto otázky nereagovalo (především na otázky týkající se vztahu k Německu a německému národu). Méně vhodné a pro respondenty zatěžující může být také použití hodnotících škál s různými měřítky (viz otázky č. 19 – 24).

3.3 Výsledky terénního šetření

3.3.1 Subjektivní prostorové vymezení regionu

Cílem této kapitoly je zhodnotit na základě výsledků empirického šetření subjektivní prostorový tvar regionu, tj. sestavit obraz mentální mapy regionu z pohledu jeho obyvatel.

Paasi (1986) ve své teorii institucionalizace regionu tvrdí, že nezbytnou a často i prvotní fází procesu formování regionální identity je prostorové vymezení regionu. Během nabývání prostorového tvaru získává region hranice. Hranice mají dvojitý charakter, fungují k odlišení těch, kteří do regionu patří a zároveň také těch, kteří do regionu nepatří. uspořádání. Regionální identitu lze dle rozdělení Einstadta a Giesena (1995) chápat jako kolektivní identitu založenou na občanském kódu rozlišování (více viz kap. 1.1.2), přičemž v případě regionální identity je prostorově vyřešena otázka rozdělení „my“ a „oni“, neboť regiony mají jednoznačně vymezené administrativní hranice, tudíž jsou přesně vymezeny in-groups (trvalí obyvatelé regionu) a out-groups (ostatní žijící mimo region). Otázkou je do jaké míry jsou administrativní hranice zakotveny v myslích a každodenní praxi obyvatel regionu. ORP vznikly poměrně nedávno (k 1.1.2003) a hodnocení subjektivního vnímání a subjektivní interiorizace obyvatel s těmito administrativními jednotkami může odhalovat zajímavé skutečnosti, kdy administrativní hranice regionů neodpovídají mentální reflexi těchto jednotek v myslích obyvatel a někdy ani každodenní praxi (dojížděka do práce, do školy, nákupy, dojížděka za zábavou, atd.)

Analýzu percepce prostoru obyvateli obvodu ORP Sušice ukazují mapy v přílohách č. 5 a č. 6. Respondenti byli v otázce č. 29 požádáni, aby v připravené mapě ohraničili území, které považují za svoji oblast, se kterou se identifikují. Respondenti měli k dispozici mapu s jednotlivými sídly a říční sítí (sloužící k orientaci v mapě). Pro vyhodnocení zakreslených map byla zvolena dvě pravidla zahrnutí obce do zakreslené oblasti:

- 1) Respondent do svého území zahrnul středisko obce.
- 2) Respondent při ohraničení území zakreslil do „své oblasti“ více jak polovinu plochy území obce.

Vymezení území obyvateli je značně subjektivní a velmi závislé na výběru respondentů. Velikost analyzovaného souboru nedovoluje zobecňování získaných závěrů, přesto lze dosažené výsledky využít k formulování dílčích závěrů a lze v rámci získaného souboru respondentů nalézt pravidelnosti.

Po vyhodnocení map v dotaznících se ukazuje, že některé obce obvodu ORP Sušice byly respondenty do „mentální mapy svého regionu“ zahrnovány mnohem méně často. Jedná se především o obce Frymburk, Kolinec, Nezamyslice, Soběšice, Domoraz, případně Velhartice, Mokrosuky. Převážně se jedná o obce, které vykazují socioekonomické či historické vazby na regionální centra v blízkosti Sušice (Klatovy, Strakonice,

Horažďovice). Typickým příkladem jsou obce Kolinec či Velhartice vykazující převládající spád dojížděky za prací ke Klatovům, podobně obec Frymburk s vysokou afinitou ke Strakonici. S menší četností respondenti začleňovali do své oblasti obce na hranici vlivu Sušice a Horažďovic (Nezamyslice, Domoraz, Žichovice). Méně respondenti zahrnovali do své oblasti také pohraniční obce Modrava a Horská Kvilda, což lze vysvětlit jednak tím, že z této oblasti bylo méně respondentů, jednak částečně větší vzdáleností od centra Sušice. Je nezbytné také zmínit, že obě obce byly v letech 1949–1960 součástí politického okresu Vimperk. Obyvatelé Horské Kvildy stále vykazují vazby jednak na Kvildu a jednak na Vimperk (vyplývá z dotazníkového šetření), obě obce dnes leží v obvodu ORP Vimperk, tedy v Jihočeském kraji.

Zároveň je třeba upozornit, že obyvatelé obvodu ORP Sušice velmi často zahrnovali do „svého regionu“ některé obce, které v současnosti patří do sousedních administrativních jednotek (obvod ORP Klatovy, Horažďovice, Prachatice, Strakonice). Jedná se například o obce Nicov, Stachy, Kvildu. Obce Stachy a Nicov byly v minulosti součástí soudního okresu Kašperské Hory a vykazovaly silné vazby na Kašperské Hory, které se projevují i dnes (viz např. Novotná 2002). Větší četnost zahrnutí se objevila také u obcí Krejnice, Kalenice, Volenice z obvodu ORP Strakonice. Tradičně také obyvatelé řadí k Sušicku „šumavskou“ Železnou Rudu a Čachrov, dnes patřící do obvodu ORP Klatovy. Velmi často subjektivní vymezení regionu zahrnovalo obce na hranici vlivu Sušice, Horažďovic jako například Hejná, Velké Hydčice a Kejnice, přestože tyto obce dnes patří do obvodu ORP Horažďovice.

3.3.2 Subjektivní hodnocení polohy regionu

Percepce polohy regionu (tj. zda obyvatelé považují svůj region za periferní, jak vnímají polohu v blízkosti státní hranice, krajské hranice a Národního parku Šumava) je neméně důležitá a proto jí bude věnována tato kapitola

Pouze necelých 5 % obyvatel nesouhlasilo s výrokem „Můj region je odlehlý, leží stranou řídicích a ekonomických center ČR.“. Většina respondentů tedy považuje svoji oblast za periferní nebo částečně periferní. Odlehlost, vzdálenost od center či poloha mimo hlavní tahy byly také často zmiňovány jako nevýhody regionu. S tvrzením „*Obyvatelé*

jiných regionů považují náš region za okrajový (periferní)“ však nesouhlasila třetina respondentů.²⁵

Respondenti dále hodnotili polohu regionu v blízkosti státní hranice, krajské hranice a Národního parku Šumava. Pětibodová škála umožnila zkonstruovat průměr hodnocení jednotlivých tvrzení (viz tab. 5)

Tabulka 5: Srovnání průměrného hodnocení polohy regionu mezi soubory pohraničních a vnitrozemských obcí, (1 – pozitivní, 5 – negativní)

	NP Šumava	Krajská hranice	Státní hranice
Vnitrozemí	1,79	2,81	2,14
Pohraničí	2,39	2,84	2,08

Zdroj: vlastní šetření 2007

Z tabulky je patrný rozdíl v hodnocení polohy v blízkosti Národního parku Šumava (NPŠ), kdy obce v pohraničí, tj. v těsné blízkosti či uvnitř NPŠ vnímají tuto polohu s většími výhradami než obyvatelé vnitrozemských obcí. Vysvětlení můžeme nalézt ve výpovědích některých respondentů z pohraničních obcí (především Horská Kvilda, Modrava, Prášily či Kašperské Hory), kteří jsou nespokojeni s politikou Správy NPŠ a negativně vnímají četné restriktce ze strany Správy NPŠ. Projevuje se tedy nesoulad v zájmech místních komunit a Správy NPŠ, která dle Strategie rozvoje Mikroregionu Šumava – Západ (2006) nepřipouští při jednáních s obcemi žádný kompromis.

Naopak téměř shodně hodnotili polohu u krajské a státní hranice respondenti z pohraničních i vnitrozemských obcí. Respondenti nevnímali negativně ani polohu v blízkosti krajské hranice, ani v blízkosti státních hranic. To potvrzuje i míra souhlasu s tvrzením „Můj region leží v pohraničí, což přináší hlavně negativní důsledky“, zatímco necelá pětina projevila plný souhlas s tímto tvrzením, více než čtvrtina respondentů s tvrzením vůbec nesouhlasila.

Vztah obyvatel k poloze v pohraničí měly také odhalit stereotypy obyvatel ve vztahu k pojmu pohraničí. Respondenti byli požádáni, aby formulovali volné asociace na pojem pohraničí. Nejčteněji se objevovalo ve spojení se státní hranicí, hraničními přechody (v obecném pojmenování nebo pojmenování konkrétní lokality), druhým nejčtenějším spojením byla zaostalost, chudoba či chudý kraj. Řada respondentů spojovala pojem pohraničí také s Národním parkem Šumava a lesy nebo s vojenským prostorem a

²⁵ Zde by bylo vhodné rozšířit práci o skutečný externí pohled obyvatel z různých částí ČR na modelové území a zhodnotit vnější image území.

pohraniční stráží či zaniklými obcemi. Částečně se projevil také negativní obraz pohraničí v souvislosti se stánkovým prodejem či nabídkou erotických služeb.

Empirické šetření ukazuje, že poloha v pohraničí i samotný pojem asociuje u obyvatel stále různé pocity, které vycházejí z historie i současnosti.

3.3.3 Identifikace s prostorem – hierarchická struktura

Člověk si vytváří přirozené vazby na regiony (oblasti či obecně území) na různých hierarchických úrovních. Cílem této kapitoly je proto srovnání míry identifikace obyvatel modelového území s různými hierarchickými úrovněmi prostoru, neboť charakter a hloubka sounáležitosti se mění s různými hierarchickými stupni prostoru..

Hierarchická struktura regionální identity byla analyzována jednak prostřednictvím otázek, ve kterých měli respondenti vybrat úroveň nejsilněji pocíťované sounáležitosti a poté měli dle předložené škály ohodnotit sounáležitost s vybranými hierarchickými úrovněmi prostoru, jednak také prostřednictvím nepřímých ukazatelů (pojmenováním regionu, vyjádřením zájmu o problémy regionu).

Již z toho, jak lidé svou oblast nazývají, lze vyvodit s jakým geografickým celkem se obyvatelé identifikují. Jméno regionu (ať už v politických či akademických debatách, nebo každodenních rozmluvách) je jedním ze základních symbolů území a hraje důležitou roli v procesu institucionalizace regionu (především ve fázích nabývání symbolického tvaru a zakotvení regionu v povědomí jeho obyvatel).

Strukturu odpovědí na otázku „*Jak nazýváte území (oblast), ve kterém žijete?*“ ukazuje tabulka č. 5, kde byly jednotlivé názvy kategorizovány dle úrovně, na kterou tento název odkazuje. K otázce se vyjádřilo celkem 354 respondentů a téměř 15 % uvedlo více možností, proto v tabulce neodpovídají jednotlivé podíly dopočtu do sta.

Respondenti ze zájmového území jednoznačně nejčastěji volili pojmenování vycházející z příslušnosti k fyzickogeografickému celku Šumavské subprovincie – nejčastěji ve formě obecného pojmenování „Šumava“ nebo „Podhůří Šumavy“ či „Pošumaví“, méně čteněji se objevilo spojení „Brána Šumavy“. Jiná pojmenování vycházejí z názvu centra zájmové oblasti města Sušice („Sušicko“ či přímo „Sušice“), méně pak z názvu krajského („Plzeňský kraj“) a okresního města Klatovy („Klatovsko“). Obyvatelé modelového území také pojmenovávali oblast dle polohy vůči světovým stranám („Západní Čechy“, „Jihozápadní Čechy“). Samostatnou kapitolu pak tvoří názvy,

kterými respondenti vyjadřovali jednak svůj osobní vztah k regionu („domov“, „domovina“, „rodiště“), jednak také expresivní, někdy poněkud pejorativní hodnocení oblasti („buranov“ aj.)

Tabulka 6: Hierarchická kategorizace odpovědí respondentů na otázku „Jak nazýváte území (oblast), ve které žijete?“

Lokální	Mikroregionální	Mezoregionální		FG	Jiné
Obec	Místní oblast	Okresní úroveň	Kraj, Západní Čechy		
15,8	3,1	1,7	4,2	87,0	5,4

Zdroj: vlastní šetření 2007

Graf 7: Struktura odpovědí respondentů na otázku: „Na prvním místě se cítím být obyvatelem ...“

Zdroj: vlastní šetření 2007

V otázce č. 18 měli respondenti vybrat pouze jednu možnost hierarchické úrovně, se kterou se nejvíce identifikují. Strukturu odpovědí ukazuje graf č. 8. Výsledky ukazují, že ve vědomí obyvatel modelového území výrazně dominuje národní identita, což koresponduje s výsledky dalších studií z jiných oblastí ČR (např. Standard Eurobarometr, Hazuková 2006, Štětinová 2006, Chromý, Janů 2003 aj.). Se značným odstupem se respondenti cítí být obyvateli obce, regionu, historické země a nakonec Evropy.

Zatímco odpovědi na otázky č. 7 a č. 18 reflektovaly pouze vztah obyvatel k regionálním úrovním, které jsou obyvatelům nejbližší, baterie otázek „Cítím se být především obyvatelem naší/našeho...“ (otázka č. 19) byla zaměřena na hodnocení míry vztahu obyvatel k vybraným hierarchickým úrovním prostoru. Jednotlivé úrovně byly

definovány obecně (kraj, „malý okres“), u vybraných úrovní byl v závorkách uveden příklad pro upřesnění významu.²⁶

Tabulka 7: Hierarchická struktura regionální identity – odpovědi na otázku „Cítím se být obyvatelem naší/našeho...“

	ANO	Spíše ANO	Neutrální vztah	Spíše NE	NE	Nevyplnilo
Kulturní oblast	8,3	14,5	34,0	15,5	20,5	7,3
Evropa	18,3	27,0	34,5	6,5	7,8	6,0
Okres	21,0	29,8	24,8	9,8	8,0	6,8
Hist.země	25,0	26,3	31,5	4,8	5,3	7,3
Kraje	27,3	28,3	27,3	6,8	4,0	6,5
ORP	36,5	29,8	18,5	5,5	4,0	5,8
ČR	71,0	20,8	3,8	1,0	0,8	2,8
Obec, vesnice	71,3	15,3	4,8	1,0	2,0	5,8

Zdroj: vlastní šetření 2007

Dle výsledků empirického šetření lze opět konstatovat, že nejsilnější je identifikace s národní a lokální úrovní.

Zajímavé je srovnání identifikace obyvatel s okresem Klatovy a obvodem ORP Sušice. Ačkoliv obvody ORP vznikly poměrně nedávno, z výsledků šetření vyplývá, že obyvatelům je bližší tzv. „malý okres“ Sušice než okres Klatovy, částečně to může být dáno lokální rivalitou těchto dvou sídel. Avšak i přesto je stále identifikace i s okresem Klatovy velice významná, což potvrzuje například i to, že více než polovina obyvatel vypověděla, že se zajímá o problémy okresu Klatovy (srovnání viz tabulka 15). Zároveň regionální deníky distribuované v modelové oblasti velmi často názvem odkazují na okresní členění a zabývají se děním celého okresu (Klatovský deník, Týdeník Klatovska).

Nejméně se obyvatelé identifikují s kulturní oblastí, což je dáno tím, že v modelovém území nevystupují žádné klasické kulturní oblasti.²⁷ Na severu modelového území (obce Rábí, Žichovice, Frymburk) se částečně projevuje vliv Prácheňské kulturní oblasti. V otázce č. 28 respondenti vyjadřovali respondenti totiž také vztah k pojmu Prácheňsko. Na základě subjektivních výpovědí respondentů lze Prácheňsko z pohledu respondentů modelového území hodnotit jako vnitrozemskou historickou oblast se stále živým folklorem a kulturní krajinou, kde se prolíná příroda s historickými památkami. Prostorově

²⁶ V případě kulturní oblasti nebyla uvedena jako příklad šumavská kulturní oblast, neboť by to mohlo být „návodné“ z důvodu silné identifikace s přírodní oblastí Šumavy, což by mohla deformovat možné odpovědi.

²⁷ Kulturní oblast Šumavy je spíše historickou oblastí, která prošla v průběhu 20. století radikálními změnami (viz kap. 3.8).

spojovali respondenti Prácheňsko s Horažďovicemi či Pískem. Často byla tato oblast spojována s vrchem Prácheň či Rádiem Prácheň. Velká část obyvatel na otázku nereagovala nebo odpověděla neví, což ukazuje na velmi nízké povědomí obyvatel modelového území o této historicko-kulturní oblasti.

Významným atributem regionální identity v pohraničí je snaha vytvářet transnacionální identitu prostřednictvím přeshraniční spolupráce – lze tedy uvažovat i o potencionální identifikaci s euroregiony. Euroregion je formální, institucionalizovaný nástroj přeshraniční spolupráce s přesně vymezeným prostorovým tvarem a strukturou institucí, Otázkou je však, nakolik jsou euroregiony zakotveny ve vědomí obyvatel. Povědomí o euroregionu by mohla naznačit znalost názvu euroregionu, ve kterém se modelové území.²⁸

Nejbližší euroregion dokázala pojmenovat pětina obyvatel, tudíž lze souhlasit se Zichem (2003b), že pojem euroregion je pro většinu obyvatel zatím pojmem poměrně abstraktním, a proto nelze hovořit o identifikaci obyvatel s těmito územními celky.

3.3.4 Symboly regionu

Důležitou součástí procesu institucionalizace je také formování symboliky regionu.

Nejčastěji obyvatelé uváděli symboly vycházející z přírodních složek území, konkrétně nejčastěji v obecném pojmenování „příroda“, symbolem je také Šumava ve smyslu pohoří i institucionální podoby Národního parku. Nejčteněji uváděným symbolem je „les“ či „strom“ („smrk“). Symbolický význam má pro obyvatele také voda (především „zlatonosná řeka Otava“, „Vydra“) či „slatě“. Právě symbol zlatonosné Otavy a lesnaté Šumavy se stal i součástí znaku Plzeňského kraje.

Symboly se také pro obyvatele často stávají přirozené dominanty krajiny – významné vrcholy, v případě zájmového území je to především Svatobor s rozhlednou na vrcholu, či vrch Anděla Strážného s kaplí na vrcholu, avšak objevily se i další lokální vrcholy (Sedlo, Borek, Poledník, Hořice, Luzný aj.)

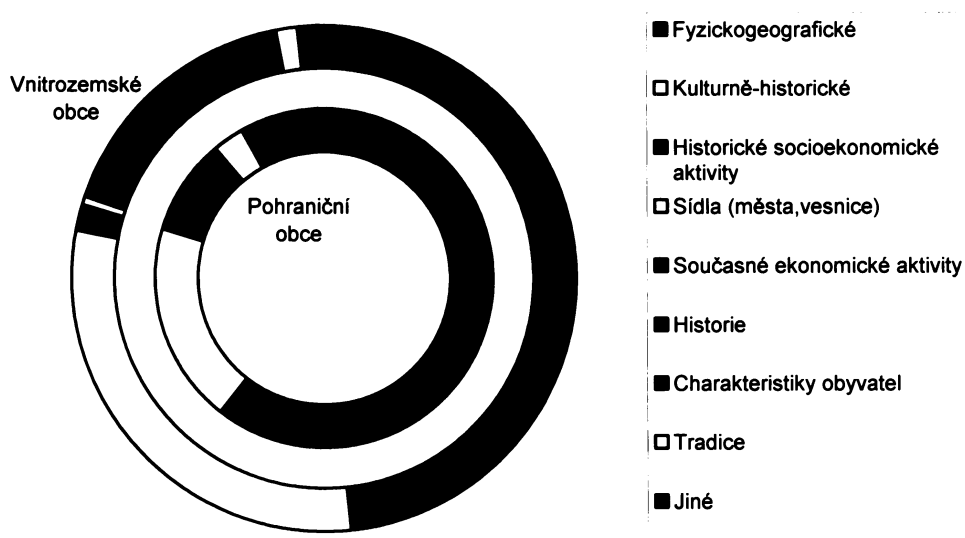
Respondenti také velmi často uváděli jako symboly architektonické a historické památky v okolí – především hrady Rabí, Kašperk a Velhartice, sakrální památky (kostel Petrovice, Žihobce, Bukovník, Mouřenec aj.) a objekty na sušickém náměstí (Hotel Fialka, radnice aj.)

²⁸ Bylo by vhodné použít tuto otázku jako otázku filtrační a následně pro respondenty s kladným vyjádřením zařadit otázky o vymezení euroregionu a sounáležitosti s ním, to však z kapacitních důvodů nebylo v dotazníku možné.

Symbolem se mohou stát i tradiční odvětví průmyslu či historické způsoby obživy. Výrazným symbolem regionu je dle respondentů sirkařská tradice a sirky či těžba a rýžování zlata, k němuž se váže historie řady sídel v modelovém území, dále také sklářství či plavení dřeva.

Z grafu č. 8 vyplývá mírná odlišnost struktury symbolů mezi souborem pohraničních a vnitrozemských obcí. V pohraničí lze sledovat vyšší identifikaci s přírodními symboly než ve vnitrozemských obcích. Ve vnitrozemí vycházejí symboly často ze současné socioekonomické aktivity (firmy Solo sirkárna, Pap, Spak, rozvoj cestovního ruchu), v pohraničí pramení symboly spíše z historických aktivit (rýžování a těžba zlata, sklářství, plavení dřeva apod.)

Graf 8: Srovnání struktury symbolů ve vnitrozemí a pohraničí²⁹

Zdroj: vlastní šetření 2007

3.3.5 Jedinečnost území jako zdroj regionální identity

Každé území se vyznačuje svébytným charakterem pramenícím z přírodních, ale také socioekonomických specifik, reflektujících jak historii, tak současný stav (Jeřábek 2005). Utváření kolektivní identity je často spojeno s uvědoměním si odlišnosti, jedinečnost svého

²⁹ Zde je nezbytné upozornit, že graf č. 8 byl konstruován na základě subjektivních výpovědí respondentů v rámci otázky číslo 9, která byla otevřenou otázkou. Hodnocení variabilních subjektivních výpovědí což vyžaduje kategorizaci, které zkrusluje a zjednodušuje realitu.

území a jeho obyvatel, právě tyto atributy jedinečnosti, odlišnosti jsou silným impulsem pro utváření sounáležitosti s regionem.

Nejčastěji byly uváděny atributy přírodní jedinečnosti, většinou obecným pojmenováním „příroda“ (často se objevovaly přívlastky zachovalá, krásná, nedotčená, panenská, neporušená příroda). Několikrát se také objevilo spojení krásy a drsnosti šumavské krajiny. Dále se velmi často objevovaly výpovědi, které lze obecně shrnout pod termín krajinný ráz. Nejčastěji se objevovalo pojmenování kopcovitá, zalesněná krajina s četnými údolími řek. Dále pak členitost a rozmanitost krajiny, členitý reliéf, horský reliéf apod. Nezaměnitelnou zdejší krajinu činí dle obyvatel také zalesnění, nejen svou rozlohou, celistvostí, ale i kvalitou. Jedinečnost plynoucí z blízkosti NP Šumavy vnímá necelých 10 % respondentů. Někteří respondenti uvedly konkrétní unikátní přírodní či kulturně-historické památky (například slatě, ledovcová jezera, Povydří, řeka Otava, hrady Kašperk, Rabí aj.)

Řada respondentů vnímá jako jedinečnou již samotnou polohu regionu, nejčastěji ve smyslu „Brána Šumavy“, méně často pohraničí, blízkost Spolkové republiky Německo.

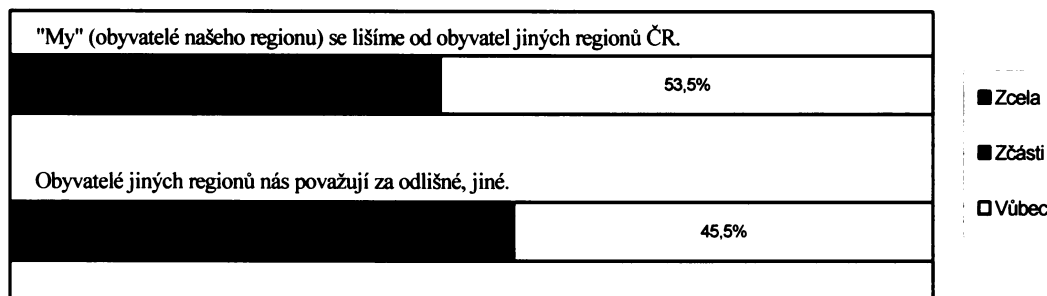
S mnohem menší četností se objevovala jedinečnost pramenící ze socioekonomických specifik – např. historie, nerostné bohatství, výroba zápalek, svérázní obyvatelé, povaha obyvatel, jazyk, nízká hustota osídlení. Objevily se však i prvky poměrně negativního image území v podobě nezaměstnanosti a výskytu sociálně patologických jevů (drogy, alkoholismus).

Při vytváření regionální identity hraje také významnou roli uvědomění si specifik nejen regionu, ale i jeho obyvatel a odlišnosti sociální skupiny uvnitř regionu od obyvatel jiných, „ostatních“ regionů. Význam místa si člověk utváří také na základě odlišnosti, cizosti jiných („the Others“) (Rose 1995; Eisenstadt, Giesen 1995; Kostecký, Nedomová 1996; Graham 2000). Prostorová blízkost a kontakt komunit rozdělených hranicemi umožňuje vzájemné porovnání, v případě pohraničních regionů srovnání obyvatel pohraničí a jiných regionů a zároveň dvou národů po obou stranách státní hranice. V tomto rozlišení a srovnání charakterů hrají důležitou roli tzv. stereotypy, tj. výpovědi hodnotící sociální skupinu, kam jedinec patří a ostatní sociální skupiny.

Vnímají skutečně obyvatelé zájmového území regionální rozdíly ve vztahu k obyvatelům jiných regionů? Jak ukazuje graf č. 9, názory obyvatel se různily. Jednoduché autostereotypy ve vztahu k vlastním obyvatelům odhaluje míra souhlasu obyvatel

s tvrzením „*My (obyvatelé našeho regionu) se lišíme od obyvatel ostatních regionů ČR.*“ a projektovaný autostereotyp o vlastních obyvatelích ukazuje míra souhlasu s tvrzením „*Obyvatelé jiných regionů nás považují za jiné*“ (viz graf č. 9).

Graf 9: Míra souhlasu s vybranými tvrzeními

Zdroj: vlastní šetření 2007

Respondenti byli požádáni, aby se pokusili pojmenovat některá lokální, regionální specifika a odlišnosti regionu a jeho obyvatel. Dle respondentů lze v oblasti sledovat drobný dialekt (odlišná výslovnost, přízvuk či specifické výrazy), dále způsob života (klidnější způsob života), ale také například absenci kolektivních kulturních tradic, soudržnosti a pospolitosti občanů.

Zájmová oblast leží v blízkosti státní hranice, tj. v oblasti, kde se střetávají různé národy a odlišné kulturní vzorce. Historický, sociální, kulturní i ekonomický distanc mezi Čechy a Němci může být zdrojem národních stereotypů. Hranice nejen odděluje komunity na obou stranách, ale pomáhá vymezit i identitu těchto komunit. V případě česko-bavorské hranice rozlišuje hranice na českou a německou komunitu, tedy ve smyslu „my“ a „oni“ (Zich 2003b). Právě na tyto aspekty utváření národních stereotypů byly zaměřena 23. otázka v dotazníku, kdy respondenti projevovali míru souhlasu s určitými tvrzeními. Názory vyjadřovali ve škále souhlasím zcela, souhlasím částečně, nesouhlasím vůbec. Absolutní frekvence odpovědí byla násobena příslušným koeficientem (souhlasím zcela – 1, souhlasím zčásti – 2, nesouhlasím vůbec –3) a následně byla spočtena průměrná odpověď k jednotlivým tvrzením. Konečné hodnoty míry souhlasu jsou uvedeny v závorkách v následujícím přehledu tvrzení:

- 1) *Sousedství s ekonomicky silným Německem přináší regionu hlavně pozitiva. (2,0)*
- 2) *Německá kultura je naší velmi blízká. (2,5)*
- 3) *Německo má ze všech evropských států na nás největší vliv. (1,9)*

- 4) *Historické zkušenosti nás nutí k obezřetnosti ve vztahu k Němcům. (2,0)*
- 5) *Odsun českých Němců byl spravedlivý. (1,9).*
- 6) *Němci nás považují za „chudé sousedy“. (1,5)*
- 7) *Sousedství s ČR považují Němci jako výhodné. (1,7)*
- 8) *Němci se považují za kulturně blízké Čechům. (2,5)*

Z výsledků plyne, že nejvýrazněji jsou vnímány kulturní odlišnosti mezi oběma národy – kulturní rozdíly jsou v myslích obyvatel poměrně silně zakotveny. Určitou distancí a zdrojem stereotypů mohou být stále také historické zkušenosti. Respondenti jsou si také vědomi velkého vlivu Německa nejen na ČR, ale také na region. Zároveň jsou poměrně silně zakotveny stereotypy pramenící z ekonomických rozdílů obou zemí, především projektovaný autostereotyp, že nás Němci nás považují za chudé sousedy či, že Němci považují sousedství s ČR jako výhodné, což často respondenti v pohraničních oblastech spojují s nákupní turistikou Němců.

V rámci modelového území nesouvisela míra souhlasu s určitými tvrzeními s polohou v pohraničí či vnitrozemí, ale spíše s věkem respondentů (viz tab. 7).

Tabulka 8: Míra souhlasu s vybranými tvrzeními podle věkových skupin

	Tvrzení							
	č. 1	č. 2	č. 3	č. 4	č. 5	č. 6	č. 7	č. 8
0-25 let	2,02	2,46	1,88	2,12	1,95	1,58	1,74	2,40
26-50 let	1,99	2,45	1,89	1,97	1,98	1,54	1,81	2,49
51 let a více	2,06	2,52	1,97	1,88	1,78	1,45	1,64	2,53

Zdroj: vlastní šetření 2007

Vliv národních aspektů územní identity na přeshraniční spolupráci analyzovala otázka číslo 24. Výsledky zobrazuje tabulka č. 9.

Tabulka 9: Hlavní překážky rozvoje přeshraniční spolupráce dle výsledků empirického šetření

	ANO	Spíše Ano	Neutrální	Spíše ne	NE
Jazyk	20,1	23,9	14,8	28,6	12,6
Povaha	20,9	36,9	22,4	13,8	6,0
Životní úroveň	26,9	34,7	20,1	14,3	4,0
Kupní síla	31,2	33,9	17,6	14,6	2,8
Historie	24,1	29,6	23,6	15,6	7,0
Dopravní spojení	14,1	24,9	28,4	22,6	10,1
Informace	17,3	27,1	28,9	16,1	10,6

Zdroj: vlastní šetření 2007

Výsledky empirického šetření ukazují, že respondenti vnímali jako hlavní zdroj bariér přeshraniční spolupráce ekonomickou asymetrii mezi oběma zeměmi, méně výrazněji pak historické události či rozdílné národní povahy. Menšími překážkami se ukazují také být pro obyvatele modelového území jazyk, dopravní spojení či nedostatek informací.

Při statistickém hodnocení rozdílu závislosti polohy (pohraniční, vnitrozemská) a vlivu zmíněných okolností na přeshraniční spolupráci bylo zjištěno, že na poloze (pohraničí vs. vnitrozemí) závisel pouze faktor dopravní spojení. Přestože se jedná o poměrně slabou závislost (hodnota Cramerova kontingenčního koeficientu činila 0,1656), ukazuje se, že respondenti z pohraničí vnímají jako větší problém absenci přímého spojení do Německa, což je způsobeno existencí NP Šumava, který zabraňuje možnost vzniku významnějšího spojení s Německem.

3.3.6 Indikace regionální sounáležitosti prostřednictvím nepřímých ukazatelů

Každý jedinec se identifikuje s určitou oblastí, kterou považuje za „svoji“, váží se k ní jeho biografické zkušenosti, má k ní vztah, cítí se tam doma a také tam realizuje, jak pracovní, tak volnočasové aktivity.

Míru sepeřít s konkrétním územím lze tedy vyjádřit rovněž prostřednictvím některých nepřímých indikátorů. – např. hrdost na určité atributy regionu, míra potencionální emigrace, hlavní pouta k území, zájem o dění v regionu či prostorové chování obyvatel (dojíždka za službami, kulturou apod.). Jednotlivým indikátorům budou věnovány následující subkapitoly.

3.3.6.1 Pocit hrdosti jako základ lokální identity

Jak uvádí Breakwell (cit. v Chromý 2003b, s. 167), jedním ze způsobů, jakým lidé využívají místa k vytvoření vlastní identity je tzv. princip „sebeúcty“ (*self esteem*), tedy pocity hrdosti na místo, kde žijeme. Na míru regionální identity lze také usuzovat z hrdosti obyvatel na klíčové regionální atributy (příroda, historie, osobnosti, ekonomický status apod.).

Podrobnější diskuze vztahu obyvatel k jednotlivým složkám území bude organizována tématicky dle kategorií v dotazníku.

Čisté životní prostředí Nejčastěji respondenti oceňovali kvalitu ovzduší (s výjimkou některých respondentů především z okolí Sušice, kde jsou negativně vnímány zimní

inverzní stavy) a dále kvalitu zdejších lesů. Obyvatelé rovněž velmi pozitivně vnímají absenci ekologických zátěží (především průmyslu, těžebních aktivit či skládek). Místní lidé jsou hrdí také na čistotu zdejších řek a potoků (konkrétně nejčastěji řeky Otavy). Hrdost pociťovali respondenti jsou také na některé konkrétní projekty (obecní výtopna na biomasu v Hartmanicích či Kašperských Horách). Citlivě obyvatelé vnímají pozitivní změny ve využívání krajiny (proměna zemědělství po r. 1989 a rozvoj ekozemědělství).

Pocit hrdosti na *krásy zdejší přírody* je jedním z klíčových faktorů formujících regionální citění obyvatel. Respondenti uváděli nejčastěji konkrétně lesy, dále oblast Šumavy (ať už ve smyslu obecného pojmenování nebo národního parku). Hrdí jsou obyvatelé také na vodní složky krajiny, nejčastěji řeky a potoky (konkrétně především řeka Otava, Vydra či Křemelná), dále šumavská ledovcová jezera, slatě a méně často rybníky (např. v okolí Hrádku, Budětic či Nezamyslic). Krásu zdejší přírody také respondenti často spojovali s krajinnou scénérií kopcovité krajiny a s výhledy do krajiny.

Z *historie regionu* pociťovali obyvatelé nejčastěji hrdost na rýžování, popř. středověkou těžbu zlata, které měly vliv na založení některých dnešních obcí. Avšak hrdost pociťovali obyvatelé i nad dalšími historickými způsoby obživy a využívání místních zdrojů (dřevařství spojené s plavením dřeva, sirkařství, sklářství). Historie regionu je obyvateli často vnímána prostřednictvím historických památek (především hrad Rabí spojovaný s Janem Žižkou a Kašperk spojovaný s Karlem IV). Hrdí jsou obyvatelé také na historický královský statut města Sušice či na středověké kořeny dané obce (Hartmanice, Soběšice, Domoraz). Pocity pýchy pramení také z historicky významné polohy regionu na obchodních stezkách (Zlatá stezka, Vintířova stezka), dále také například z keltské minulosti a z pozůstatků keltského osídlení.

Mezi *osobnostmi, které region dal světu* jednoznačně v odpovědích respondentů dominuje spisovatel Karel Klostermann, jehož četné prózy jsou dějem situovány do regionu. Další početnou skupinu tvoří hudebníci – zde se projeví generální rozdíly, kdy starší respondenti uváděli skladatele K. Polatu, J. Kříčku či F. Stupku, a mladší respondenti D. Bártu či R. Holého. Dále respondenti často uváděli zakladatele sirkařské tradice v Sušici V. Scheinosta či některé osobnosti z dějin nedávných či ze současnosti (léčitel páter F. Ferda, M. Pokorný a další). Někteří respondenti uváděli také rodáky ze širšího okolí (F. Křížík narozený v Plánici, J. Dobrovský z Chudenic či Jan Hus z Husince). Zajímavé je také časté zařazení osobností, které se v regionu nenarodili, ale jejichž jména jsou spjata

s historickými památkami (Jan Žižka ve spojení s Rabím, Karel IV. ve spojení s Kašperkem, či J. Wericha a jeho pobyt ve Velharticích). Za zmínku jistě stojí také historické osobnosti, které se do povědomí obyvatel dostaly díky lidové slovesnosti a legendám (např. silák Sepp Rankelský, Kněžna Káča či Sv.Vintřít).

Architektura měst a obcí. Respondenti jsou pyšní především na historické památky – hrady (Rabí, Kašperk, Velhartice), zámky (Žihobce, Žichovice), kostely (Petrovice, Bukovník, Žihobce, Strašín, kaple Anděla Strážce, Zdouň a další) či městské domy (především na sušickém náměstí – lékárna, Muzeum Šumavy, Hotel Fialka). Avšak pyšní jsou respondenti i na drobnou krajinnou architekturu (křížky, kapličky) a na prvky lidové architektury. Ve vnitrozemské části regionu především na selská stavení a v pohraniční části regionu na tradiční šumavskou architekturu.

Zvyky a tradice. V rámci modelového území se projeví rozdíly mezi pohraničím a vnitrozemím, městem a vesnicemi. Na vesnici jsou tradičně udržovány některé slavnosti (masopust, májka, tradiční velikonoce, konopická aj.) Poměrně široce udržované jsou pouťové a posvícenské tradice. Z novodobějších tradice uváděli respondenti jednak Dny Sušice a také některé hudební festivaly (např. Šumava Rocks, koncerty pěveckého sboru Svatobor či zaniklý festival Sušické folkové léto). Specifickou místní tradicí je také historické dobývání hradu Rabí.

Vlastnosti zdejších lidí byly po současné ekonomické situaci nejhůře hodnocenou kategorií. Pokud respondenti pociťovali hrdost na vlastnosti zdejších obyvatel, tak to byly především skromnost, pracovitost, vstřícnost, houževnatost, ale také soužití s přírodou či hudebnost.

Z hlediska **sportovních aktivit** jsou respondenti pyšní především na možnosti cykloturistiky, pěší turistiky, vodní turistiky či hipoturistiky, dále kvalitní zázemí pro fotbal, hokej, tenis a atletiku. Respondenti jsou pyšní i na možnosti lyžování – blízkost běžeckých tras a lyžařských areálů (nové skiareály v Kašperských Horách a Hartmanicích). Respondenti uvedli i některé konkrétní, tradiční, sportovní akce (např. mezinárodní turnaj mládežnického fotbalu Otava Cup, cyklomaraton Král Šumavy či Ralley Šumava). V menších obcích bývají možnosti sportovních aktivit omezeny na hasičskou aktivitu (svazy dobrovolných hasičů) či fotbal.

Co se týká **ekonomické situací v regionu**, nebylo možné předpokládat, že s ní budou obyvatelé spokojeni. Zejména situace na pracovním trhu je vnímána jako problematická.

Pokud již někteří respondenti uvedli, že jsou se současnou ekonomickou situací spokojeni, jako důvody uváděli jednak potenciál cestovního ruchu, jednak spokojenost s upraveností veřejných prostranství obce a jednak, že některé oblasti jsou ekonomicky ještě slabší.

Tabulka 10: Pocit hrdosti na vybrané prvky regionu, srovnání pohraničí, vnitrozemí a města Sušice

	Pohraničí		Vnitrozemí		Sušice	
	ANO	NE	ANO	NE	ANO	NE
Čisté ŽP	86,9	13,1	75,9	24,1	67,4	32,6
Krása přírody	98,0	2,0	98,8	1,2	97,1	3,6
Historie	73,7	26,3	70,4	29,6	71,7	27,5
Osobnosti	52,5	47,5	48,8	51,2	56,5	43,5
Architektura	45,5	54,5	53,1	46,9	68,8	30,4
Zvyky	24,2	75,8	54,9	44,4	37,7	63,0
Vlastnosti lidí	19,2	80,8	20,4	79,6	23,2	75,4
Sport akt.	37,4	62,6	40,7	59,3	58,0	42,0
Ekonom.sit.	10,1	89,9	8,6	91,4	5,8	93,5
Kultura	13,1	86,9	21,6	78,4	29,7	70,3

Zdroj: vlastní šetření 2007

Závislost pocitu pýchy na místě bydliště respondenta byla ověřována pomocí χ^2 testu nezávislosti, kdy byla testována hypotéza o nezávislosti jednotlivých prvků regionální identity na místě bydliště respondenta (místa bydliště byla rozdělena do třech kategorií: vnitrozemí, pohraničí a Sušice³⁰) proti alternativní hypotéze, že tyto proměnné jsou závislé.

Tabulka 11: Hodnocení pocitů pýchy na vybrané atributy regionální identity v závislosti na místě bydliště respondenta

	Čisté ŽP	Krása přírody	Historie	Osobnost	Architekt.	Zvyky	Vlastnosti	Sport akt.	Ekonom.situace.	Kultura
G	11,893	1,930	0,361	1,798	14,887	25,717	0,748	12,734	1,545	9,220
Záv.	A	N	N	N	A	A	N	A	N	A
C_{Cr}	0,173	0,069	0,030	0,067	0,193	0,254	0,043	0,179	0,062	0,152
	$\chi_{20,05(2)}=5,991$									

Zdroj: vlastní výpočet dle výsledků vlastního šetření 2007

Pozn.: G – testové kritérium, vypočtené jako součet relativních čtvercových odchylek empiricky zjištěných četností a hypotetických (očekávaných) četností.

Záv. – závislost (A = ANO, N = NE)

$\chi_{20,05(2)}$ – 95 % kvantil χ^2 rozdělení o 2 stupních volnosti

C_{Cr} – Cramerův kontingenční koeficient

Z výpočtů vyplývá, že na místě bydliště respondenta slabě závisely pocity pýchy na zvyky, architekturu, sportovní aktivity, kulturní vyžití a čisté životní prostředí. Částečně se

³⁰ Lze předpokládat, že pocity pýchy na jednotlivé atributy budou odlišné v souboru odpovědí respondentů z obcí vnitrozemských, obcí pohraničních a z města Sušice. Kategorie města Sušice byla vyčleněna z důvodu, že lze předpokládat difference mezi městem a venkovem.

v rámci modelového území projevuje dichotomie mezi pohraničím a vnitrozemím (absence zvyků v pohraničí, čisté životní prostředí v pohraničí) a také rozdíly mezi venkovem a městem (venkov – více udržované zvyky, město – širší možnosti kulturního a sportovního využití, avšak snížená kvalita životního prostředí).

3.3.6.2 Stabilita (mobilita) obyvatelstva

Vztah k místu bydliště lze také analyzovat prostřednictvím dalších ukazatelů ryze kvantitativní povahy (viz kap. 3.5.4). Zde se zaměříme na výsledky terénního výzkumu. Empirické šetření mělo také ukázat podíl respondentů, kteří žijí v obci svého bydliště od narození, dále u obyvatelstva přistěhovalého byla zjišťováno zdrojová oblast (vzdálenostní rámec, ze kterého se obyvatelé přistěhovali).

Tabulka 12 Struktura respondentů dle místa narození a zdrojové oblasti přistěhování

		Pohraničí	Vnitrozemí
	Narození v místě trvalého bydliště	31	143
Přistěhovalí	Přistěhovalí celkem	68	149
	Z jiné obce malého okresu	13	37
	Z jiné obce okresu	18	48
	Z jiné obce současného kraje	11	18
	Z jiné obce současného kraje	3	4
	Z jiné oblasti ČR nebo zahraničí	23	35

Zdroj: vlastní šetření 2007

Pozn.: v tabulce absolutní četnosti, celkový počet odpovědí n=391

Vazby na žitou oblast částečně také odhaluje potencionální míra emigrace. Tento ukazatel může do jisté míry signalizovat spokojenost s životními podmínkami v konkrétní lokalitě. Obyvatelé byli vyzváni, aby pojmenovali hlavní problémy oblasti a zhodnotili, zda by se tyto problémy mohly stát důvodem přestěhování do jiné oblasti (viz tab. 13).³¹

Pro hodnocení závislosti potencionální míry emigrace na věku respondentů a na místě bydliště (pohraničí nebo vnitrozemí) byl opět použit χ^2 test o nezávislosti. Z tabulky č. 14 plyne, že lze na 5% hladině významnosti odmítnout hypotézu o nezávislosti míry potencionální emigrace na věku a přijmout hypotézu o nezávislosti míry možného přestěhování respondentů na místě bydliště.

³¹ Lze doplnit, že výzkum (Ježek, Dokoupil, Matušková, A 2005), který zjišťoval různá očekávání a stabilitu mladé generace obyvatel Sušice ve smyslu dalšího trvalého žití v regionu, ukázal, že 19 % dotazovaných by si rozhodně nevybralo město Sušici za místo svého trvalého bydliště. Zhruba polovina ze 191 dotazovaných o této variantě uvažuje. Výzkum ukazuje, že velká část mladých lidí uvažuje o životě mimo Sušici (preferovány byly okresy Klatovy, Plzeň – město a Praha) a značný podíl byl také těch kteří uvažují o možném životě v zahraničí.

Tabulka 13: Struktura odpovědí na otázku „Mohly by se problémy a nevýhod regionu stát důvodem k přestěhování do jiné oblasti“ (dle věku a místa bydliště respondenta)

	ANO	MOŽNÁ ANO	SPÍŠE NE	VŮBEC NE
Celkem	73	124	109	90
0-25	39	51	14	13
26-50	20	64	58	25
51 a více	14	9	37	52
Pohraničí	26	31	17	19
Vnitrozemí	47	91	89	67

Zdroj: vlastní šetření 2007

Pozn.: v tabulce absolutní četnosti odpovědí., celkový počet odpovědí = 396

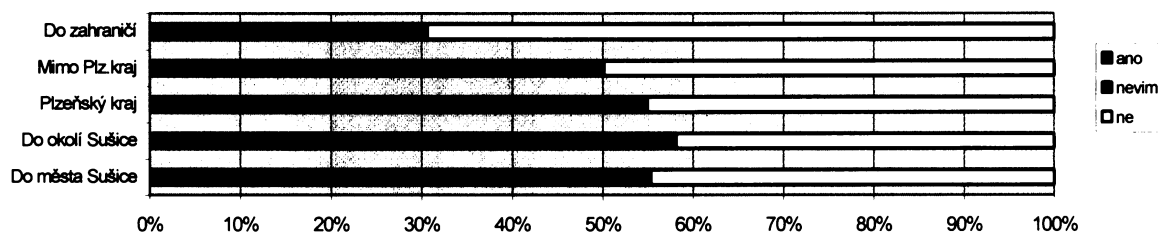
Tabulka 14: Test χ^2 o nezávislosti míry potencionální emigrace na místě bydliště, resp. věku respondentů

	$\chi^2_{20,05(3)}$	G	Závislost		$\chi^2_{20,05(6)}$	G	Závislost
Poloha	7,81	7,31	N	Věk	12,59	106,88	A

Zdroj: vlastní výpočet dle výsledků ankétárního šetření 2007

Navazující otázka měla odhalit migrační preference obyvatel. Výsledky této otázky je třeba brát spíše orientačně, neboť tato otázka byla otázkou spekulativní, která vytvářela hypotetickou situaci (tj. situaci, kdy by se respondent musel stěhovat). Obyvatelé nejvýrazněji preferovali pro případné stěhování obce v okolí Sušice, nejméně připouštěli možnost stěhování do zahraničí. Obce v rámci Plzeňského kraje byly hodnoceny prakticky stejně jako jiné obce mimo Plzeňský kraj (viz graf č. 10)

Graf 10: Struktura odpovědí na otázku „Za předpokladu nutnosti stěhování bych byl/byla ochoten/na se přestěhovat...“

Zdroj: vlastní šetření 2007

Cílem otázky č. 17 bylo zjistit, co obyvatele nejvíce poutá k danému území. Výpovědi respondentů ukazuje tabulka č.15.

Nejčastěji to jsou již vytvořené osobní sítě s příbuznými a známými, zvyk a kvalita životního prostředí. Pět procent respondentů také využilo možnost doplnění dalších

skutečností, které je poutají k území, jednalo se například o klidný styl života, krásu krajiny, možnosti sportovního vyžití, majetek či vysoký věk.

Tabulka 15: Hlavní pouta respondentů k území

	Ano	Zčásti	Ne	Vyplnilo položku
Rodina	287	80	24	391
Zvyk	262	103	27	392
Životní prostředí	232	134	26	392
Známí	225	135	32	392
Dobré bydlení	191	144	57	392
Tradice	95	140	155	390
Zaměstnání	59	122	199	380
Odpovědnost za území	31	128	232	391

Zdroj: vlastní šetření 2007

Různé formy mobility obyvatel (vyjíždka za prací, vzděláním, službami či kulturním vyžitím) mohou signalizovat spokojenost s životem v regionu a možnosti pracovní či jiné realizace v konkrétní lokalitě či regionu. Centra si postupně vytváří obslužnou funkci pro svoje širší okolí (zázemí). Dojíždka za základními druhy služeb či kulturním vyžitím do jiných center či regionů může indikovat nižší obslužnou autonomii regionu či konkrétní lokality a slabší postavení střediska v hierarchii center.

Tabulka 16: Intenzita vlivu vybraných středisek dle výsledků empirického šetření

	Nákupy	Kultura	Centrum	Σ
Sušice	1068	889	240	2197
Plzeň	340	142	1	483
Praha	138	208	0	346
Klatovy	159	93	10	262
Strakonice	130	31	8	169
Kašperské Hory	2	119	18	139
Horažďovice	12	69	3	84
České Budějovice	36	19	0	55
Žihobce	0	32	11	43
Rabí	0	32	1	33
Hartmanice	0	12	5	17
Kolinec	0	12	4	16
Písek	8	3	1	12
Žichovice	0	7	1	8

Zdroj: vlastní šetření, 2007

Pozn.: Nákupy, Kultura – součet vážených absolutních četností respondentů, dojíždějících do příslušného centra za nákupy či kulturním vyžitím. Absolutní četnosti byly váženy příslušným pořadím preference dojížděkového spádu za většími nákupy či kulturním vyžitím.

Centrum – absolutní četnost preferovaného centra identifikační oblasti (Otázka č. 30 v příloženém dotazníku – příloha 1)

Σ – součet bodů v jednotlivých řádcích

Subjektivní význam jednotlivých obslužných středisek v rámci širšího okolí města Sušice ukazuje tabulka č. 12, která vychází z výsledků empirického šetření. Respondenti měli možnost v otevřených otázkách vypsát preferovaná místa větších nákupů a realizace kulturního vyžití. V případě, že respondent uvedl více možností, byla preferovaná místa vážena na základě pořadí, ve kterém je respondent uvedl (první v pořadí čtyřnásobná váha, druhý pořadí trojnásobná váha atd.).

V rámci výsledného výběrového souboru dojížděla naprostá většina respondentů za nákupy i za kulturním vyžitím do Sušice. Ukazuje se, že Sušice je svojí nabídkou služeb poměrně autonomní a váže na sebe poměrně silně většinu obcí ze svého zázemí. Kašperské Hory mají částečně význam lokálního kulturního střediska.

Výsledky empirického šetření také potvrzují značný vliv Plzně, kam dojíždí za „většími“ nákupy velká část obyvatel modelového území. Vliv Plzně částečně ukazuje, že díky rozvoji dopravy se poptávka po službách a zboží nerealizuje výhradně v okolí bydliště a dojížděnou do vzdálenějších, vybavenějších středisek tak dochází k přeskokování menších center na nižších hierarchických úrovních. Projevuje se také síla vlivu hlavního města Prahy (zde dominuje dojížděka především za kulturním vyžitím), méně pak vliv Klatov, Strakonice či Horažďovic. Pět respondentů uvedlo, že jezdí nakupovat do Německa.

3.3.6.3 Současná situace a perspektiva rozvoje v subjektivním vnímání

Dle principů teritoriálního marketingu je v procesu mikroregionálního rozvoje důležité zapojení občanské veřejnosti a místních subjektů do rozhodovacího procesu v regionu. Vytváření a pozdější implementaci mechanismů pro aktivní spoluúčast veřejnosti na rozhodování by měla předcházet analýza problémů, potřeb, cílů a zájmů komunity v regionu. Zároveň (ne)zájem obyvatel o dění v regionu a problémy regionu také vypovídá o míře sepětí obyvatel s územím, kde žijí. Rámcově tuto problematiku řeší otázky č. 12 – 14, ve kterých byli respondenti vyzváni k pojmenování hlavních problémů oblasti a také aktivit, které vnímají jako klíčové pro rozvoj oblasti.

Tabulka 17: Zájem obyvatel o dění a problémy regionů různých hierarchických úrovních

	Zajímáte se o problémy...?					
	republiky	kraje	sousedního kraje	okresu	malého okresu	města/vesnice
ANO	82,3	61,0	29,0	62,5	64,0	92,3
NE	17,8	39,0	71,0	37,5	36,0	7,8

Zdroj: vlastní šetření 2007

Největší zájem projevují obyvatelé o dění a problémy místa bydliště a celé republiky, což opět koresponduje s hierarchickou strukturou identity uvedenou v kapitole 3.3.3.

V navazující otázce se měli respondenti pokusit pojmenovat hlavní nevýhody a problémy „svého regionu“. Nejzávažněji vnímají obyvatelé situaci na pracovním trhu. Nedostatek pracovních míst, nezaměstnanost, absence vhodného uplatnění či nedostatečné platové ohodnocení jsou dle výsledků empirického šetření majoritními problémy regionu a jeho obyvatel. Nedostatek pracovních příležitostí je pak častým důvodem odchodu z regionu. Jako možná rizika pro region vnímali respondenti emigraci mladých do větších měst a stárnutí populace.

Druhou významnou oblastí, se kterou byli respondenti nespokojeni je sektor veřejných služeb, především pak dopravní obslužnost. Nízká nabídka pracovních příležitostí, omezené možnosti kulturního vyžití a snižující se obslužná funkce řady obcí nutí obyvatele k dojížděcí za prací, službami, zdravotní péčí apod. Respondenti měli výhrady jednak k množství spojů veřejné dopravy a jednak ke stavu komunikací v regionu.

V menší míře se objevily i další problémy či rizika regionu. Jmenujme například nedostatek schopného lidského potenciálu, ekologie v době topné sezóny, vyšší ceny v regionu, riziko povodní či nespokojenost se státní správou či správou Národního parku Šumava.

V další otázce měli respondenti pojmenovat aktivity důležité pro rozvoj regionu. Nejčastěji zmiňovanou strategií rozvoje je dle obyvatel modelového území orientace na cestovní ruch a zároveň z výpovědí respondentů vyplývá potřeba koordinace a propojenosti koncepce rozvoje cestovního ruchu s ochranou přírody a krajiny a také regulace masovosti cestovního ruchu.

Důležité je podle respondentů také vyřešení nepříznivé situace na trhu práce vytvářením nových pracovních míst, podporou podnikání, především pak drobným podnikatelů a navázáním na tradice regionální průmyslové výroby (zpracování dřeva). Také rozvoj a zkvalitnění služeb nejen pro cestovní ruch by mohl částečně napomoci rozvoji regionu. V oblasti venkova je pak dle výsledků empirického šetření důležitá podpora zemědělství, rozvoj ekozemědělství a agroturistiky.

Dále je pro respondenty důležité zkvalitnění infrastruktury a rozšíření možností kulturního vyžití. Využití možností přeshraniční spolupráce a čerpaní financí z Evropských fondů vnímají respondenti jako dosud nedostatečně využitý potenciál pro rozvoj území.

4 Možnosti aplikace konceptu regionální identity

4.1 Regionální identita jako nástroj regionálního plánování

Region jeho fyzické i sociální prostředí uspokojuje přirozenou touhu a potřebu člověka zakotvenosti (patřit někam), zároveň region naplňuje potřebu po seberealizaci a sebehodnocení a také po uznání ostatními prostřednictvím tradic a systému hodnot kulturně děděných (Raagmaa 1998). Regionální identita je potom mentální reflexe fyzického a sociálního prostředí regionu v lidské mysli a paměti a lze ji chápat také jako výsledek přirozené potřeby člověka po naplnění svých potřeb.

Regionální autority by se proto měly snažit vytvářet nejen dobré podmínky pro spokojený život obyvatel v regionu, ale i příznivé klima pro seberealizaci obyvatel (např. příznivé prostředí pro podnikání, pro zapojení široké veřejnosti v rozvoji území, pro odpočinek a rekreaci apod.). „Právě regionální identita se může stát významnou administrativní strategií, která by mohla napomoci mobilizaci lokálních sil v regionálním rozvoji.“ (Gisevius cit. v Raagmaa 1998, s. 12). A naopak možnost občanské participace na lokálním rozvoji zvyšuje pocit sounáležitosti s územím.

Regionální identita se velmi často opírá o lokální kulturní, fyzickogeografická, historická, socioekonomická specifika a svérázné prvky daného regionu. Tyto prvky regionální identity jsou zakotveny jednak v regionálním vědomí obyvatel, jednak vytvářejí identitu (image) regionu.

Teritoriální (regionální a městský) marketing má za cíl profilovat město (region) vůči jiným, tzn. poukázat na specifika „produktu“ (tzn. regionu, města), tato specifika posilovat a prezentovat jako konkurenční výhodu (Rumpel 2001). Elementy svéráznosti mohou být tedy nápomocné při aktivaci rozvoje z vnitřních i vnějších zdrojů. To znamená, že mohou napomoci aktivizaci lokálních subjektů k využití endogenního potenciálu území. Svébytnost dodává území atraktivitu a může tak přilákat řadu dalších lidí a potencionálních investorů (Spilling cit. v Raagmaa 1998, s. 14). Jak uvádí Bartoš, Kušová, Těšitel (1998), jednou ze zásad trvale udržitelného rozvoje (a to nejen marginálních území), by mělo být využití vnitřních zdrojů. Pro dosažení takového rozvoje je zapotřebí vytvářet nástroje pro

úspěšnou participací regionálních zájmových skupin v rozhodovacím procesu³² a soustředění rozvojových aktivit na využití vnitřního potenciálu území.

Vnitřní účast jedince na rozvoji území a možnost realizace jeho cílů v rámci území je mocným stimulem pro územní identitu a územní identita v podobě aktivního vztahu k území podporuje rozvoj území. Z toho plyne, že regionální identita může mít velký vliv na rozvoj území, účast obyvatel na rozvoji, aktivitu a konání obyvatel v daném území. Existuje také vztah opačný, ve smyslu vlivu aktivity obyvatel na regionální identitu. Jak upozorňuje Zástěra (2001), socio-ekonomické aktivity velké části obyvatel se mohou stát prostředkem k identifikaci (specifické i tradiční způsoby obživy, podnikání, tradice průmyslových odvětví apod.).

Regionální identita ve smyslu image regionu (tj. vnímání prostředí a představy o různých lokalitách, regionech) může mít vliv na rozhodování potencionálních investorů. Právě percepce prostředí a představy o prostředí ovlivňují lokalizační preference investorů (blíže viz Spilková 2006).

Participace veřejnosti na rozvoji území se stala významným elementem regionálního plánování během posledních 20 let, neboť neustále rostoucí vzdělanost lidí a rostoucí dostupnost informací limitovala tradiční plánování shora dolů a dala prostor kolektivnímu jednání a komunikaci v regionálním plánování (Raagmaa 1998). Healey (cit. v Raagmaa 1998, s. 14) mluví o tzv. kolaboračním regionálním plánování, které zvyšuje tlak na komunikaci a důvěru mezi aktéry a jeho úspěch je závislý na spolupráci a otevřené komunikaci mezi všemi aktéry zapojení veřejnosti. Zapojení veřejnosti je rozhodující také pro koncept teritoriálního marketingu (Rumpel 2001). Participace veřejnosti a úspěch „otevřeného“ plánování ovlivňuje postoj autorit (především politickou ochotu ke spolupráci), ale také aktivita veřejnosti a informovanost lidí, je tedy nutný oboustranný zájem o spolupráci (Raagmaa 1998). Jak upozorňuje Rumpel (2001), vztah mezi představiteli veřejné správy a občany či podnikateli má v České republice spíše charakter dichotomie „my“ a „oni“.

Ochota podílet se na rozvoji regionu je přirozeně závislá také na pozici jedince v sociální hierarchii v dané komunitě, na jeho vzdělanosti a ekonomické situaci (Raagmaa 1998). Důležité je tedy nalezení klíčových a kompetentních osobností nejen mezi lokálními

³² O složení participujících aktérů v teritoriálním marketingu blíže viz Rumpel (2001)

autoritami, ale také mezi lokálními obyvateli a subjekty. Vencálek (1998) zdůrazňuje pro úspěšný rozvoj území zapojení široké, pestré škály nositelů kreativních sil v území.

Jednou z cílových skupin, které je třeba aktivizovat pro rozvoj regionu, jsou podnikatelé. Důležité je tedy vytvářet prostor nejen pro přilákání externích investorů, ale také podporovat endogenní podnikatelský potenciál.³³ I zde hraje roli regionální identita, a to především její sociální aspekt, neboť místní podnikatelé dobře znají místní podmínky a často mají silné vazby na místní komunitu díky dlouhodobému zapojení do místních sociálních sítí.

Důležitým elementem regionálního plánování by tedy měla být snaha budovat interní kapitál regionu využíváním lokálních zdrojů a místního endogenního potenciálu. Jedním z nástrojů, jak toho dosáhnout, je otevřený proces regionálního plánování, sdílení vizí budoucnosti a podpora regionální identity (Raagmaa 1998). To znamená nejen profilaci a posílení místní identity, ale také utváření externí image regionu.

4.2 Regionální identita v managementu cestovního ruchu

Současný turistický průmysl vytváří konkurenční prostředí, kdy se jednotlivé lokality profilují vůči jiným za cílem přilákat co nejvíce potencionálních zákazníků (turistů). Jakou roli hraje v tomto procesu regionální identita? Jednak cestovní ruch využívá atraktivitu (specifika) regionu, které lze chápat jako součást regionální identity, jednak vytváří identitu novou „šitou na míru“ pro zákazníka – cílovou skupinu návštěvníků. Turismus využívá a potvrzuje tradiční obrazy regionu, ale vytváří také nové významy a novou reprezentativní identitu regionu, tzv. destinační identitu, která vyzdvihuje a posiluje specifika regionu (ta specifika, která jsou na cestovním trhu žádaná).

Důležitou roli tedy hraje vytvoření vhodné destinační identity a její prezentace, a tím zajištění konkurenceschopnosti regionu na trhu cestovního ruchu. Pro vytvoření destinační identity je nejprve nutné analyzovat současnou situaci v regionu (především realizační předpoklady pro cestovní ruch) a identifikovat faktory rozvoje cestovního ruchu (nalézt vhodná specifika a atraktivitu regionu) a tyto poznatky konfrontovat s požadavky a potřebami návštěvníků. Výsledkem by mělo být vytvoření vhodné destinační identity a výběr vhodných aktivit pro vybrané cílové skupiny návštěvníků.

³³ Často například nedostatek pracovních příležitostí v regionu a neochota k dojížděcí práci či přestěhování může vést k založení vlastní živnosti a proto je nezbytná podpora těchto místních drobných živnostníků a podnikatelů ze strany regionu.

Následovat by mělo dotváření a posilování zvolené image a také její prezentace a propagace (sjednocení propagačního a informačního systému regionu, multimediální propagace regionu a další).

Důležitá je i volba vhodných regionálních symbolů, které by zohledňovaly unikátnost území a motivovaly potencionálního turistu k návštěvě území. Ploner (2005) hovoří o tzv. „ekonomii symbolů“, která produkuje velké množství různých symbolů a unikátností na různých hierarchických úrovních a vychází z poptávky moderního turismu po zajímavostech a unikátnostech odlišnostech nejen krajiny, ale i kulturního prostředí.

Jedinečnosti pramenící z přírodních a kulturních odlišností (krajina, zemědělství, specifické produkty, folklor, historie) lze úspěšně využít k rozvoji periferních území a k vytváření specifické identity těchto území. Periferní regiony díky alternativnosti vůči urbánním regionům a také díky mírné zaostalosti regionu skýtají prostor pro udržení významných prvků regionální identity (hmotné i nehmotné artefakty, které představují kulturní dědictví a element nostalgie). Ploner (2005) mluví o tzv. „estetizaci zaostalosti“, kterou lze úspěšně využít v propagaci regionu a turistickém managementu.³⁴

Rozvoj cestovního ruchu zpětně přináší rozšíření ekonomické základny regionu (multiplikační efekt, zaměstnání, podnikatelské možnosti), modernizaci infrastruktury, zlepšení v nabídce služeb (obchody, možnost využívat zařízení vybudovaná pro návštěvníky), rozšíření možností kulturního vyžití (pestřejší výběr zábavy) a celkové zlepšení image obce či regionu, což může mít zpětně vliv na regionální vědomí místních obyvatel a posilovat pouta k území (zaměstnání, občanská vybavenost atd.).

Avšak rozvoj cestovního ruchu má i svá úskalí, především masový rozvoj turismu může vést ke komercializaci spojené s devastací přírodních a kulturních hodnot, a tím ke ztrátě *genia loci* a narušení identity území (Bartoš, Kušová, Těšitel 1998).

Je důležité respektovat zásady trvale udržitelného rozvoje, tj. zachovat zdroje, které daný region dělají výjimečným a přitahují návštěvníky. Základní podmínkou je tedy zachování nejen přírody a krajiny, ale i charakteru sídel. Tyto aspekty by měly být brány v úvahu již při vytváření destinační identity a základní orientaci cestovního ruchu (tj.

³⁴ Ploner (2005) vše demonstruje na příkladu Národního parku Vysoké Taury. Autor zde ukazuje, jak je možné přírodní a kulturní dědictví regionu (včetně „symbiotického“ soužití místních obyvatel s okolním přírodním prostředím) využít k tvorbě regionální identity, kterou lze využít k prezentaci regionu. Přístupy z alpské oblasti by bylo možné aplikovat také na horské prostředí Šumavy.

vhodné struktury aktivit). Nezbytné je také stanovit únosné zatížení regionu a neustálý monitoring dopadů rozvoje cestovního ruchu.

4.3 Regionální identita ve vzdělávání

Z kontextu Tylerova principu tvorby kurikula (cit. v Pash 2005, s 45) vyplývá, že proces vzdělávání by měl reflektovat potřeby společnosti, potřeby jedince a vývoj vědeckého poznání. Ačkoliv společnost i regionální geografie prochází v posledních letech významnými změnami, současné geografické vzdělávání v České republice (na základním i středním stupni) tyto změny příliš nereflektuje, převládá tradiční obsah regionálně geografického studia v podobě faktografických a systematicky uspořádaných informací o světě. Právě téma regionální identity otevírá prostor nejen pro oživení tradičního pojetí regionálně geografického vzdělávání, ale také pro integraci přístupů a mezipředmětovou spolupráci (Chromý, Marada, Řezníčková 2004).

V souladu s Mezinárodní chartou geografického vzdělávání IGU (cit. v Kühlová 1999, s. 118-128) je regionální i národní identita stejně jako mezinárodní solidarita významným cílem regionálně geografického studia. Téma regionální identity nabízí široké možnosti aplikace do geografického vzdělávání, nejčastěji jako součást průřezového tématu místní region. Poznatky vztahující se k místnímu regionu mohou přispívat k vytváření pocitu sounáležitosti s určitým místem či územím, a tím do budoucna podněcovat zájem o území a odpovědnost za jeho budoucí vývoj.

Geografické hodnocení místního regionu v geografickém vzdělávání by mělo být orientováno na poznání kulturních hodnot minulosti i přítomnosti, na seznámení s obrazem regionu v umění, mělo by přinést povědomí o etnologických a dialektologických zvláštностech území apod. Zde se otevírá prostor pro autentické metody vzdělávání založené na zkoumání různorodých prvků regionální identity (paměť krajiny, dialektické prvky, místní geografické názvy, tradice, stavební a umělecké památky v krajině aj.) Aplikace regionální identity ve výuce zeměpisu místního regionu má významný formativní účinek v afektivní oblasti, tj. významně ovlivňuje a formuje postoje a hodnoty ve vztahu k životnímu prostoru.

Význam a potenciál tématu regionální identity pro školství si také uvědomili organizátoři projektu „*Výuka Šumavou aneb kompetenční výuka v praxi*“. Tento regionální projekt spojuje 12 škol (10 základních a 2 gymnázia) z okresů Klatovy, Prachatice a Český

Krumlov. „Pomocí projektového vzdělávání se tak otevírá žákům základních škol a studentům nižších tříd gymnázií prostor pro posílení vlastní identity v rodině, místě bydliště a posílení pocitu sounáležitosti s obcí, městem a regionem. Za odborné spolupráce pedagogů mohou tak objevit sociální a kognitivní dovednosti a propojit tradice rodiny s novým moderním způsobem života při zachování místních kulturních, společenských a krajinných hodnot“ (Sucháčová 2007, s. 6). Projekt je v současnosti v samém začátku (doba realizace projektu je od 6.1.2007 do 30.6.2008). Výstupem projektu by měla být jednak prezentace výsledků v podobě konferencí a výstav prací žáků, jednak bude vydána kniha, která by měla reflektovat výsledky celého projektu (Sucháčová 2007).

Závěr

Otázka polarizace prostoru se stala v posledních letech velmi aktuální. Samotný výzkum polarizace prostoru se soustředí především na vymezení periferních oblastí na různých hierarchických úrovních, pochopení podmíněnosti vzniku center a periferií a podchytení vývojových změn a dynamičnosti diferenciací prostoru.

Hlavním cílem této práce bylo proto nastínění vnímání subjektivní reality v periferním mikroregionu, a to na konkrétním příkladu obvodu obce s rozšířenou působností Sušice, jehož specifický charakter plyne jednak z polohových, jednak z historických souvislostí. Práce přináší náhled vnitřní percepce stavu regionu z pohledu aktérů uvnitř. Dále byl analyzován vliv polarizace prostoru na formování regionální identity a diskutován možný vliv regionální identity na vývoj marginality území.

Práce je rozdělena do čtyř samostatných kapitol. První kapitola se zabývá teoretickým rozborem konceptu regionální identity, ve druhé a třetí kapitole je zanalyzována regionální identita modelového území (ve druhé kapitole je modelové území popsáno a zhodnoceno především na základě „objektivních“ dat, ve třetí kapitole jsou vyhodnoceny výsledky vlastního anketárního šetření v modelovém území). V poslední kapitole jsou diskutovány hlavně možnosti využití konceptu regionální identity v praxi.

Hlavní část práce tvoří analýza subjektivní percepce stavu regionu z pohledu vlastních obyvatel (tj. subjektivní vnímání regionu aktéry, povědomí o možnostech a problémech regionu, hodnocení míry územní identity obyvatel).

Analýza subjektivního vnímání stavu regionu potvrzuje, že obyvatelé považují svůj region jako okrajový (periferní). S tím korespondují i nejčastěji zmiňované regionální problémy, které lze považovat za typické atributy periferních území, ať už se jedná o znaky periferie geometrické (vzdálenost oblasti od center, poloha mimo významné dopravní tahy), ekonomické (nedostatek financí, nízké mzdy, slabá kupní síla obyvatel), sociální (nezaměstnanost, nedostatek schopného lidského kapitálu, sociálně patologické jevy) kulturní (méně zakořeněné obyvatelstvo), nebo také periferie ekologické (řada obyvatel vnímá negativně polohu v blízkosti NP Šumava, který značně limituje možnosti rozvoje některých obcí).

Ačkoliv většina respondentů vnímá svůj region jako periferní, existují silná pouta respondentů k danému území. Silnými pouty jsou jednak kvalita zdejšího životního

prostředí, jednak vytvořené socioprostorové sítě s osobami příbuznými či blízkými. Obyvatelé se spíše identifikují se sociální komunitou ve svém nejbližším okolí, přičemž je patrná absence kolektivních významů a sounáležitosti s místní komunitou (nejslabší pocity hrdosti mají obyvatelé na vlastnosti zdejších lidí, ekonomickou situaci a zvyky). Lokální pospolitost byla nahrazena spíše individuální a rodinnou identitou. Ačkoliv se jedná o trend obecný, jsou tyto aspekty moderní společnosti výraznější a komplikovanější ve fragilním prostředí sociálních komunit v pohraničních oblastech.

Nejslaběji poutá respondenty k území odpovědnost za rozvoj území a zaměstnání. Otázkou tedy je, zda citová pouta k regionu a ke svému nejbližšímu okolí udrží obyvatele v oblasti, kde není dostatek pracovních příležitostí – velká část respondentů totiž vnímala současné problémy regionu jako možný důvod budoucího přestěhování.

Dle výsledků výzkumu lze konstatovat, že dichotomie pohraničí a vnitrozemí je v modelovém území v některých aspektech stále patrná. Regionální identita pohraničních obcí je jednoznačně založená na pocitu pýchy na čisté životní prostředí a krásu přírody, z čehož vychází i většina symbolů. Naopak lze v pohraničí pozorovat absenci zvyků a tradic ve srovnání s vnitrozemím. V některých vnitrozemských venkovských obcích (Strašín, Dražovice, Žihobce, Budějovice aj.) jsou stále udržovány některé staré folklorní zvyky, naopak ve městě Sušice je patrná spíše pýcha na tradice novější (Dny Sušice, Otava cup, kulturní akce Gymnázia v Sušici). Respondenti z města Sušice byli také více pyšní na architekturu a kulturně-historické památky města či možnosti kulturního vyžití. I tím lze v rámci modelového území potvrdit dichotomii mezi městským a venkovským prostorem..

Na základě výzkumu lze tedy potvrdit první úvodní hypotézu, neboť se v rámci modelového území potvrdily diference v regionální identitě jednak ve smyslu dichotomie mezi pohraniční a vnitrozemskou částí modelového území, jednak mezi centrem Sušice a venkovskými oblastmi.

Jednoznačně nejsilnějším pozitivním symbolem regionu je dle respondentů krása zdejší přírody. Vědomí kvality zdejšího přírodního prostředí koresponduje se subjektivními náhledy na perspektivu rozvoje regionu, tj. s výraznou orientací na cestovní ruch a rozvoj služeb pro turistiku. Zároveň by však dle obyvatel neměly být opomíjeny ochrana přírody a citlivé zachovávání atraktivit zdejší krajiny. Lze tedy potvrdit třetí úvodní hypotézu, a to že obyvatelé vnímají rozvoj cestovního ruchu jako klíčovou strategii regionálního rozvoje.

Cílem práce bylo také zhodnotit integritu a soudržnost obvodu ORP Sušice na bázi objektivních i subjektivních dat. Zde lze částečně potvrdit čtvrtou úvodní hypotézu, neboť analýza mentální reflexe regionu v myslích obyvatel koresponduje do značné míry s hodnocením integrity regionu dle objektivních charakteristik. Potvrdilo se, že některé obce (především Kolinec, Frymburk) vykazují nižší afinitu k Sušici, a tím jsou vazby na Sušici relativizovány. Je zajímavé, že tyto obce vykazující slabší vazby na Sušici byly respondenty mnohem méně zahrnovány do subjektivního vymezení identifikačních oblastí respondentů, tj. respondenti je nepovažují za součást svého regionu.

Avšak i přesto lze považovat obvod obce s rozšířenou působností Sušice za organický a homogenní celek s relativně uzavřenými regionálními procesy (tzn. především dojížděku za prací a základními druhy služeb). Byla prokázána funkční a vztahová autonomie obvodu ORP Sušice, ale také určitá homogenita v subjektivním vymezení a vnímání tohoto celku. Potvrzuje se vhodnost a organičnost vymezení obvodu obce s rozšířenou působností Sušice, neboť toto vymezení citlivě zohledňuje regionální diference.

Lze také konstatovat, že ačkoliv fungují správní obvody obcí s rozšířenou působností pouze čtyři roky, je v modelovém území identifikace s „malým okresem“ silnější než sounáležitost s okresem Klatovy, což lze vysvětlit mimo jiné tím, že touto poslední reformou byla obnovena funkce Sušice v teritoriální administrativě.

Při vlastním hodnocení hierarchické struktury regionální identity lze konstatovat, že získané výsledky se shodují s výsledky některých předchozích prací (Štětinová 2006, Hazuková 2006, Chromý, Janů 2003 aj.). Z výzkumu vyplývá, že stále dominantní je sounáležitost s Českou republikou (tedy národní identita), která je následována identitou lokální.

V současnosti se v regionálním plánování stále častěji uplatňují marketingové přístupy (Rumpel 2001) a objevují se vlivy tzv. komunitního plánování, jehož cílem je posilování sociální soudržnosti komunity. Strategie, cíle a priority lokální politiky se stále více přizpůsobují potřebám, názorům a požadavkům obyvatel a subjektů v daném území, ale kladou i důraz na lokální specifika a přistupují citlivě k lokálním kontrastům. Tuto práci lze proto chápat i jako možný obraz potřeb, problémů a názorů obyvatel modelového regionu, a mohla by posloužit jako zdroj informací pro regionální politiku.

Je nezbytné poukázat i na některé nedostatky této práce. Jednak jsou některá témata z kapacitních důvodů zmíněna jen okrajově, ačkoliv získaná data by umožňovala jejich

hlubší analýzu (jedná se například o národní aspekty regionální identity v modelovém území). Dále lze za nedostatečné považovat částečnou deformaci charakteristik výběrového souboru, které se vzhledem k postupu terénního šetření nebylo možné vyhnout, a proto nelze zjištěné výsledky přeceňovat či zobecňovat.

Diskutovat lze také nad metodikou hodnocení některých subjektivních výpovědí z anketárního šetření. Postup hodnocení vyžadoval kategorizace variabilních odpovědí, a tím zkresloval a zjednodušoval skutečnost (viz například struktura symbolů na str. 89). Za nepřesnou lze také považovat metodiku stanovení subjektivní intenzity vlivu jednotlivých středisek (viz tabulka č. 14), kdy byl význam středisek hodnocen na základě pořadí, ve kterém respondenti střediska uvedli, ačkoliv nebyli požádáni, aby tato střediska uváděli v preferenčním pořadí.

Závěrem lze doporučit využití dalších metod kvalitativního výzkumu (např. analýz biografických vyprávění, řízených rozhovorů), které by zvolenou problematiku vhodně doplnily a prohloubily. Tato práce přináší interní náhled na stav regionu z pohledu jeho obyvatel, tento pohled by bylo vhodné konfrontovat s pohledem externím (tj. s vnějším image regionu mezi obyvateli jiných oblastí České republiky). Pro další výzkum se jeví vhodné i srovnání zjištěných výsledků se sousedními regiony – nejen Prachaticka (Štětinová 2006), ale i Horažďovicka, které leží v oblasti výrazného střetu vlivu Sušice, Strakonice a Klatov.

Seznam literatury:

- ANDĚLOVÁ, M. (2002): Hodnocení přeshraniční spolupráce a perspektivy dalšího vývoje na příkladu Euroregionu Nisa. Magisterská práce. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PŘF UK, Praha, 117 s.
- ALHEIT, P. (2003): Biografická identita a mentalita. In: Zich, F. (ed.): Regionální identita obyvatel v pohraničí. Sborník příspěvků z konference „Evropská, národní nebo regionální identita?“. Sociologický ústav AV ČR, Praha, s. 111–131.
- BRABEC, J. (2002): Diferenciace periferních území Plzeňského kraje v letech 1991 a 2001. Magisterská práce. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PŘF UK, Praha, 95 s.
- BARTOŠ, M., KUŠOVÁ, D., TĚŠITEL, J. (1998): Cestovní ruch jako rozvojový faktor marginálních území (na příkladě Šumavy). *Životné prostredie*, 32, č. 5, s. 246–248.
- BOHUSLAV, D. (2004): Program Phare CBC - Společný fond malých projektů: implementace a regionální diferenciace v Česku. Diplomová práce. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PŘF UK, Praha, 85 s.
- CULLEN, T., B., PRETES, M. (1998): Perception of marginality in the United States and Canada. In: Jussila, H., Leimbürger, W., Majoral, R. (eds.): *Perception of marginality*, Aldershot, Brookfield USA, s. 183–195.
- ČÁP, J., MAREŠ, J. (2001): *Psychologie pro učitele*. Portál, Praha, 656 s.
- DANĚK, P. (2002): Strukturální a demografické předpoklady demokratické místní samosprávy v pohraničí ČR. Disertační práce. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PŘF UK, Praha, 212 s.
- DAWKINS, R. (1998): *Sobecký gen*, Mladá fronta, Praha, 319 s.
- DRABINOVÁ, D. (1999): Etnické stereotypy a studující mládež. In: Gracová, D. (ed.): *Školní výuka dějepisu a překonávání stereotypních obrazů sousedních národů*. Ostravská univerzita, Ostrava, s. 5–49.
- DOKOUPIL, J. (2004): Hranice a hraniční efekt. In: Jeřábek, M., Dokoupil, J., Havlíček, T. a kol.: *České pohraničí bariéra nebo prostor zprostředkování?* Academia, Praha, s. 47–58.
- DOKOUPIL, J. (2001): Specifika jednotlivých úseků pohraničí ČR. Česko-bavorský úsek. In: Jeřábek, M. (ed.): *Reflexe regionálního rozvoje pohraničí České republiky*. Sociologický ústav AV ČR, Ústí nad Labem, s. 12–14.
- DOKOUPIL, J., JEŘÁBEK, M. (2004): Hraniční regiony Evropské unie. In: Jeřábek, M., Dokoupil, J., Havlíček, T. a kol. *České pohraničí bariéra nebo prostor zprostředkování?* Academia, Praha, s. 163–177.
- DOKOUPIL, J., NOVOTNÁ, M. (2005): Hospodářský potenciál Plzeňského kraje. In: Dokoupil, J., Matušková, A. a kol.: *Rozvojový potenciál Plzeňského kraje*. Západočeská univerzita v Plzni, Plzeň, s. 144–177.
- DVOŘÁK, J. (2003): Jižní Čechy jako region. *Historická geografie*, 32, Historický ústav AV ČR, Praha, s. 135–183.
- EINSTADT S., N., GIESEN, B. (1995): Construction of collective identity. In: *Archives de Sociologie*, XXXVI, s. 72–84.

- FIALOVÁ, D. (2001): Druhé bydlení a jeho vztah k periferním oblastem. *Geografie – Sborník ČGS*, 106, č. 1, s. 36–47.
- FIALOVÁ, D., VÁGNER, J. (2005): Druhé bydlení v periferních oblastech. In: Novotná, M. (ed.): *Problémy periferních oblastí. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK, Praha*, s. 74–81.
- GIDDENS, A. (1991): *Modernity and self-identity: Self and society in the Late Modern Age*. Politty Press, Cambridge, 256 s.
- GRAHAM, B. (2000): The past in place: historical geographies of identity. In: Graham, B., Nash C.: *Modern Historical Geographies*. Pearson Education Limited, Harlow, s. 70–97.
- HENDL, P. (1997): *Úvod do kvalitativního studia*. Karolinum, Praha, 243 s.
- HAMPL, M. (1996): Hierarchie systému osídlení a administrativního členění České republiky. *Geografie – Sborník ČGS*, 101, č. 3, s. 201–211.
- HAMPL, M. (2005): Geografická organizace společnosti v České republice: transformační procesy a jejich obecný kontext. *Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK, Praha*, 147 s.
- HAMPL, M., GARDAVSKÝ, V., KÜHNL, K. (1987): *Regionální struktura a vývoj systému osídlení ČSR*. Univerzita Karlova, Praha, 255 s.
- HAVELKA, M. (2002): Historické a systematické předpoklady tematizace problémů mentality v sociologii. In: Havelka, M, Tuček, M., Černý, J., Česal, J., Hudlema, M.: *Skupinové mentality*. SP 02:12. Sociologický ústav AV ČR, Praha, s. 10–33.
- HAVLÍČEK, T. (2004): Teorie vymezení pohraničí. In: Jeřábek, M., Dokoupil, J., Havlíček, T. a kol.: *České pohraničí bariéra nebo prostor zprostředkování?* Academia, Praha, s. 59–64.
- HAVLÍČEK, T., MARADA, M. (2004): Územní diferenciacce v Česku. In: Jeřábek, M., Dokoupil, J., Havlíček, T. a kol.: *České pohraničí bariéra nebo prostor zprostředkování?* Academia, Praha, s. 103–115.
- HAVLÍČEK, T., MATUŠKOVÁ, A. (2002): Reflection of stability of population and of labour market through inhabitants in Czech borderland. *Acta Universitatis Carolinae, Geographica XXXVII*, s.123–137.
- HAVLÍČEK, T., CHROMÝ, P., MARADA, M. (2005): Vybrané teoreticko-metodologické aspekty a trendy geografického výzkumu periferních oblastí Česka. In: Novotná, M. (ed.): *Problémy periferních oblastí. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK, Praha*, s. 6–25.
- HAZUKOVÁ, P. (2006): Územní diferenciacce Jindřichohradecka z hlediska socio-kulturních aspektů. *Ročníková práce. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK Praha*, 36 s.
- HENDRYCH, T. (2003): *Atlas Euroregionu Nisa – prostředek k posílení územní identity*. http://www.kge.vslib.cz/soubory/projekty/atlas_ERN/pages/experti/textB_3.html
- HOUŽVIČKA, V. (1996): Sudetoněmecká otázka v názorech a postojích obyvatel českého pohraničí. *WP 96:2. Sociologický ústav AV ČR, Praha*. 38 s.
- HROCH, M. ed. (2003): *Pohledy na národ a nacionalismus. Čítanka textů*, Slon, Praha, 451 s.
- HUNTINGTON, S., P. (2001): *Střet civilizací: Boj kultur a proměna světového řádu*. Rybka Publishers, Praha, 448 s.
- CHROMÝ, P. (2003a): Vývoj krajiny a formování regionální identity území: příspěvek k enviromentálním dějinám na příkladu České Kanady. *Historická geografie*, 32, Historický ústav AV ČR, Praha, s. 115–134.

CHROMÝ, P. (2003b): Formování regionální identity: nezbytná součást geografických výzkumů. In: Jančák, V., Chromý, P., Marada, M. (eds.): Geografie na cestách poznání. Sborník příspěvků k šedesátinám Ivana Bičíka. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK, Praha, s. 163–178.

CHROMÝ, P. (2004): Historickogeografický pohled na české pohraničí. In: Jeřábek, M., Dokoupil, J., Havlíček, T. a kol.: České pohraničí bariéra nebo prostor zprostředkování? Academia, Praha, s. 33–45.

CHROMÝ, P., JANŮ, H. (2003): Regional identity, activation of territorial communities and the potential of the development of peripheral regions. Actae universitatis carolinae Geographica, 1, Univerzita Karlova v Praze, s. 105–117.

CHROMÝ, P., MARADA, M., ŘEZNÍČKOVÁ, D. (2004): Regionální identita průřezové téma vzdělávacích programů. Geografické rozhledy, 14, č. 2, s. 36–37.

JANČÁK, V. (2001): Příspěvek ke geografickému výzkumu periferních oblastí na mikroregionální úrovni. Geografie - Sborník ČGS, 106, č. 1, s. 26–35.

JEŘÁBEK, M. (2004): Reflexe regionálního rozvoje. In: Jeřábek, M., Dokoupil, J., Havlíček, T. a kol.: České pohraničí bariéra nebo prostor zprostředkování? Academia, Praha, s. 123–137.

JEŘÁBEK, M. (2005): Subjektivní vnímání území mezi Kozákovem a Troskami. In: Novotná, M. (ed.): Problémy periferních oblastí. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK, Praha, s. 161–197

JIRÁSEK, D. (2005): Geografie místního regionu v základním vzdělávání na příkladu Chrudimska. Diplomová práce. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK, Praha, 123 s.

JEŽEK, J., DOKOUPIL, J., MATUŠKOVÁ, A. (2005): Strategie rozvoje města Sušice. Středisko pro výzkum regionálního rozvoje Fakulta ekonomická Západočeské univerzity v Plzni, Plzeň, 34 s.

KASTNER, Q. (1999): Osídlování českého pohraničí od května 1945 (na příkladu vybraných obcí Litoměřicka), Díl I. Praha, Sociologický ústav AV ČR, Praha, 55 s.

KNEAFSEY, M. (2000): Tourism ,Place identities and Social Relations in the European Rural Periphery. European Urban a Regional Studies, 7, č. 1, s. 35–50.

KNIGHT, D., B. (1982): Identity and Territory: Gerographical perspectives on Nationalism and Regionalism. Annals of the association of American Geographers, 72, č. 4, s. 514–531.

KNOX, L., P., MARSTON, A., S. (1998): Places and regions in global context: Human Geography. Upper Saddle River, New Jersey, Prentice Hall, 526 s.

KOPP, J. (2005a): Polarizace vývoje krajiny na periferii Plzeňské aglomerace. In: Novotná, M. (ed.): Problémy periferních oblastí. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK, Praha, s. 92–100.

KOPP, J. (2005b): Hydrologická hodnocení ve vztahu k regionálnímu rozvoji. In: Dokoupil, J., Matoušková, A. a kol.: Rozvojový potenciál Plzeňského kraje, Západočeská univerzita v Plzni, Plzeň, s. 57–78.

KOVÁČOVÁ, M. (2003): Identifikácia s priestorom u mobilných akademikov v nemecko-polsko-českom pohraničí. In: Zich, F. (ed.): Regionální identita obyvatel v pohraničí. Sborník příspěvků z konference „Evropská, národní nebo regionální identita?“. Sociologický ústav AV ČR, Praha, s. 93–111 .

KULDOVÁ, S. (2005): Příspěvek ke kulturněgeografickému výzkumu: Možnosti hodnocení kulturních aspektů pomocí statistických metod. Geografie – Sborník ČGS, 110, č. 4, s. 300–314.

- KULDOVÁ, S. (2006): Vliv historické česko-německé jazykové hranice na geografickou organizaci české společnosti. Diplomová práce. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK, Praha, 108 s.
- KUČERA, Z. (2006): Zanikání sídel v pohraničí po roce 1945. Diplomová práce. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK, Praha, 115 s.
- KÚHNLOVÁ, H. (1999): Kapitoly z didaktiky geografie, Karolinum, Praha, 145 s.
- LEHTONEN, J. (1992): Cultural Stereotypes and Intercultural Communication. Paper presented at the 2nd Euroasia Conference. University of Jyväskylä, June 4 – 7.
- LYSGÅRD, H., K. (1997): To be or not to be a region – is that the Mid-Nordic question? <http://www.geo.ruc.dk/NST/Lysgaard25.html>
- MARTÍNEK, J. (1999): Sušicko – bylo či nebylo? Historická geografie, 30, Praha, Historický ústav, s. 85–101.
- MARADA, M. (2001): Vymezení periferních oblastí Česka a studium jejich znaků pomocí statistické analýzy. Geografie - Sborník ČGS, 106, č. 1, s. 12–24.
- MATUŠKOVÁ, A. (2005): Demografický potenciál Plzeňského kraje. In: Dokoupil, J., Matušková, A. a kol.: Rozvojový potenciál Plzeňského kraje. Západočeská univerzita v Plzni, Plzeň, s. 112–130.
- MENTLÍK, P., KOPP, J. (2005): Kvalita přírodního prostředí jako předpoklad regionálního rozvoje. In: Dokoupil, J., Matušková, A. a kol.: Rozvojový potenciál Plzeňského kraje. Západočeská univerzita v Plzni, Plzeň, s. 106–112.
- MIKŠÍČEK, P. (2005): Sudety-Genius loci kulturní krajiny. In: Identifikace s místem a krajinou jako základ evropy regionů. Sborník č. 3 z konference Tvář naší země – krajina domova. Společnost pro krajinu, Praha, s. 41–50.
- MUSIL, J. (1988): Nové pohledy na regeneraci našich města osídlení. Územní plánování a urbanismus, XV, č. 2, s. 67–72.
- NEDOMOVÁ, A., KOSTELECKÝ, T. (1996): Národní identita. WP 96:9. Sociologický ústav AV ČR, Praha. 39 s.
- NEDOMOVÁ, A. (1995): V blízkosti hranic. Identifikace obyvatel dosídlených po 2.světové válce do českého pohraničí a jejich potomků s místem bydliště na příkladu Českého Krumlova a Teplic. Sociologický časopis, 31, č. 4, s. 501–515.
- NOVOTNÁ, M. (2002): Geographic analysis of the border region of Vimperk. Acta Universitatis Carolinae, Geographica, XXXVII, č. 1, s. 79-101.
- ORING, E. (1994): Arts, Artifacts and Artificies of Identity. The Journal of American Folklore, 107, č. 424, s. 211–233.
- PASCH, M. a kol. (2005): Od vzdělávacího programu k vyučovací hodině, Portál, Praha, 411 s.
- PASSI, A. (1986): The institutionalization of regions: a theoretical framework for understanding the emergence of regions and the constitution of regional identity. Fennia, 164 č. 1, Helsinki, s. 105–146.
- PASSI, A. (1986): Europoe as Social Process and Discourse, Considerations of place, Boundaries and Territories. European Urban and Regional studies, 8, č. 1, s. 7–28.
- PARGAČ, J., TOMANDL, M. (1997): Žitý prostor a jeho subjektivizace u nositelů lokálního a regionálního vědomí. Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et Historica, 3, Studia Ethnographica, 10, Univerzita Karlova v Praze, s. 57–70.

- PETRÁŠ, J. (2003): Šumava od roku 1938 do roku 1945. In: Anděra, M., Zavřel, P.: Šumava. Příroda, historie, život. Nakl. Baset, Praha, s. 387–396.
- PLONER, J. (2005): Tourism and the Aesthetization of Backwardness – New Symbolic Orders of Regional Identity in Alpine Austria, The case of the Hohe Tauern National Park. <http://www.regional-studies-assoc.ac.uk/events/aalborg05/ploner.pdf>
- PRŮCHA, J. (2004): Interkulturní psychologie : sociopsychologické zkoumání kultur, etnik, ras a národů, Praha, Portál, 200 s.
- RAAGMAA, G. (2001): Regional identity and social capital in regional economic development and planning. <http://www.ersa.org/ersaconfs/ersa01/papers/full/194.pdf>
- RAK, J. (2001): Národní tradice a česká identita. In: Institucionalizace (ne)odpovědnosti – Globální svět. Evropská integrace a české zájmy. Karolinum, Praha, s. 531–542.
- REITSPIES, Z. (2005): Pracovní potenciál Plzeňského kraje – situace na trhu práce, nabídka pracovních příležitostí, podnikatelská aktivita. In: Dokoupil, J., Matoušková, A. a kol.: Rozvojový potenciál Plzeňského kraje. Západočeská univerzita v Plzni, Plzeň, s. 131–137.
- ROSE, G. (1995): Place and identity: sense of place. In: Massey, D., Jess, P. (eds.): A place in the world? Places, cultures and globalization. Oxford University Press Inc., New York, s. 87–132.
- RUMPEL, P. (2001): Teritoriální marketing jako koncept územního rozvoje. Disertační práce. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK, Praha, 165 s.
- SCHMIDT, M., H. (1998): An integrated systematic approach to marginal regions: from definition to development policies. In: Jussila, H., Leimburger, W., Majoral, R. (eds.): Perception of marginality. Aldershot, Brookfield USA, s. 45–67.
- SIROVÁTKA, T. (1996): Úvod do sociologie pro ekonomy. Ekonomicko-správní fakulta Masarykova univerzita, Brno, 150 s.
- SLEZÁK, L. (1978): Zemědělské osidlování pohraničí Českých zemí po druhé světové válce. Blok, Brno, 192 s.
- SPALOVÁ, B. (2000): Hraniční prostor: žitý prostor obyvatel česko-německého pohraničí. Praha:, 99 s.
- SPILKOVÁ, J. (2003): Zahraniční investoři a jejich percepce investičního a podnikatelského prostředí v české republice: Pilotní studie v behaviorální geografii. Disertační práce. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK, Praha, 208 s.
- STOCKMANN, J. (2005): Moravské Kopanice: identita na periferii, In: Novotná, M. (ed.): Problémy periferních oblastí. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK, Praha, s. 161–197.
- STOCKMANN, J. (2003): Vliv periferní polohy a příhraniční polohy na rozvoj mikroregionu (Příklad: Moravské kopanice). Magisterská práce. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK, Praha, 120 s.
- SUCHÁČOVÁ, J. (2007): Výuka Šumavou. Sušické noviny, č. 6, 23.března 2007, s. 6.
- SZLACHTICOVÁ, I. (2003): Evropská, národní či regionální identita. Několik úvah na okraj výzkumu polského pohraničí. In: Zich, F. (ed.): Regionální identita obyvatel v pohraničí. Sborník příspěvků z konference „Evropská, národní nebo regionální identita?“. Sociologický ústav AV ČR, Praha, s. 139–153.
- ŠTĚTINOVÁ, K. (2006): Územní identita obyvatel Česka – vývojový a hierarchický pohled. Diplomová práce. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK, Praha, 120 s.

TUAN, Y., F. (1997): *Space and Place. The Perspective of Experiency by Yi-Fu Tuan*. The University of Minnesota Press, 7. vydání, 235 s.

TVRDKOVÁ, L. (2005): Práce jako cesta identifikace s krajinou aneb Co může prozradit příběh o osídlování Nového světa. In: *Identifikace s místem a krajinou jako základ Evropy regionů*. Sborník č. 3 z konference *Tvář naší země – krajina domova*. Společnost pro krajinu, Praha, s. 24–30.

VÁGNER, J. (2003): První nebo druhé bydlení? Druhé bydlení jako významná složka životního stylu. In: Jančák, V., Chromý, P., Marada, M. (eds): *Geografie na cestách poznání: Sborník příspěvků k šedesátinám Ivana Bičíka*. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK, Praha, s. 99–107.

VALEŇČÍK, M. (2003): Poškozené a zničené památky na Šumavě. In: Anděra, M., Zavřel, P.: *Šumava. Příroda, historie, život*. Nakl. Baset, Praha, s. 387–396.

VANDUCHOVÁ, M. (2001): Periferní území a možnosti jejich rozvoje (na příkladu modelového území Křinec – Rožďalovice na Nymbursku. *Magisterská práce*. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK, Praha, 119 s.

VÁVRA, J. (2003): Mikroregionální diferenciacie okresu Semily: geografické, administrativní a mentální hodnocení. *Disertační práce*. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK, Liberec, 147 s.

VENCÁLEK, J. (1998): *Protisměry územní identity*. Olza, Český Těšín, 207 s.

VONDRUŠKA, V. (1989): *Život staré Šumavy*. Západočeské nakladatelství, Vimperk, 246 s.

ZÁSTĚRA, K. (2001): *Kulturní identita jihu USA*. ISV nakladatelství, Praha, 147 s.

ZAVŘEL, J., TZOVAIRIS, P., ANTLOVÁ, J., RŮŽIČKA, J., VALTR, P. (2006): *Strategie rozvoje Mikroregionu Šumava – Západ*. EUREON, Praha, 224 s.

ZEMAN, K. (2001): Vliv hranic na příhraniční území na příkladu Jindřichohradecka. *Magisterská práce*. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK, Praha, 150 s.

ZEMÁNEK, L. (2003a): Vývoj, stav a perspektivy českého venkova (nejen) z hlediska lokální kultury. *Disertační práce*. Přírodovědecká fakulta UK, Praha, 234 s.

ZEMÁNEK, L. (2003b): Lokální kultura v životě našeho venkova. In: Jančák, V., Chromý, P., Marada, M. (eds): *Geografie na cestách poznání: sborník příspěvků k šedesátinám Ivana Bičíka*. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK, Praha, s. 124–150

ZICH, F. (1996): Národnostní a etnické vztahy v českém pohraničí – obraz Čecha, Němce, Rakušana, Roma ve vědomí obyvatel. *Working Papers*. Praha, Sociologický ústav AV ČR, 39 s.

ZICH, F. (2003a): Regionální identita obyvatel české části Euroregionu Nisa. In: Zich, F. (ed.): *Regionální identita obyvatel v pohraničí*. Sborník příspěvků z konference „Evropská, národní nebo regionální identita?“. Sociologický ústav AV ČR, Praha, s. 17–59.

ZICH, F. (2003b): Problémy vytváření přeshraničního společenství na česko-německé hranici. http://sreview.soc.cas.cz/upl/archiv/files/148_01-2ZICH.pdf

ZICH, F., HOUŽVIČKA, V., JEŘÁBEK, M., KASTNER, Q. (1996) *Kdo žije v pohraničí*. SÚ AV ČR, Ústí nad Labem, 129 s.

ZICH, F., ROUBAL, O., SPALOVÁ, B. (2003): Mezigenerační biografická konfigurace obyvatel české části euroregionu Nisa. SÚ AV ČR, Praha, 119 s.

ZURRICK, D., N. (1992): *Adventure Travel and Sustainable Tourism in the Peripheral Economy of Nepal*. *Annals of the Association of American Geographers*, 82, s. 608–628.

Ostatní prameny

- Federální statistický úřad (1976): Statistický lexikon obcí ČSSR 1974. Praha, 862 s.
- Federální statistický úřad (1978): Retrospektivní lexikon obcí Československé socialistické republiky 1850-1970. Díl I. SEVT, Praha, 680 s.
- Federální statistický úřad (1984): Statistický lexikon obcí ČSR 1982. SEVT, Praha, 1011 s.
- Federální statistický úřad (1993): Statistický lexikon obcí ČR 1992. SEVT, Praha, 893 s.
- Český statistický úřad (2000): Metodická příručka Zásady pro přípravu statistických výkazů a dotazníků. <http://www2.czso.cz/csu/2003edicniplan.nsf/publ/0215-03->
- Český statistický úřad (2003): Sčítání lidu, domů a bytů k 1.3.2001 – dojíždka do zaměstnání a škol: okres Klatovy. Praha, 91 s.
- Český statistický úřad (2003): Sčítání lidu, domů a bytů k 1.3.2001 – základní informace o obcích: okres Klatovy. Praha, 409 s.
- Český statistický úřad (2004): Dojíždka za prací a do škol v Plzeňském kraji (na základě výsledků SLDB 2001) za rok 2004. http://www.czso.cz/xp/edicniplan.nsf/publ/13-3228-04-za_rok_2004
- Český statistický úřad (2005): Statistický lexikon obcí České republiky 2005. Praha, 1358 s.
- Standard Eurobarometer 46, 1996. http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb_arch_en.htm
- Standard Eurobarometer 64, 2005. http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb_arch_en.htm
- Státní úřad statistický (1930): Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. prosince 1930. Díl I, 205 s.
- Terplan (1994): Vymezení spádových obvodů středisek osídlení pro potřeby regionální politiky a politiky zaměstnanosti. Praha, 143 s.

Abstract

The thesis analyzes regional identity of peripheral region using exemplar of the Sušice region. It means that consciousness of the inhabitants of the region as well as identity of region (image of region) are explored.

Elements and processes involved in forming regional identity are discussed with a stress on differences among perception of particular hierarchical levels of regions. Special attention is devoted to perception of the current administrative unit called „small“ district of Sušice (new administrative unit implemented on 1st January 2003).

Regional identity is formed, maintained and transformed in interaction with others people („the Others“). There is an occasion to compare Czech and German national communities in the border region of Sušice. Some aspects of the potential forming of transnational identity and cross-border community are depicted here.

This survey provides comparison of objective and subjective presumptions for shaping of regional identity in the model region. The analysis of regional integrity of model region is based on rating of main regional processes by published statistics (the main streams of worktrip, schooltrip and so on) and by the results of research of public regional consciousness of local inhabitants.

The author also pays attention to the dichotomy in regional identity in municipalities of the borderland and in the upcountry. Some discourses of this dichotomy were registered in contemporary civil society of model region.

The concept of regional identity seems to be crucial for regional development and can be successfully used in regional planning and territorial marketing as well as in tourism management. Especially local and regional specifics (natural, social and cultural) of peripheral regions provide resources for future development that should be based on utilization of endogenous potential

Elaboration of the thesis was supported by the Grant Agency of Charles University grant project „Geographic differentiation of regional identity in the Czech republic in the date of Czech republics integration to the EU“ (No. 278/2005/B)

Key words: regional identity, peripheral region, core-periphery, borderland.

Přílohy

Seznam příloh

Příloha 1: Dotazník pro respondenty obvodu obce s rozšířenou působností Sušice

Příloha 2: Administrativní členění obvodu obce s rozšířenou působností Sušice k 1.1.2003

Příloha 3: Hodnocení velikostních charakteristik jednotlivých obcí obvodu ORP Sušice dle údajů z roku 2001

Příloha 4: Hlavní problémy a nevýhody regionu na základě výpovědí respondentů z obvodu obce s rozšířenou působností Sušice

Příloha 5: Integrita obvodu obce s rozšířenou působností na základě empirického šetření (vyjádřeno podílem respondentů, kteří danou obec zahrnuli do své identifikační oblasti).

Příloha 6: Subjektivní vymezení identifikační oblasti respondentů z obvodu ORP Sušice (podíl respondentů, kteří danou obec zahrnuli do své identifikační oblasti)

11. jiné			
----------	--	--	--

9) Co považujete za symboly území, ve kterém žijete?

.....

.....

10) V čem je Vaše oblast nezaměnitelná (jedinečná) a v čem se liší od sousedních oblastí?

11) Myslíte si, že jedinečnost Vaší oblasti lze uplatnit v rozvoji:

1	hospodářství státu	ano	ne
2	hospodářství kraje	ano	ne
3	hospodářství oblasti	ano	ne
4	domácího cestovního ruchu	ano	ne
5	zahraničního cestovního ruchu	ano	ne
6	místní přeshraniční spolupráce	ano	ne

12) Jaké konkrétní aktivity jsou podle Vás důležité pro rozvoj Vaší oblasti?

13) Zajímáte se o současné dění a problémy:

1. republiky	ano	ne	4. okresu	ano	ne
2. kraje	ano	ne	5. „malého“ okresu	ano	ne
3. sousedního kraje	ano	ne	6. města/vesnice	ano	ne

14) V čem spatřujete hlavní nevýhody a problémy Vaší „oblasti“?

15) Mohly by se tyto nevýhody a problémy někdy stát důvodem k přestěhování do jiné oblasti?

Ano Možná ano Spíše ne Vůbec ne

16) Za předpokladu nutnosti stěhování bych byl/byla ochoten/na se přestěhovat:

(1 – ano, 2 – nevím, nedokáži odpovědět, 3 – ne)

1. do jiné části města Sušice	1	-	2	-	3
2. do jiné obce v okolí Sušice	1	-	2	-	3
3. do jiné obce v Plzeňském kraji	1	-	2	-	3
4. do jiné obce mimo Plzeňský kraj	1	-	2	-	3
5. do zahraničí, mimo ČR	1	-	2	-	3

17) Pokud se nechcete odstěhovat, co Vás nejvíce poutá k oblasti, kde žijete?

(1 – velmi, 2 – částečně, 3 – vůbec)

a) dobré zaměstnání	1	-	2	-	3
b) rodina, rodinné zázemí	1	-	2	-	3
c) zachovalé životní prostředí	1	-	2	-	3
d) zvyk, jsem tu doma	1	-	2	-	3
e) známí, přátelské vztahy	1	-	2	-	3
f) dobré bydlení	1	-	2	-	3
g) odpovědnost za rozvoj území	1	-	2	-	3
h) tradice, žili zde rodiče	1	-	2	-	3
i) další	1	-	2	-	3

18) Na prvním místě se cítím se být obyvatelem (vyberte pouze jednu možnost):

- Evropy
- České republiky
- historické země (Čech/Moravy/Slezska)
- našeho regionu
- našeho města/městské části/vesnice

19) Které z uvedených tvrzení nejlépe odpovídá Vaším pocitům?

(1 – ano, 2 – spíše ano, 3 – neutrální vztah, 4 – spíše ne, 5 – ne)

Cítím se být především obyvatelem naší/našeho:

1 Evropy	1	-	2	-	3	-	4	-	5
2 České republiky	1	-	2	-	3	-	4	-	5
3 historické země (Čech/Moravy/Slezska)	1	-	2	-	3	-	4	-	5
5 kraje (Plzeňského)	1	-	2	-	3	-	4	-	5
6 kulturní oblasti (např. Valašsko, Prácheňsko)	1	-	2	-	3	-	4	-	5
7 „dřívějšího“ okresu (Klatovy)	1	-	2	-	3	-	4	-	5
8 dnešního „malého“ okresu (Sušice)	1	-	2	-	3	-	4	-	5
9 místní oblasti (např. Buděticko)	1	-	2	-	3	-	4	-	5
10 našeho města/městské části/vesnice	1	-	2	-	3	-	4	-	5

20) Jak blízký vztah mají podle Vás obyvatelé vaší oblasti/regionu k:

(1-pozitivní, 2-spíše pozitivní, 3-neutrální, 4-spíše negativní, 5-negativní, 6-nevím)

1 místu bydliště	1	-	2	-	3	-	4	-	5	-	6
2 místní oblasti	1	-	2	-	3	-	4	-	5	-	6
3 okresu	1	-	2	-	3	-	4	-	5	-	6
4 kraji	1	-	2	-	3	-	4	-	5	-	6
5 historické zemi (Čechy)	1	-	2	-	3	-	4	-	5	-	6
6 České republice	1	-	2	-	3	-	4	-	5	-	6
7 Německu	1	-	2	-	3	-	4	-	5	-	6
8 Evropské unii	1	-	2	-	3	-	4	-	5	-	6
9 Evropě	1	-	2	-	3	-	4	-	5	-	6

21) Jak hodnotíte:

(1-pozitivně, 2-spíše pozitivně, 3-neutrálně, 4-spíše negativně, 5-negativně)

1. vymezení hranic nových krajů?	1	-	2	-	3	-	4	-	5
2. vymezení hranic „malých“ okresů?	1	-	2	-	3	-	4	-	5
3. členství ČR v Evropské unii?	1	-	2	-	3	-	4	-	5

22) Jak vnímáte polohu v blízkosti:

(1-pozitivně, 2-spíše pozitivně, 3-neutrálně, 4-spíše negativně, 5-negativně)

státní hranice?	1	-	2	-	3	-	4	-	5
krajské hranice?	1	-	2	-	3	-	4	-	5
NP Šumava?	1	-	2	-	3	-	4	-	5

23) Jak souhlasíte s následujícími výroky:

(1 – zcela, 2 – zčásti, 3 – vůbec ne)

1) Můj region je odlehlý, leží stranou od řídicích a ekonomických center ČR.	1-2-3
2) Můj region leží v pohraničí, což přináší spíše negativní důsledky.	1-2-3
3) Sousedství s ekonomicky silným Německem přináší regionu hlavně pozitiva.	1-2-3
4) Německá kultura je naší velmi blízká.	1-2-3
5) Německo má ze všech evropských států na nás největší vliv.	1-2-3
6) Historické zkušenosti nás nutí k obezřetnosti ve vztahu k Němcům.	1-2-3
7) Odsun českých Němců byl spravedlivý.	1-2-3
8) Němci nás považují za „chudé sousedy“.	1-2-3
9) Sousedství s ČR považují Němci jako výhodné.	1-2-3
10) Němci se považují za kulturně blízké Čechům.	1-2-3

24) Myslíte si, že následující okolnosti mohou být překážkou rozvoje přeshraniční spolupráce s Němci? (1 – ano, 2 – spíše ano, 3 – neutrální vztah, 4 – spíše ne, 5 – ne)

a) rozdílný jazyk	1	-	2	-	3	-	4	-	5
b) rozdílná národní povaha	1	-	2	-	3	-	4	-	5
c) rozdílná životní úroveň	1	-	2	-	3	-	4	-	5
d) rozdílná kupní síla	1	-	2	-	3	-	4	-	5
e) historické události	1	-	2	-	3	-	4	-	5
g) nedostatečné dopravní spojení	1	-	2	-	3	-	4	-	5
h) nedostatek informací	1	-	2	-	3	-	4	-	5

25) Víte, jak se jmenuje euroregion, který se nachází ve Vaší oblasti, případně je k Vám nejbližší?

1. ano, jedná se o 2 ne

26) Jak souhlasíte s následujícími výroky:

(1 – zcela, 2 – zčásti, 3 – vůbec ne)

1) „My“ (obyvatelé našeho regionu) se lišíme od obyvatel ostatních regionů ČR.	1-2-3
2) Obyvatelé jiných regionů ČR považují náš region jako okrajový (periferní).	1-2-3
3) Obyvatelé jiných regionů ČR obdivují především přírodu našeho regionu.	1-2-3
4) Obyvatelé jiných regionů ČR nás považují za odlišné, jiné.	1-2-3

27) Myslíte si, že se obyvatele regionu liší od jiných obyvatel ČR? Pokud ano, zkuste napsat některá regionální specifika Vaší oblasti (např. kulturní specifika, chování lidí, jazyk, gastronomie, zvyky atd.)

.....

.....

28) Co se Vám vybaví, když se řekne

Sušice.....

Kašperské Hory.....

Hartmanice.....

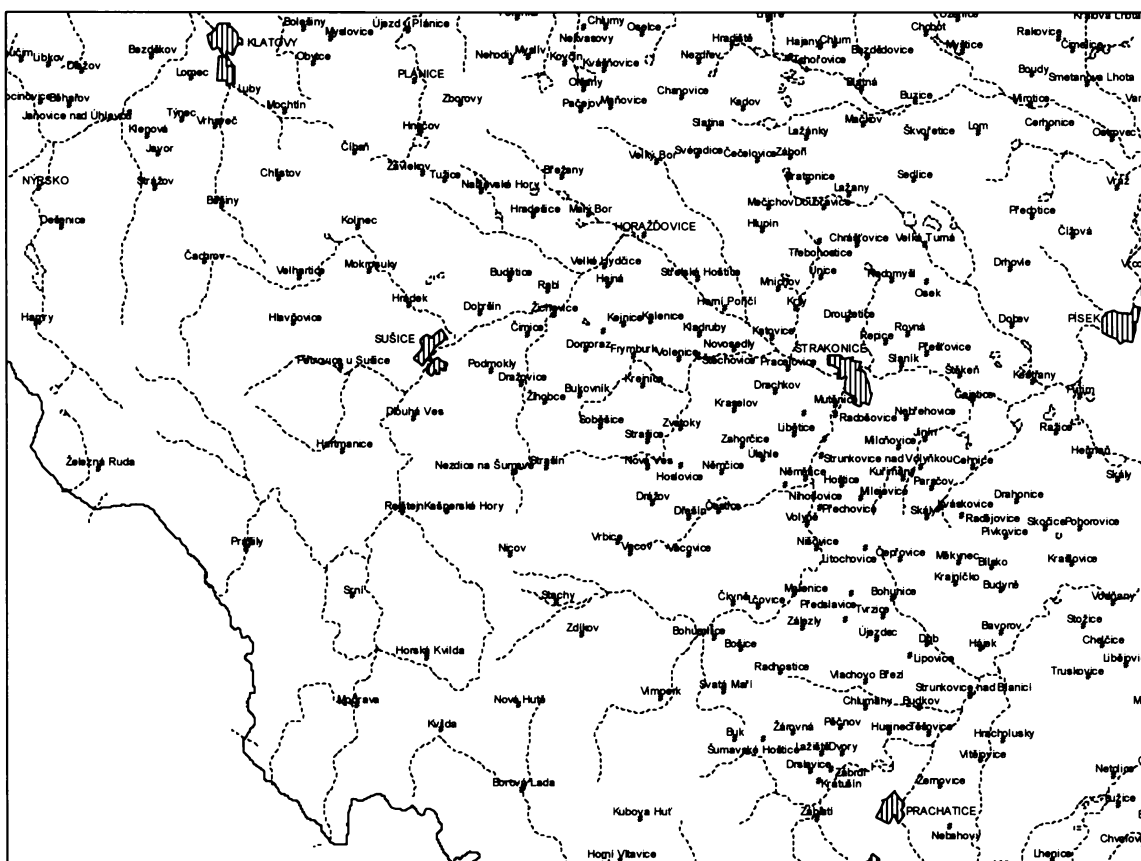
Šumava.....

Prácheňsko.....

Pohraničí.....

Železná opona.....

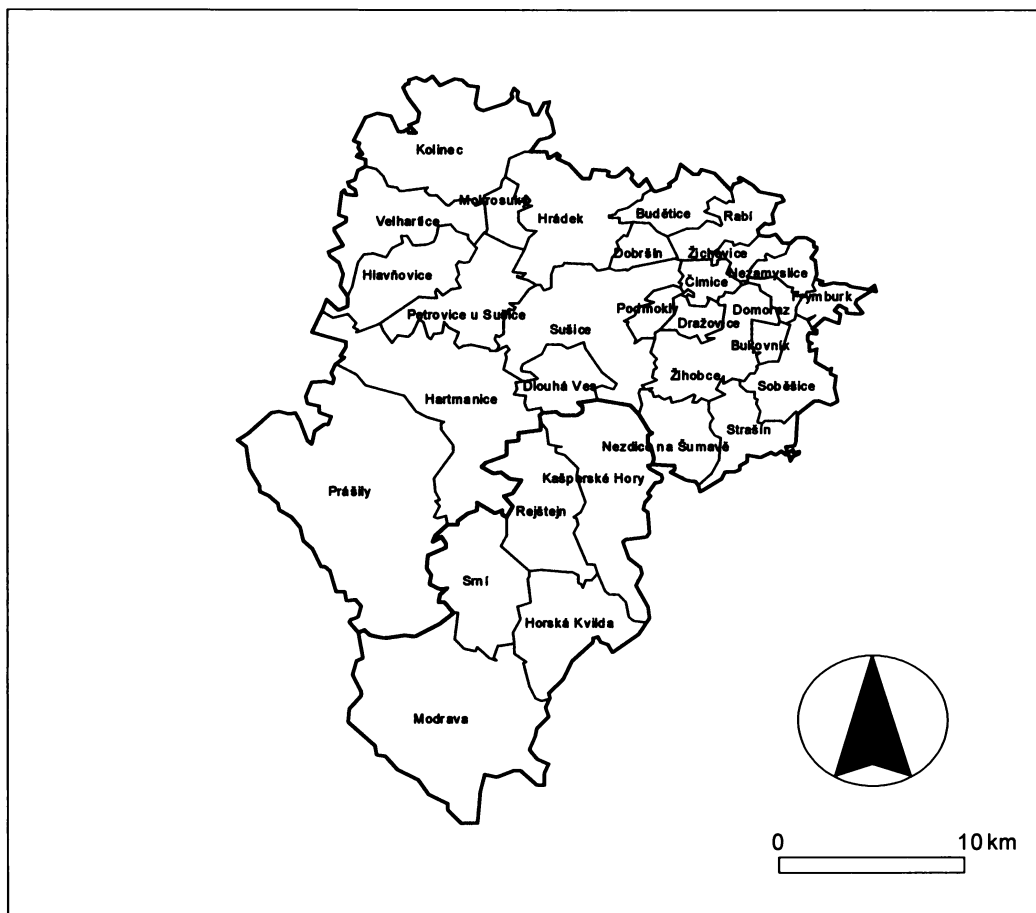
29) V mapě zkuste ohraničit území, které považujete za „svoji oblast“ se kterou se identifikujete.

30) Za přirozené centrum Vámi v mapě zakreslené oblasti považujete město/vesnici:.....

Děkuji Vám za Vaši pomoc!

Příloha 2: Administrativní členění obvodu obce s rozšířenou působností Sušice k 1.1.2003

- Hranice obvodů pověřených ob. úřadů
- Hranice obcí

Příloha 3: Hodnocení velikostních charakteristik jednotlivých obcí obvodu ORP Sušice dle údajů z roku 2001

	Relativizované velikosti (obvod ORP Sušice = 1000)		
	Populační	Pracovní	Komplexní
Budětice	7,5	12,8	4,9
Bukovník	1,0	2,9	0,1
Čímice	4,2	6,2	3,3
Dlouhá Ves	33,5	31,6	34,5
Dobršín	4,9	4,1	5,3
Domoraz	1,5	2,9	0,9
Dražovice	6,9	6,2	7,2
Frymburk	1,9	4,1	0,8
Hartmanice	31,2	23,2	35,2
Hlavňovice	20,9	20,4	21,2
Horská Kvilda	1,8	2	1,7
Hrádek	47,1	53,9	43,8
Kašperské Hory	70,2	65,1	72,8
Kolinec	51,0	57,4	47,8
Modrava	7,1	2	9,6
Mokrosuky	2,9	5,9	1,4
Nezamyslice	4,3	8,3	2,3
Nezdice na Šumavě	10,1	16	7,2
Petrovice u Sušice	20,8	27,4	17,5
Podmokly	3,5	7,3	1,5
Prášily	7,2	5,3	8,2
Rabí	11,2	19,5	7,1
Rejštejn	8,5	11	7,3
Soběšice	21,0	16	23,5
Srní	19,1	13,9	21,7
Strašín	13,6	14,7	13,0
Sušice	518,6	465,7	545,1
Velhartice	30,4	38,2	26,5
Žihobce	16,3	27,2	10,9
Žichovice	21,4	28,7	17,8

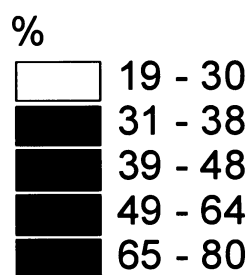
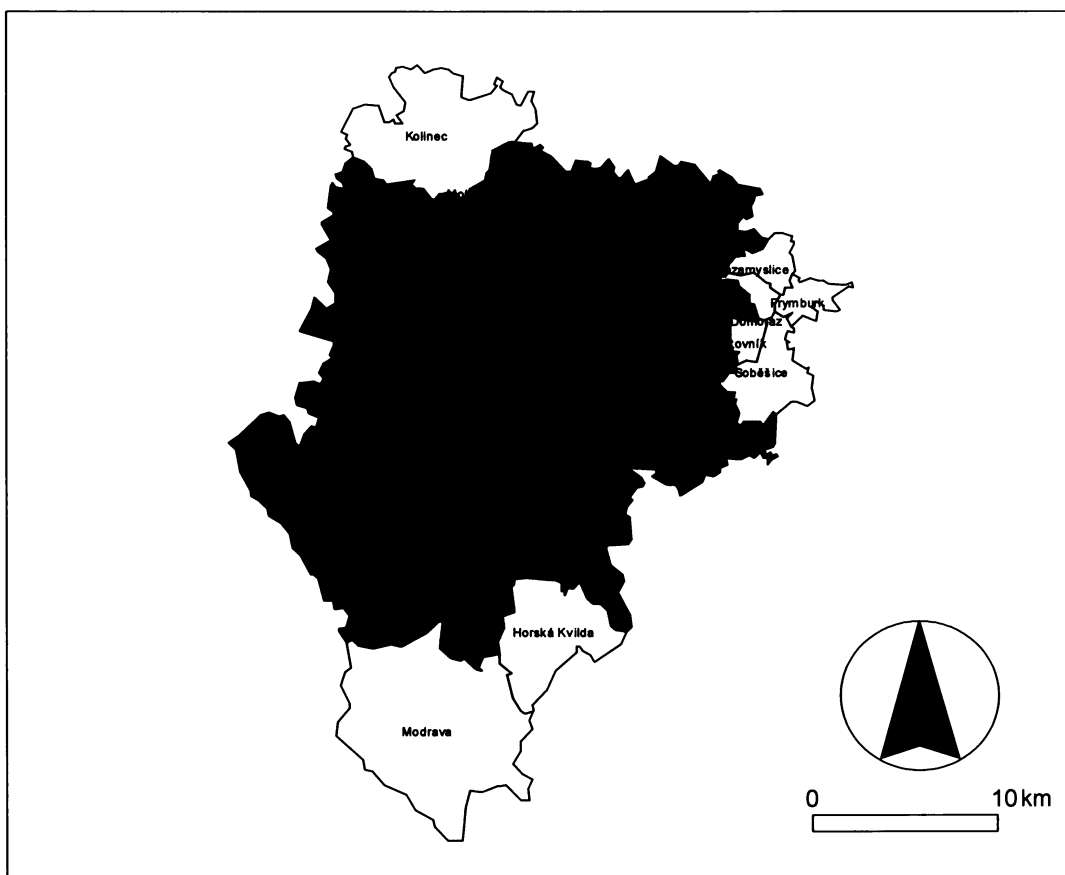
Zdroj: Vlastní výpočet dle údajů ČSÚ

Příloha 4: Hlavní problémy a nevýhody regionu na základě výpovědí respondentů z obvodu obce s rozšířenou působností Sušice

Problémy, nevýhody regionu	Četnost uvedení
Pracovní příležitosti	119
Nezaměstnanost	67
Dopravní dostupnost, obslužnost	55
Odlehlost, okrajová poloha, daleko do center a mimo hlavní tahy	37
Nízké mzdy	20
Nedostatečné kulturní vyžití	17
Nutnost dojíždět	17
Emigrace do měst, za prací, hlavně mladých	17
Stav infrastruktury	16
Občanská vybavenost	13
Nedostatečná možnost uplatnění	11
Politická správa, byrokracie	10
Auta v obci, provoz v obci	6
Nedostatek schopného lid. Potenciálu, nižší míra vzdělanosti	5
Stárnutí populace	5
Nedostatečná podpora podnikatelským subjektům.subjektům	5
Nedostatek financí,slabá kupní síla obyvatel	4
Povaha lidí, mezilidské vztahy	4
Součást NP	4
Tuhá zima	4
Nedostatek bydlení	3
Pohraniční poloha	3
Absence velkých firem a průmyslové zóny	3
Topení pevnými palivy, ekologie v topné sezóně	3
Málo zařízení pro seniory	3
Špatné hospodaření NP, radikalizace politiky správy NP	3
Uzavření hranic v minulosti, pozůstatky totality	2
Vyšší ceny	2
Rušení škol	2
Nezájem obyvatel	2
Nízké osídlení	2
Nedostatečné využívání evropských fondů	2
Obyvatelstvo ber kořenů	2
Nevkus a necitlivost lidí ve vztahu ke krajině a charakteru sídel	2
Spolupráce, domluva	2
Koncentrace supermarketů na jedno místo	2
Povodně	2
Chybí krytý bazén	2

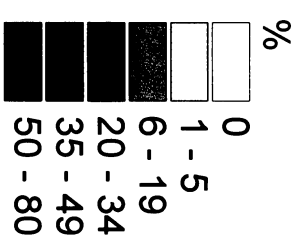
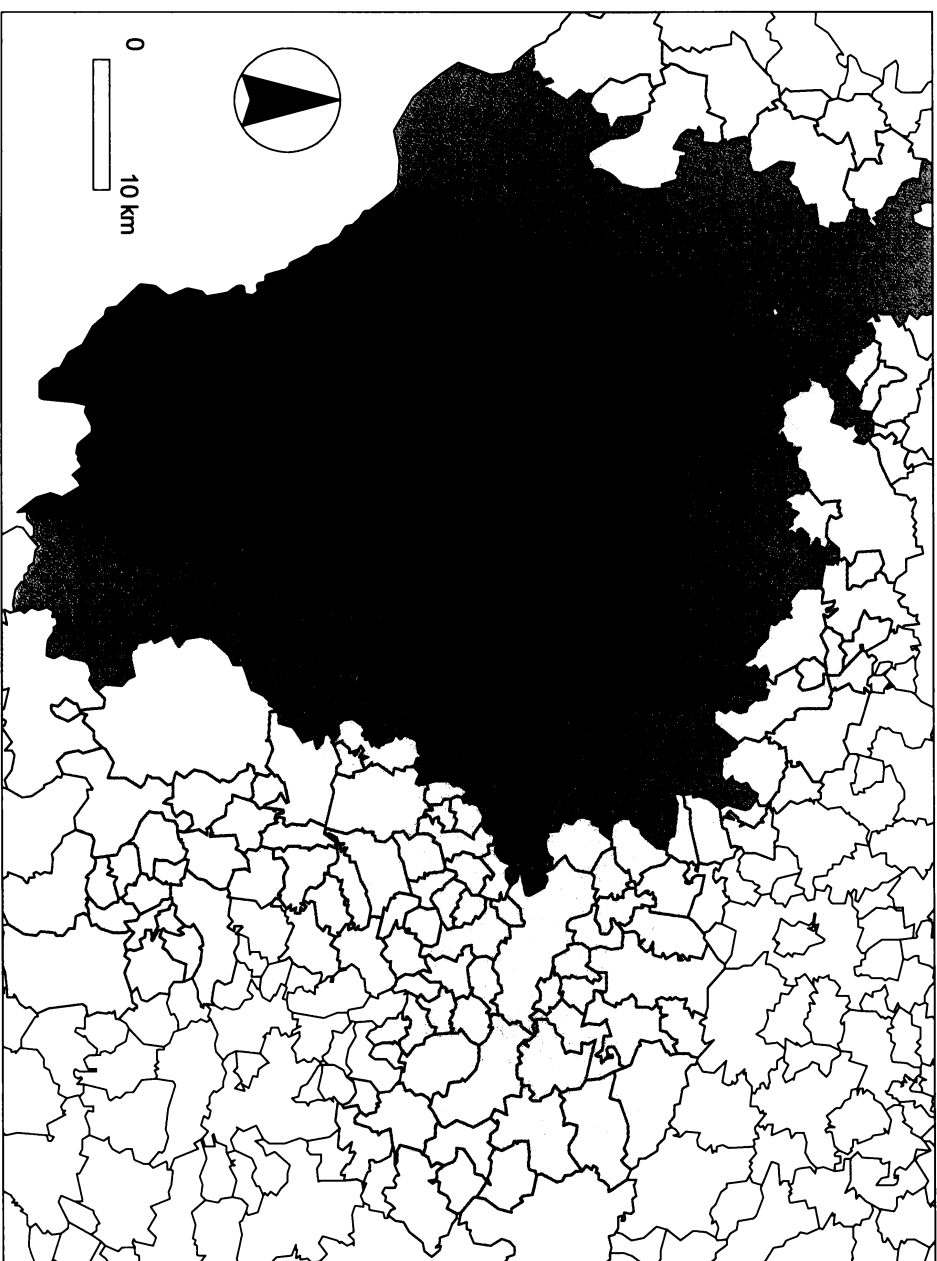
Zdroj: vlastní šetření 2007

Příloha 5: Integrita obvodu obce s rozšířenou působností na základě empirického šetření (vyjádřeno podílem respondentů, kteří danou obec zahrnuli do své identifikační oblasti).

Zdroj: vlastní šetření 2007

Príloha 6: Subjektívni vymezení identifikační oblasti respondentů z obvodu ORP Sušice (podíl respondentů, kteří danou obec zahrnují do své identifikační oblasti)

□ Hranice obvodu
ORP Sušice

Zdroj: vlastní šetření 2007